

ZBIÓR
RAPORTÓW NAUKOWYCH

Najnowsze badania naukowe.

Teoria, praktyka

Poznan

30.03.2015 - 31.03.2015

Część 6

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Актуальные научные исследования.

Теория, практика.

Познань

30.03.2015 - 31.03.2015

Часть 6

U.D.C. 91+930.1+32+159.9+316+101.1+082
B.B.C. 94
Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103
e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Najnowsze badania naukowe. Teoria, praktyka„
(30.03.2015 - 31.03.2015) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»,
2015. - 92 str.

ISBN: 978-83-65207-05-0 (t.1)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-
Praktycznej Konferencji 30.03.2015 - 31.03.2015 roku. Poznan.

Część 6.

U.D.C. 91+930.1+32+159.9+316+101.1+082
B.B.C. 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach
należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

Warszawa 2015

ISBN: 978-83-65207-05-0 (t.6)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 9. NAUK HISTORYCZNYCH. (ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Дудар В.Л. 5
ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І.ОГІЄНКА (1919-1922 РР.)
2. Вівчарик П. І. 9
СТЕПАН КАЧАЛА ТА ЧАСОПИС „ОСНОВА”
3. Колесник О.В..... 15
ЗАРОДЖЕННЯ АНТИГУМАННОЇ ТА АНТИСПРАВЕДЛИВОЇ ПОЛІТИКИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ СТОСОВНО РЕЛІГІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЇЇ НА ПОДІЛЛІ
4. Королько А.З..... 19
ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ПОКУТТЯ ПЕРІОДУ ЗУНР (1918–1919 РР.)
5. Давиденко М. , Ковальська К. 27
ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ КОСМІЧНОЇ БОТАНІКИ В ЦЕНТРАЛЬНОМУ РЕСПУБЛІКАНСЬКОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ АН УРСР (1970–1980-ТІ РР. ХХ СТ.)
6. Бойчук Х. А. 34
НАРОДНІ ПРИКМЕТИ ТА ЗАБОБОНИ ЩОДО НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ
7. Краснюк О. В. 37
«ВЕСІЛЬНИЙ ДЕНЬ» – ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОБРЯДІВ ГУЦУЛЬСЬКОГО ТА РУМУНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СУЧАВСЬКОГО ТА МАРАМУРЕШСЬКОГО ПОВІТАХ РУМУНІЇ ХХ – ХХІ СТ.
8. Рева Б.В. 42
КОЛЯДКИ У СВЯТКУВАННІ РІЗДВА ХРИСТОВОГО НА ОПІЛЛІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЛИЦЬКОГО РАЙОНУ)
SEKSCJA 14. NAUK POLITYCZNYCH. (ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ)
9. Муляр В. І. 46
МИКОЛА СЦІБОРСЬКИЙ ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО АВТОРИТАРИЗМУ
10. Коцур В.В..... 49
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
11. Савчук Б.П., Савчук А.Б..... 53
ПІДРУЧНИК З ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ УЯВЛЕНЬ ПРО ЗМІСТОВУ СУТНІСТЬ ПРЕДМЕТА

12. Khozhylo I. , Krinichnaya I.	57
HUMANIZATION COMPONENT OF TRAINING MANAGERS IN UKRAINE: ANALYSIS OF CURRICULA	
СЕКЦЈА 15. НАУК ПСИХОЛОГИЧНЫХ. (ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)	
13. Гніпель Д.І.,Кобильнік Л.М.	60
ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ЇХ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я	
14. Дудар О.В.	63
ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
15. Бузулуцкая Т.М., Абуова А.К.	68
ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗА В СТЕПЕНИ СОЦИАЛЬНОЙ ПРИЕМЛЕМОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ДРУГИХ ЭТНИЧЕСКИХ ГРУПП	
СЕКЦЈА 23. FILOZOFIĄ. (ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ)	
16. Литвинчук О. В.	71
УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ В УМОВАХ МАРГІНАЛЬНОСТІ	
17. Муляр В. І.	73
ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ Й. Г. ГЕРДЕРА	
18. Балинченко С.П.	76
ТРАНСФОРМАЦІЯ ИНОРОДНОГО КАК АДАПТАЦІЯ К КОМУНИКАТИВНОМУ ПРОСТРАНСТВУ	
19. Рогова О.Г.	78
ДО ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНО-ЗМІСТОВНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ	
20. Сурело Є.А.	81
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ М.КОРФА В ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
21. Коробко М.И.	88
ПРОБЛЕМА СООТНОШЕНИЯ АЛЬТРУИЗМА И ЭГОИЗМА В ЧЕЛОВЕКЕ (НА ПРИМЕРЕ ФИЛОСОФИИ ОБЪЕКТИВИЗМА АЙН РЭНД)	

Дудар Василь Леонідович
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії та культури України
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
Університет імені Г. Сковороди».

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І.ОГІЄНКА (1919-1922 РР.)

Ключові слова: І. Огієнко, держава, церква, державно-церковні взаємовідносини, Українська Автокефальна Православна Церква.

Keywords: I. Ohienko state, church, state-church relations, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church

Актуальність дослідження. На сучасному етапі державного будівництва в Україні однією з найбільш наболілих і гострих проблем є необхідність нормалізації релігійного життя. Процес духовного, національного відродження українського народу від року до року стає все повнішим, багатограннішим, всеохоплюючим. Історія нашої держави засвідчує, що релігія і церква завжди відігравали в ній винятково важливу роль. Водночас відбувається також повернення багатьох імен духовних провідників української нації, діяльність і помисли яких були сфальсифіковані, перекручено, несправедливо засуджено радянською офіційною пропагандою.

Питання місця і ролі церкви в державі особливої актуальності набуло і в міжвоєнний період. Його осмислювали численні представники тогочасної української політичної думки, а саме Біднов, Д., С.Шелухін, В. Дорошенко, О.Назарук, С. Томашівський та інші. Не залишився осторонь від окресленої проблематики і активний громадсько-політичний діяч періоду національно-визвольних змагань початку ХХ ст., український вчений, мовознавець, лексикограф, історик церкви і педагог Іван Іванович Огієнко. В умовах радянського режиму теоретична спадщина вченого не досліджувалась і лише з проголошенням незалежності стала відкритою для науковців, тому в українській історіографії постать Івана Огієнка і як ученого, і як державотворця, і тим більше державно-церковна діяльність вивчені недостатньо. Особливе місце в дослідженні життєвого та творчого шляху І. Огієнка належить М.С. Тимошику [6; 8], деякі цінні фактичні матеріали містяться в працях Й. Дзендзелівського, В. Ляхоцького, А. Марушкевича [1; 4; 5] в яких подано атмосферу формування суспільно-політичних поглядів І.Огієнка.

Зі зростанням уваги до особистісного фактору в історії активізувався інтерес дослідників до епістолярної спадщини [7]. Адже листування є для науковців значною джерельною цінністю. Ідеться передусім про те, що вийшло з-під пера людей, які посіли помітне місце в суспільно-політичному, науковому, освітянському, культурному житті, або тих, хто спілкувався з ними. Епістолярна спадщина Івана Огієнка – величезний малодосліджений масив, кожна складова якого відбиває глибинну суть цієї особистості, високий рівень її духовності. Учений глибоко усвідомлював значення епістолярної спадщини для майбутніх поколінь. Він ретельно збирав і зберігав адре-

совані йому листи, не виключав можливості їх публікації

Тому, метою нашого дослідження, є аналіз поглядів І. Огієнка щодо державно-церковної політики, а також ролі релігії, зокрема Української автокефальної православної церкви, у державному розвитку на матеріалах епістолярної спадщини вченого (1919 – 1922 рр.). Саме в цей період Огієнко перебував на посаді міністра віросповідань (з 1921 – по 1922 рр. в екзилі) і активно відстоював та реалізовував ідею відродження незалежної від Москви церкви

З призначенням на посаду міністра віросповідань Івана Огієнка, зростає державний вплив на церковне життя в УНР. Новопризначений міністр чітко усвідомлював виняткову роль релігійних відносин у державотворчих процесах, а також зацікавленість держави в їхньому розвитку. У своєму листі-наказі від 16 вересня 1919 року під №1026, він звертається до Преосвящених єпископів та архієпископів України з проханням «... допомогти зберегти в чистоті стародавні наші українські церковні звичаї та обряди» [2, 123], акцентуючи увагу на необхідності проводити богослужіння українською мовою. Через два дні, 18 вересня, новопризначений міністр видає новий наказ, у якому чітко регламентується використання української мови в церковній справі. Зокрема, на церковних речах дозволялось залишати російськомовні написи, якщо їх знищення могло поспувати річ.

Наказом від 24 вересня 1919 р. Іван Огієнко пропонував, щоб Святе Євангеліє читалося українською мовою, по перекладу, надрукованому з благословення російського Синоду в 1906 році, щоб проповіді в церквах виголошувалися обов'язково державною українською мовою, а виголошення промов іншою мовою провадити за дозволом єпископа в порозумінні з Міністерством Ісповідань; щоб всі служби Божі, всі читання і співи в церкві та всі треби неодмінно правити з українською вимовою, цебто, як було на Україні довгі роки.

У листі до єпископа Подільського і Браславського Пимена, Іван Огієнко надає правила та приклади вимови в церковнослов'янському тексті букв на український лад: «Букву -е- вимовляти приблизно як -э-: небо (нэбо), вселися (всэлися), себе (сэбэ), весь (вэсь), і т[аке] и[нше]. Але спочатку слова і в середині після голосної (гласной) -е- вимовляти як -йе-: есть, един, твоего (йедин, твойего). Букву -и- вимовляти приблизно як -ы-: Господы помилуй, благословы владыко, мыр всім. Але спочатку слова і в середині після голосної (гласной) -и- вимовляється як -і- (йі): ихъ, имъ, твоимъ (йіх, йім, твойім). В вольовому способі однини (в повелительном наклоненіи единств[енного] числа) и вимовляється приблизно як -ы-: просты, очысты, сподобы, прыйды и вселыся в ны, заступы, спасы помилуй і сохрани нас» [15].

Міністр ісповідань просив Преосвященства надалі призначати на церковні й інші посади духовного відомства тільки осіб, що знають українську мову. Усі духовні школи – вищі, середні і нижчі – повинні були негайно, з дня одержання наказу, перейти в читанні слов'янського письма і в церковних співах на українську вимову. Законодавчелі по школах Міністерства освіти повинні були дотримуватися тієї ж вимови. Українську мову мали “заводити поступово й лагідно, і сама вимова повинна бути милозвучною”. Останній термін переходу на українську вимову був призначений на 24 жовтня 1919 року. Особи, які ухилялися від виконання цього наказу або умисно виконували його зле, позбавлялися посад і мали притягатися до судової відповідальності [2, 125].

Ставши міністром ісповідань (віросповідань), І.Огієнко особливу увагу приділяв організаційній стороні справи в галузі церковно-релігійної діяльності створивши колегіальний дорадчий орган – спеціальна Рада міністерства. Даний орган складалася з фахівців, завданням яких було допомагати міністру орієнтуватися в ситуації при обговоренні поточних, злободенних проблем, визначити пріоритети у діяльності відомства тощо. Так, протягом 17 вересня 1919 – 28 грудня 1921 рр. було обговорено 153 питання порядку денного. Серед них 66 разів Рада поверталася до обговорення церковного життя та автокефалії, 10 – становища українізації служби Божої та діловодства духовних установ, 6 – духовної освіти та ін. Зокрема, на першому засіданні 17 вересня 1919 р. Радою вирішено перейменувати “міністерство культів” на “міністерство ісповідань”, “бо слово культ” як чужоземне, є малозрозумілим для широких кіл населення і менше відповідає обставинам нашого життя, ніж слово “ісповідання” [3].

Поряд з цим І.Огієнко розробляв акти у справі визнання автокефалії Української церкви. У своєму листі до вселенського Патріарха Царгорода (Константинополь) вчений просить: «Благослови, Богомудрий Отче, Своім Святим Патріаршим Благословенням, Богу на славу, вселенській православній вірі на користь, Автокефальну Українську Православну Церкву. За канонічність цієї автокефалії стоїть славний Богословський факультет Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету; Він докладно з'ясував це в поданій до Святого Патріаршого Престолу записці, з змістом і побажанням якої ми цілком погожуємося і цілком підтримуємо її.

Нехай Святий Царгородський Патріарший Престол і тепер підтримає наші всенародні зусилля оберігати Автокефальну Православну Українську Церкву, як він допомагав їй в часи діяльності наших славних Церковних Братств в XVI-XVII віках» [14].

Для утвердження автокефальної церкви, Огієнко розумів важливість пошуку союзників з даного питання за межами українських земель, про що неодноразово загадував у листуваннях з С. Петлюрою: «Церква українська, для закріплення своєї автокефальності, обов'язково повинна входити в певні стосунки з усіма іншими церквами, в першу чергу православними, в другу чергу – з неправославними» [9; 10]. Він часто акцентує увагу на важливості для Української Автокефальної Церкви мати власного Патріарха, наголошуючи, що така церква допоможе зміцненню та впливу української державності, турбується про долю українського православного населення, що перебувало в межах Польщі після поразки української національної революції 1917-1920 рр. Проте, внаслідок вторгнення до України військ радянської Росії та встановлення радянської влади, завершити процес визнання Української церкви Вселенським православ'ям представники Директорії не встигли.

Не менш важливою була популяризація УАПЦ за кордоном, зокрема в українській діаспорі США та Канади. У своїх листах І. Огієнко просить місцевих представників автокефальної церкви повідомляти про перебіг процесу залучення нових мирян та обіцяє надіслати, при потребі, спеціально підготовлених священнослужителів [12; 13].

Цінним з точки зору проблеми єдності української церкви не тільки в період дослідження, а й на сучасному етапі є листування з Митрополитом Андрієм Шептицьким, де піднімається питання єдності УАПЦ і УГКЦ, підкреслюється необхідність пошуків шляхів такого єднання українських церков різних віровизнань в ім'я народу, в ім'я державної єдності українців. Ці ж проблеми Митрополит Шептицький піднімає в листах до українських православних архієреїв, а також до української православної інтелігенції.

Дуже важливою за тодішніх умов була й видавнича діяльність міністерства. Іван Огієнко писав статті, робив доповіді про благословення українського Молитовника, про молитву за Отчизну, яка відображала патріотизм українського народу. Він організував видавництво “Українська автокефальна церква”, що згуртовувало навколо себе прихильників автокефалії і стало важливим засобом популяризації УАПЦ не лише в межах етнічних українських земель. Зі своїми листами І. Огієнко досить часто надсилав друковану продукцію [11].

Таким чином, перебуваючи на посаді міністра ісповідань (віросповідань), І. Огієнко, усвідомлюючи виняткову роль релігійних відносин у державотворчих процесах, намагався не лише відновити засади незалежної від Москви української православної церкви, а й консолідувати українську націю навколо цієї ідеї. Проте, поразка української революції (1917-1921), зумовлена як низьким рівнем національної самосвідомості місцевого населення так і непослідовністю дій її лідерів, не дозволила повністю реалізувати ідеї вченого.

Література.

1. Дзензелівський, Йосип. Іван Огієнко — діалектолог і організатор діалектологічних досліджень // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції. — Львів, 2000. — С. 257-269;
2. Доценко, О. Літопис Української революції. Т.2. Кн.4. 1917-1922. [Текст]: матеріали й документи до історії української революції. / О. Доценко. — К. ; Л.: Дослідчий ін-т модерної укр. історії, 1923. — 400 с. — Б. ц.;
3. Лозовий В.С. Діяльність І.Огієнка щодо українізації церкви в добу Директорії УНР (1919-1920 рр.) / В.С. Лозовий // Іван Огієнко... (2007). — Вип. IV. — С.114-118.;
4. Ляхоцький В. Іван Огієнко — книгознавець [Текст] / В. Ляхоцький // Бібл. вісн. — 1997. — № 2. — С. 22-25.;
5. Марушкевич А. Суспільно-історичні умови життя та просвітницької діяльності І. Огієнка (митрополита Іларіона) [Текст] / А. Марушкевич // Розбудова держави. — 1994. — № 4. — С. 54-59.;
6. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Життєпис великих українців / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. / М. С. Тимошик. — К.: Либідь, 1999. — 672 с., іл.;
7. Пам'ятки: [археогр. щорічник]. Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907-1968) / Держкомархів України, УДНДІАСД; упоряд.: В. П. Ляхоцький, Н. П. Московченко, І. М. Преловська. — К., 2001. — 477 с.;
8. Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка: Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. — К.: Заповіт, 1997. — 229 с.: іл.;
9. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 18, 18 зв., 19, 19 зв. Автограф.;
10. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 121, арк. 46, 46 зв. Автограф.;
11. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 28, 28 зв. Автограф.;
12. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 7, 7 зв., 8. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.;
13. ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 8-8 зв. Автограф.;
14. ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 91, 91 зв, 92, 92 зв. Машинопис. Відпуск.;
15. ЦДАВО України, ф.2582, оп. 1, спр. 23, арк. 46, 47.

СТЕПАН КАЧАЛА ТА ЧАСОПИС „ОСНОВА”

Ключові слова / Key words: Степан Качала / Stepan Kachala, „Просвіта” / „Prosvita”, „Слово” / „Slovo”, „Основа” / „Osнова”.

На початку 70-х років XIX ст. національний рух у Галичині зазнав розколу на два табори: русофілів та народовців. У Галицькому крайовому сеймі представники русофільської течії, які займали провідні позиції в українському політикумі остаточно вирішили перейти на бік опозиції до польської більшості та підтримки політики Відня [14, 46-48]. Однак зовнішньополітичні поразки Австро-Угорщини зумовили той факт, що Відень за умови відмови від опозиційної тактики та забезпечення стабільності у провінції надав перевагу полякам. Це викликало розчарування у частини представників українського руху та сприяло утвердженню русофільських настроїв, що в свою чергу надавало можливість польським часописам та послам у сеймі звинувачувати українців у прихильності до російського царя та поширенні сепаратистських ідей. Натомість члени народовецької течії усвідомлювали необхідність пошуків компромісів з польською більшістю, результатом чого стала т.зв., угодова акція Ю.Лаврівського та Л.Сапіги” у 1869 р.

Особливу увагу необхідно звернути на публікації, які друкувалися у галицьких часописах, оскільки вони є одним з джерел, що висвітлюють політичні думки тогочасних очільників національного руху. Серед газет у яких найбільш яскраво виявлено суперечності, які існували між представниками народовецької і русофільської течій є часопис „Основа”. Його поява у 1870 р. була зумовлена насамперед необхідністю часопису, який би став альтернативою прорусофільськи налаштованому „Слову”. Засновником нового періодичного видання став Ю.Лаврівський. Перший номер цього часопису з’явився 25 вересня 1870 р. за редакцією Т.Леонтовича. Виходила газета двічі на тиждень серед співробітників були, крім Ю. Лавровського, ще К.Климкович, А.Вахнянин, С.Качала, К.Устиянович, В.Шашкевич та інші.

Саме публікації священика із с.Шельпаки Збаразького повіту, посла до Галицького крайового сейму С.Качали в „Основі” протягом 1870-1872рр. висвітлювали ті напрямки, на які була спрямована діяльність народовців, хоча останні досить швидко відійшли від співпраці з газетою.

Однією з перших була стаття від 1 листопада 1870 року у рубриці „Дописи” під заголовком „Шельпаки, дня 12. р. жовтня” [12, 32-33]. У статті автор насамперед зупинявся на проблемі поділу на Західну і Східну Галичину. При цьому він не оминув увагою статтю в „Основі”, яка стверджувала, що після „роз’єднання” в соймі львівським могли би русини мати більшість” [12, 32-33]. Парох із Шельпак заперечував автору і на основі результатів виборів доводив, що поділ Галичини не міг змінити ситуацію в крайовому сеймі на користь русинів, оскільки русини отримували б „більшість о

2 або 3 голоси, і то в разі найліпшому, т. є. тогди, коли би русини в своїх округах виборчих жадного місця не утратили” [12, 32-33]. Не менш важливим чинником С.Качала вважав те що, „тепер поляки отримують своїх кандидатів у руських округах, то що ж би було по поділі краю?” [12,32-33].

В контексті відповіді на статтю в „Основі” С.Качала не залишив поза увагою питання виборчої ординації. Він аргументує неможливість її зміни на „справедливу” наприклад на основі податку, через те, що для цього необхідно окрім ухвали сейму (у якому не було руської більшості голосів), ще також затвердження Віденського парламенту не менш, ніж $\frac{3}{4}$ голосів послів у Раді панів [12, 32-33]. При цьому навіть за виконання цих умов С.Качала на основі підрахунків „виборчих цифр” встановив, що формально можна було б отримати співвідношення: 46 депутатів поляків і 64 руських. Однак, зауважив, що така більшість голосів у сеймі була б уявною, а не реальною, бо „поляки більше своїх послів в округах перепроводять”. Отже, С.Качала стверджував, що „доки народ темний, навіть при поділі краю і найліпша ординація виборча не допоможе. Хіба хочять ординації такої, котра би русинам вибирати поляків заборонила, якої недоречности, здається, ніхто сподіватися не може” [12, 32-33]. За його словами, „в політиці тільки з силою рахуватися мусять. Отож для нас наука, просвітою сили народа будити, если хочем в світі приналежне нам становисько займати, бо без просвіти і найліпша ординація нам не допоможе, а поділ краю пошкодить...”

В більшості своїх подальших публікацій наріжним каменем роздумів парох із Шельпак залишалася просвіта народу, поряд з необхідністю порозуміння з поляками. Часто С.Качала вступав у дискусію з авторами публікацій у часописі „Слово”. Зокрема, у статті „Шельпаки, дня 21. р. жовтня 1870” у відповідь на зауваження дописувача у „Слові” про те, що „Основа” пише, що будет в згоді свсіми народами славянськими и есть за братерством славянским, но чи „Основа” наміряється в згоді бути з великорусами? А що те на то скажуть органи польські!” [13, 36]. С.Качала наголошував про те, що „засадою „Основи” є те, що всі народи славянські єть народами братними, для того яко браття одні при других в згоді і любові жити повинні. Як не хочемо гегемонії чужой, напр. німецької або малярської, як не хочемо гегемонії польської, так і не хочемо гегемонії московської, котрою нас „Слово” и его дописователь обдарити хочуть” [13,36]. За словами С.Качали прагненнями „Основи” було те, щоб „жодна народність не була на ласці другої. Що скажуть на таку згоду, котра і великоруса не виключає, органи польські, то нас мало обходить...” [13, 36]. Ще однією публікацією С.Качала була „Дальше пояснене справи о адресі”. У цій статті парох із Шельпак дає характеристику суперечностям, які виникли між представниками русофільської течії та народовцями стосовно „адреси” (меморандуму), яку сейм надсилав царю у відповідь на його лист до сейму. Для цього обиралася спеціальна комісія, однак у „Руському клубі” виникло дискусійне питання стосовно того чи не потрібно русинам надсилати адресу окремо. Це питання виникло саме з ініціативи русофілів, зокрема посла Ковальського [2, 53-54]. Серед противників такої ініціативи були С.Качала та Ю.Лаврівський. Останній на засіданні „Руського клубу” говорив: „Дорогою, якою, братья, далі іти хочете ішли ми од 1861. року до нині: Писалисьмо против-адреси, а надь внесками польськими ставилисьмо зазвичай внески переходу до порядку дневно-го і т.д. Дорога та називаєся дорогою опозиції. Но час би оглянутися, чого ми на той дорозі доборолися? Самі видите: язык польскій в школах и урядах, діти наши вина-

родовляються і т. д. На яких же силах опиратися має наша опозиція? Кажуть, — на народі. На народі, котрий почутя ані своєї сили, ані своєї народності немає, а свої голоси за пару гульденів або за горілку продає? Де-ж доведе нас дальша беззглядна опозиція, котра досих час, як видимо, тільки шкоду приносила? Будучи в Відні, переглянувши який вітерь віє в сферах правительственных, і переконавшись що наше ровноуправненье зависит од сойму, і що нема іншого способу ратувати що можна, як дорога компромісу” [3, 55-56].

У„Руському клубі” внесок до сейму за окрему адресу не підписали тільки С.Качала і Ю.Лаврівський, втім як писав у подальших публікаціях парох із Шельпак, на засіданні сейму цей внесок був відкликаний і зрештою за нього не голосували.

У публікації„Відповідь на відповідь. Шельпаки, 9 грудня 1870” С.Качала у дискусії з автором статті„Від руского Озера”, яка була надрукована у„Слові” стосовно питання поділу Галичини знову апелював до аргументів наведених ним у попередніх публікаціях. Зокрема, твердження невідомого автора про те, що більшість русинів у сеймі була б вірогідною, оскільки із поділом, мали би прилучитися до краю нові округи: Ясельський і Сандецький, що збільшило б кількість голосів русинів С.Качала спростував тим, що у своїх підрахунках він їх врахував, за його словами, русини„коли би в всіх своїх округах своїх людей перепровадити потрафили, не мали би більшості, а тільки рівність”. Однак досвід показував, що„русини своїх людей всюди перепровадити не в стані, а причиною того низький стан просвіти народа, отож меншість в соймі готова” [1, 98-99]. Спростував також галицький священник слова дописувача„від руского Озера” про поділ Галичини через прохання„Руської Ради” на підставі конституції та зміни виборчої ординації, які цісар санкціонує, тим, що це суперечить § 1 Крайового статуту, зміна якого є у повноваженнях сейму, а не Державної ради, окрім того зміна неможлива, через те, що більшість у сеймі за поляками, а навіть якби це питання і належало до компетенції рейхсрату, то там лише тільки троє послів-русинів [1, 98-99]. У третьому пункті, дописувач„Слова” вказував, що„перед правом цивільним всі люди суть рівні, то і права природи (народні) для всіх рівні бути повинні”. Тобто, коли поділ Галичини здійсниться, то відбудеться він для того, щоб забезпечити русинам їхні права, а виборчий закон мав забезпечити„русинам більшість в Соймі львівським”, на підставі людності, т. є., аби” він встановив, скільки русини і поляки мають обирати до Сейму послів [1, 98-99]. У відповідь С.Качала писав:„Засада, що люде яко особи... рівні суть перед правом, вже в житє впроваджена. Інакше дієся щодо народів яко таких. Тут супремація одних над другими, панованє рас на порядку дневнім”. І наголосив, що„о рівні права ще власне слабї с сильними борються, о права природні добиваються” [1, 98-99]. При цьому висловив надію, що думки, які у меморандумі„виразили чехи, що засади ХІХ віка, вольности й рівности осіб, мусять знайти своє застосованє, наконець, і до народів, бо дух часу не може того заперечити народам, що признає особам. Дай Боже, щоби розграниченє ведля народностей як найскоріше наступило. Того зичити собі належить так в інтересі свободи, як в інтересі задоволення всіх народностей, і скріплення Австрії; бо она не скріпитя, если не стане політичною зв’язью вільних народів, а такої зв’язи чи федерації без рівноуправнення розуміти не можна. Повне, однак ж, рівноуправнення народностей єсть донині, як кажуть, побожним желанєм” [1, 98-99].

У статті „Шельпаки, 31 грудня 1870” С.Качала став на захист української мови проти публікацій І.Наумовича у „Слові”, в яких останній стверджував, що українська мова неприйнятна для „вищої літератури”, а використовувати російську, „просвітити простий народ трудно тими поняттями, тими словами, тим язиком, котрим він в просто житію говорить. Єму треба уділяти вищі понятія, вищі слова, научити його вищого язика. Якщо б у школах вчили старословянського язика, граматики і вимови великорусского язика, просвіта поступала б скоро і певно” [9, 119]. Підтримував у цьому І.Наумовича дописувач „із Городниці”, натомість С.Качала виступив із запереченням того, що українська мова не підходить для наукової, філософської літератури, він наголошував, що централізація на підставі однієї мови, однієї віри, це стара політика Польщі, що призвела падіння Речі Посполитої, не менш шкідливі наслідки вона чинить і для Російської імперії [9, 119]. Галицький парох зазначав, що „ніхто не перечить того, що потреба коначна вищого вироблювання мови, але своєї, власної” [10, 131-132].

Як підтвердження у статті „Шельпаки, 18 січня 1871” С.Качала наводить слова М.Максимовича ще у 1848 р. „Возрождение русской словесности в Червонной Руси, есть явление утешительное; дай Бог, чтоб обстоятельства к тому благоприятствовали, и чтобы молодое наше духовенство не прекращало сего прекрасного и достопамятного начинания. Молодому нынешнему и будущему поколению надо писать на своем родном языке... У нас, в империи русской, русским языком стал великорусский язык... У нас не может быть словесности на южнорусском языке, но для русинов австрийской империи, живой язык южнорусский, пора языка польского для них давно прошла, пора великорусского языка, для них еще не наступила.... Потому весьма желательно, чтобы они усвоили себе великорусский язык, но ваша червоноруска словесность должна быть на вашем родном русаком языке, т.е южнорусском [8, 139-140]. Також С.Качала наголошував, що просвіта теж має проводитися народною мовою.

У публікації „До програми рутенов. Шельпаки, 2 марця 1871” С.Качала аналізуючи програму надіслану до Відня „Руською Радою” та опублікованою у газеті „Zukunft” зазначав, що назва „рутени” в документі невірно вказана, оскільки „имя наше русини” [4, 185-186], окрім того він писав, що централістам німецьким оддано програмою комплімент, то певна, не знаю для того як можна було з нею ставати перед міністерство, котре свободнійше промовляти начало?” [4, 185-186].

Згадувалося мовне питання також і у статті „Шельпаки, 6 цвітня, 1871”. У даній публікації С.Качала на основі матеріалів часопису „Слово” спростовує закиди „Основи” у сепаратизмі. Парох із Шельпак вкотре вказує на аргументи, які підкреслюють, що головною метою для нього є федерація подібна на швейцарську чи американську, як мало для того говорити можна о самостоятельности політичної якого кантона Швейцарії або котрого статусу Соединених Статов Америки, так мало мож закидати політичний сепаратизм або затіває політичної самостоятельности тим котрі федерацію проповідують” [11, 223-224]. Звертаючи увагу на суперечності між русофілами і народовцями С.Качала стверджує, що „так сварня повстала меж нами на основі гадки літературного, общерусского язика. Покинете тую нещасну гадку, а сварня и раздоры усунутся сами од себе. Покинути тую гадку належить тим больше, що политика наша единственно стремити повинна до просвещения народного, котре только на подставі употребляемого народного язика певно и скоро осягнути дастся” [11, 223-224]

Подібні думки стосовно мови і федералізації знаходимо також і у статті, „Репліка, подана до Zukunft, котрої та часопись помістити не хотіла” [7, 225-226].

У статті, „Погляд на положенє наше в часах остатних” С.Качала обраний послом у 1870 р. аналізував політичну ситуацію, що склалася у сеймі на основі власних спогадів та перебування у крайовому сеймі, зокрема ті суперечності, які були між русофілами і народовцями („твердими” і „м’якими”) у даний хронологічний період [5, 229-230]. Знову окреслювалося значення угодової акції Ю.Лаврівського, окрім того С.Качала підкреслював необхідність порозуміння з поляками, пошуків компромісу, просвіти народу. В контексті останнього автор торкнувся також основних аспектів діяльності „Галицько-руської матиці”, наголосивши, що вона „своєї задачі не виконала”.

Останньою публікацією С.Качали у часописі „Основа” була стаття „Колька слов о V-ой книжечці „Зорі”, [6, 2] у якій автор написав своєрідну рецензію на дане видання товариства „Просвіта”, із зауваженнями до деяких граматичних аспектів тексту книжечки.

Отже, у 1870 р. політичне життя характеризувалося зростанням напруженості між двома таборами народовців і русофілів. На жаль не виправдала сподівань угодова акція Ю.Лаврівського-Л.Сапіги 1869 р., оскільки конфліктність українсько-польських взаємовідносин та не підтримка русофілами ініціативи Ю.Лаврівського унеможливлювала довготривалість угодовських домовленостей.

У цей час виникла потреба появи часопису, який би став альтернативою газеті „Слово”, та висвітлював політичну ситуацію у Галичині не лише з боку прорусофільськи налаштованих діячів. У 1870 р. з ініціативи Ю.Лаврівського з’явилася газета „Основа”, яка втім проіснувала лише до 1872 р. Одним з найбільш активних дописувачів нового періодичного видання став посол Галицького крайового сейму, парох с. Шельпаки С.Качала. Протягом двох років на сторінках часопису він опублікував більше двох десятків статей, у яких аналізував політичну ситуацію, яка склалася на теренах Галичини та безпосередньо у сеймі з метою спонування, перш за все, представників галицького політикуму до дій у потрібному для суспільства, раціональному напрямку.

Таким чином, можемо зазначити, що публікації С.Качали у газеті „Основа” є важливим джерелом, що дає змогу простежити за формуванням політичної думки двох течій в українському національному русі початку 70-х рр.. XIX ст. та дозволяє з’ясувати різноманітні аспекти їхньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Качала С. Відповідь на відповідь. Шельпаки, 9 грудня 1870 /С.Качала // Основа. – 1870. – Ч. 25. – С.98-99.
2. Качала С. Дальше пояснене справи о адресі /С.Качала // Основа. – 1870. – Ч. 13. – С.53-54.
3. Качала С. Дальше пояснене справи о адресі /С.Качала // Основа. – 1870. – Ч. 14. – С.55-56.
4. Качала С. До програми рутенов. Шельпаки, 2 марця 1871 /С.Качала // Основа. – 1871. – Ч.11.– С. 185-186.
5. Качала С. Погляд на положенье наше в часах остатних /С.Качала // Основа. – 1871. – № 32.– С.229-230.

6. Качала С. Колька слов о V-ой книжечці „Зорі” /С.Качала // Основа. – 1872.– Ч.15.– С. 2.
7. Качала С. Репліка, подана до Zukunft, котрой та часопись помістити не хотіла /С.Качала // Основа. – 1871. – Ч. 30.– С. 225-226.
8. Качала С. Шельпаки, 18. січня 1871 /С.Качала // Основа. – 1871. – Ч. 8. – С.139-140.
9. Качала С. Шельпаки, 31. грудня 1870 /С.Качала // Основа. – 1871. – Ч. 3. – С. 119.
10. Качала С. Шельпаки, 31. грудня 1870 /С.Качала // Основа. – 1871. – Ч. 6. – С. 131-132.
11. Качала С. Шельпаки, 6 цвітня 1871 /С.Качала // Основа. – 1871. – Ч. 29.– С. 223-224.
12. Качала С. Шельпаки, дня 12, р. жовтня /С.Качала // Основа. – 1870. – Ч. 8. – С.32-33.
13. Качала С. Шельпаки, дня 21, р. жовтня /С.Качала // Основа. –1870. – Ч. 11. – С.36.
14. Мудрий М. Проблема автономії Галичини в діяльності Галицького Крайового сейму (кінець 60-х – початок 70-х років XIX ст.). / Мудрий М. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 3. – Львів, 1995. – С.47–56.

Колесник О.В.

Викладач циклової комісії
природничо – математичних дисциплін
та інформатики
Вінницького коледжу економіки
та підприємництва
ТНЕУ

ЗАРОДЖЕННЯ АНТИГУМАННОЇ ТА АНТИСПРАВЕДЛИВОЇ ПОЛІТИКИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ СТОСОВНО РЕЛІГІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЇЇ НА ПОДІЛЛІ

В даній статті на основі аналізу законів та висловлювань лідерів комуністичної партії показано «зародження» ганебних способів та методів російської агресії проти релігії та церкви. Вимальовується ставлення комуністичної влади до церкви, духовенства та загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: декрет, Всеросійська надзвичайна комісія, Поділля, розстріли, репресії, ліквідаційна комісія, церква.

В статті на основі аналізу законів, а також изречений лідерів більшовицької партії показано истоки гнусних способів і методів російської більшовицької агресії проти релігії і церкви. Вырисовывается отношение коммунистической власти к церкви, духовенства и общечеловеческих ценностей.

Ключовые слова: декрет, Всероссийская чрезвычайная комиссия, Подолье, расстрелы, репрессии, ликвидационная комиссия, церковь.

Відкрита військова агресія Кремля проти України, що почалася ще в лютому 2014 року відродила історію військових та релігійних конфліктів між двома державами, у світлі цих подій по-новому залунали заклики до національної ідентичності та незалежності, майбутнього України. З новою силою залунала багаторічна ідея консолідації віруючих навколо одного духовного центру та об'єднання усіх віруючих навколо єдиної помісної української церкви.

З огляду на вищезазначені факти в статті йтиме мова про факти проведення російської політики в Україні, а саме на Поділлі на початку 20-х років минулого століття та встановлення справедливих історичних паралелей, які б доводили типовість українсько – російських конфліктів у духовній сфері.

Захопивши владу в УРСР, більшовики відразу почали форсувати суцільну атеїзацію суспільства, оголосивши поширення атеїзму своїм чи не єдиним завданням, поступово атеїзація суспільства ставала ключовою ідеологією більшовицького режиму.

Як писав швейцарський дослідник даної проблеми *Герд Штриккер*: «Більшовики поєднали свою боротьбу за владу й знищення старого ладу з боротьбою проти Російської православної церкви, яка для прибічників діалектичного та історичного матеріалізму була «аргіюгі» ідеологічним супротивником і яку треба було зруйнувати й знищити насамперед, так як вона й після революції, будучи інституційною частиною царської Росії, рішуче захищала старий лад. В основному цей захист виявлявся в антиреволюційній діяльності православних церковних представників за кордоном і в областях, що перебували під контролем Білої армії, а також постійно тією чи іншою мірою проявлявся вже за панування радянської влади. Тому багато єпископів — першим було вбито 12 (25).I.1918 року митрополита Київського Владимира (Богоявленського) — і тисячі священників, монахів, монашок і мирян були піддані репресіям аж до розстрілу й вражаючих своєю жорстокістю убивств». [8, с. 37]

Такі рішення та дії радянської влади були узаконені в декреті РНК РРФСР від 23 січня 1918 року «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» та аналогічному декреті Тимчасового робітничо селянського уряду України від 19 січня 1919 року [6, с. 229]

«Ідеологом» проведення даної політики стала Всеросійська надзвичайна комісія у боротьбі з контрреволюцією. Голова цієї комісії Фелікс Дзержинський підкреслював, що саме цей каральний орган повинен відігравати провідну роль у руйнуванні церкви. Як він сам зазначав: «Церква розвалюється, і цьому процесу потрібно посприяти, але в жодному разі не відроджувати її в оновленій формі. Тому церковну політику розвалювання церкви повинна вести ВНК (рос. ВЧК), а не будь – хто інший. Офіційні чи напівофіційні відносини партії з попами недопустимі. Наша ставка робиться на комунізм, а не на релігію. Лавірувати повинна лише ВНК» з єдиною метою розкладання духовенства. Зв'язок, який би він не був, з попами інших національностей кинь на партію тінь...» [7, с. 24]

Як і на всій території УРСР, на Поділлі першим заходом «молодої» влади щодо втілення даного декрету стало позбавлення її статусу юридичної особи, тобто вести будь – яку діяльність, до прикладу: ліквідаційна комісія по відокремленню церкви від держави при Проскурівському повітовому відділі видала указ такого змісту: «... усім церковним релігійним общинам, організаціям і служителям культу всіх віросповідань у місті Проскуріві протягом 3 днів, а на території Проскурівського повіту протягом 2 тижнів, здати в ліквідаційну комісію печатки, штампи та бланки. В указі зазначалося, що ті, хто не здадуть чи продовжуватимуть ними користуватися, будуть негайно притягнуті до суворої кримінальної відповідальності» [2, арк. 54]

Та, на жаль, на цьому влада не обмежилася, а навпаки, – тільки запускала маховик репресій. Кожен наступ більшовиків супроводжувався дикими розправами з

українською інтелігенцією та духівництвом. Під час наступу більшовиків на початку 1919 р. було знищено чимало священиків. Зокрема, у Вінниці 21 березня розстріляли двох священників, коли було вчинено криваву розправу над інтелігенцією міста. Відомий дослідник Д. Бурко подає картину дикого знущання червоних комісарів над священиком з містечка Красного П. Новицьким, якого ж тоді розстріляли. [1, с. 68]

Парадокс цієї ситуації починає полягати в тому, що функції, які в царській Росії виконувало духовенство, звісно, з поправкою на потреби комуністичної влади, взяв на себе інститут червоних комісарів. Цікаво, що сам термін «комісар» хоча і прийшов до лексики російських комуністів з історії Великої французької революції, мав «церковне» походження. У часи розквіту католицької інквізиції «комісаріями» називалися призначені інквізитором до будь – якого міста підконтрольної округи заступники (вікарії) котрі мали широкі повноваження та право діяти в інтересах Конгрегації віри незалежно від місцевого єпископа. Комісарії від імені інквізиції слідували за особами, що підозрювалими у ересі, проводили арешти, допитували і піддавали ув'язнених тортурам, ухвалювали їм вироби. [3, с. 304]

Недарма в своєму таємному повідомленні датованому 19 березням 1922 роком Ленін писав своєму другу та однодумцю Феліксу Дзержинському: «Чем больше число представителей реакционной буржуазии и реакционного духовенства удастся нам по этому поводу расстрелять, тем лучше. Надо именно теперь проучить эту публику так, чтобы на несколько десятков лет ни о каком сопротивлении они не смели и думать» [4, с. 97]

Та не на законодавчому рівні робилися найбільші безчинства, а, на жаль, на практиці. Так головну протидію церкві робили державні структури, створені НК – ДПУ «Отряды по борьбе с контрреволюцией» всю осінь 1922 і зиму 1922 – 23 р. гасали по селах, де був церковний і національний рух на підйомі.

Жахливих випробувань зазнали ті місцевості, де оперували повстанські загони. У жовтні 1922 року в селах Літинського повіту «тройка» ГПУ з Вінниці заарештувала священників, дяків, диригентів і більше 400 парафіян, як «контрреволюціонерів». Протягом наступних декількох ночей їх усіх розстріляли поблизу Вовковинецького кладовища. Внаслідок проведеного терору село Радівка, де проживало більше 5 тисяч мешканців, більше трьох місяців жило без священика, а коли на початку 1923 р. призначили туди настоятеля, то люди деякий час боялися відвідувати службу. [1, с. 79 – 80]

Єпископ Микола Борецький, що ніс церковну службу в м. Гайсин на Поділлі в ті страшні часи писав: «І ще триває в Україні ця страшна та лиховісна ніч, і не видно світання. Знемагає наша Вітчизна в тяжких муках, ніхто її не рятує», як писав Шевченко. Вороги її, по слову пророка, запанували над нею і бенкетують, а діти її в неволі. Посіяно в народі ненависть, посварено брата з братом і батьків з дітьми своїми. Тюрми повні безвинних в'язнів, голос крові замучених б'є в піднебесні заводи. Осквернюються храми Божі, пам'ятки благочестивих предків наших. Из уст насильників, п'яних од влади і крові виривається наруга і на Христа. Потоптано все найсвятіше: Божу правду, християнську любов, мораль, радість і красу життя. Панує над усім нелюдський закон грубої сили, закон насильства і терору. Викорінують із людських душ образ Божий, заставляють молитися удаваним богам. Місце правди зайняла нечувана в світі неправда, й її оповідники під страхом смертним змушують народ поклонятися їй. За ці слова Миколи Борецького на 3 місяці було заборонено проповідувати. [5, с. 66]

Висновки. Із вищевикладеного матеріалу, можна дійти до думки, що російські форми тиску на православну церкву на Поділлі у 20-х роках ХХ ст.. відзначалися грубістю, брутальністю та постійним ігноруванням законів та моралі. В держав була одна ціль – всебічне поглинання церкви та викорінення її зі свідомості населення, а відбувалося це за допомогою: канонічного імперіалізму, самоуправства, ідеологічного тиску та найчастіше найганебнішим способом: – «кровоавим терором».

Література:

1. Бурко Д. Українська Автокефальна Православна Церква – вічне джерело життя / Саут-Бавнд-Брук (Нью Джерсі): Видавничий фонд Владики Мстислава, Митрополита Української Автокефальної Православної Церкви в діаспорі, 1988. – 392 с.
2. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Р – 925, – Оп.2, – Спр. 171, – 87 арк.;
3. Євсеева Т.М. Православне військове духовенство: відносини з владою на перехресті епох // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. – №22. – с.304 – 328.
4. Зінченко А.Л. Новітня історія релігійних спільнот в Україні: навчальний посібник для студентів спеціальностей «Історія» / А. Л. Зінченко. – Київ, 2011. – 208 с.
5. Зінченко А. Благовістя національного духу/ Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. – Київ, 1993. – 256 с..
6. Зінько Ю.А. Зінько О. В. Релігійна ситуація на Вінниччині у 20-х – 30-х роках ХХ ст.. // Поділля у контексті української історії: Матеріали всеукраїнської конференції 29 – 30 листопада 2001 р. – С. 229 – 232.
7. Одинцов М.И. Государство и церковь (История взаимоотношений. 1917 – 1938 гг.) / М.И. Одинцов. – М., 1991. – 64 с.
8. Штриккер Г. Русская Православная Церковь в Советском государстве: очерк истории отношений между Церковью и государством / Г. Штриккер // Русская Православная Церковь в советское время (1917—1991): Матер. и док по истории отношений между государством и Церковью / Сост. Г. Штриккер. — Кн. 1.-М., 1995. — 364 с.

Королько А.З.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ПОКУТТЯ ПЕРІОДУ ЗУНР (1918–1919 РР.)

Анотація. У пропонованій статті охарактеризовано театральне життя українців Покуття у ході національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр. Стверджується, що головним осередком театральньо-музичного життя краю було м. Коломия. Автор охарактеризував діяльність місцевого Українського народного театру імені Івана Тобілевича, інших мистецьких закладів, які гастролювали на території історико-етнографічного регіону.

Ключові слова: Покуття, театральне мистецтво, Український народний театр імені Івана Тобілевича, театральна секція, вистава, гастролі.

Abstract. *The theatrical life of the Ukrainians in Pokuttya during the national liberation movements of the West Ukrainians in 1918–1919 is characterized in the given article. It is stated that the main center of the theatrical and musical life of the land was Kolomyia town. The author has characterized the activity of local Ivan Tobilevych Ukrainian public theatre, other art establishments that played on tour on the territory of the historic and ethnographic region; traced the work of the theatrical and art circles in small towns and villages of Pokuttya.*

Keywords: *Pokuttya, theatrical art, Ivan Tobilevych Ukrainian public theatre, theatrical section, performance, tours.*

Початок ХХ ст. став одним з важливих періодів становлення і плідного розвитку театрального мистецтва. Суспільно-політичні та етнокультурні процеси другої половини ХІХ ст. розбудили до активності широкі маси українського населення Галичини. Зароджується національно-культурний рух за українську мову, поглиблення самосвідомості громадян, згуртування їх в масові організації та товариства.

Театральне життя українців Покуття, як і загалом Галичини, розвивалося в складних і своєрідних умовах. Проте слід визнати, що напередодні національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр. сформувались сприятливі умови для театрального і музичного мистецтва. Основною сферою, де воно зароджувалося і утверджувало свою самобутність, було аматорство. Активізація концертного життя, систематичне проведення шевченківських та інших ювілейних свят спонукало до творчості галицьких і покутських митців. У цей час виникають численні мистецькі товариства, навчальні заклади для виховання виконавських кадрів.

Театральне мистецтво Галичини знайшло відображення у працях багатьох українських авторів: Г. Лужницького [24; 25; 26], М. Черепанина [41], Р. Затварської

[16], І. Полякової, І. Дейчаківської [31; 32], О. Боньковської [2], С. Хороба [39; 40] та інших дослідників, проте особно не зверталася увага на вивчення проблеми театрального життя українців на Покутті у зазначений період. Звернув увагу на діяльність українського театру у м. Коломия періоду національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр. Іван Монолатій [27].

Незважаючи на лихоліття Першої світової (1914–1918) і українсько-польської (1918–1919) війни в більшості населених пунктів Галичини не припинялося театральне життя українців. На Покутті головним його осередком залишалась м. Коломия. Аналізуючи місце і роль мистецького активу українства краю, громадсько-культурний діяч Іван Чупрей підкреслював, що «війна примусила заскорувати мозки до гімнастики, до думання. І наша інтелігенція зачинає пізнавати, що робота, з якої нікому користі, не є властивою роботою. І тому вона кинулася до справдішньої роботи» [42].

Тогочасна коломийська преса засвідчує, що у головному місті Покуття 24 листопада 1918 р. на базі «Українського драматичного кружка» (зорованого взимку 1916 р.) заснований Український народний театр імені Івана Тобілевича зі трьома секціями – театальною, співацькою і видавничою. Головою театру обрано Йосифа Чайківського. Стверджувалося, що членами театрального товариства можуть бути представники української народності, які «цікавлять ся й є прихильні розвиткови нашого театрального мистецтва», а сам театр має «згуртувати у своєму нутрі всі інтелігентні сили, яким драматичне мистецтво миле й дороге» [17; 28, с. 3].

Однак, переглядаючи сучасні дослідження з театрального життя Галичини, переконуємось, що звістки коломийських часописів не відповідають дійсності стосовно дати заснування і першого місця перебування Українського народного театру імені І. Тобілевича. Здійснивши евристичний аналіз, дослідники І. Полякова та І. Дейчаківська стверджують, що Український народний театр імені І. Тобілевича був заснований у 1911 р. в Станиславові. Протягом 1911–1914 рр. театр показав понад 50 вистав. У вирі воєнних лихоліть Першої світової війни театр призупинив свою діяльність. І лише наступний, другий, період діяльності мистецького закладу пов'язаний з Коломиєю і охоплює 1918–1920 рр. Третій період існування театру припадає на 1921–1927 рр., він знаходиться в м. Станиславів. Останній етап – 1927–1938 рр. – театр поперемінно перебуває в Станиславові й Коломиї – це час найвищого розквіту мистецького закладу [32, с. 53–54, 62].

На місцевій сцені першою виставою мав стати «Невольник» Марка Кропивницького [15]. Керівний осередок коломийського театру планував запросити для роботи відомих артисток Львівського театру «Української Бесіди» Осиповичової і Юрчакової. У грудні 1918 р. глядачі насолоджувалися переглядом вистав і декламацій «Наталка – Полтавка», «Мартин Боруля», «Бувальщина», «На перші гулі», «Козак-Невмірака», «Чумаки», «Невольник», а з січня наступного року «Чумаки», «Нещасливе кохання» та «Ой, не ходи Грицю та на вечорниці ...», «На сіножаті» [17; 18; 33; 37; 27, с. 41]. Серед наступних вистав на сцену вийшли «Сватання на Гончарівці», «Одруження», «Панна Мара», «Розумний і дурень», «Хмара», «Тато на заручинах», «Артист», «Жартівниця», «На сіножаті», «Соколики», «На перші Гулі» [5; 7; 19; 23; 34]. У пресі особливо жваво обговорювалося постановка вистави «Наталка – Полтавка», де неперевірено зіграла акторка львівського театру П. Осиповичева (Терпелиха), молоді

місцеві аматори Ф. Молодіївна (Н. Полтавка), О. Карашкевич (возний), І. Михалевський (виборний), Т. Пйотровський (Петро), Ю. Гринюк (Микола). Високо відзначалася гра місцевого оркестру на чолі з Д. Николишиним [43]. Відомий громадський діяч Покуття Іван Чупрей відзначив, що за рівнем акторської майстерності народний театр імені Івана Тобілевича наближається до львівського театру «Руської Бесіди» під орудою Миколи Садовського [42].

В одному із дописів «Покутського Вістника» детально показано не тільки гру акторів у виставі «Розладде» («Розладдя») Д. Николишина, але й сценарій театрального дійства [10]. Цікаво, що цей спектакль у роки лихоліть Першої світової війни на драматичному конкурсі Крайового Відділу Українських Січових Стрільців був удостоєний третьої премії [29], ця п'єса з успіхом виставлялася кілька років на сцені на сцені найвідомішого західноукраїнського театру «Українська Бесіда», про що свідчить рецензент газети «Діло»: «Щойно кілька останніх тижнів почали показувати (після прем'єри «Розладдя». – А.К.), що театр починає вступати на дорогу, яка трохи більше відповідає артистичним вимогам». На жаль, самого тексту драми Д. Николишина сьогодні не збереглося. На думку івано-франківського літературознавця Степана Хороба, літературна першооснова вистави «усусусів» була загублена (або й знищена) ще в складних умовах воєнного лихоліття [39, с. 39].

До речі, Дмитро Николишин (1894–1968) – відомий український письменник, перекладач, літературознавець, педагог [1; 29] – опублікував у часописі «Покутський Вістник» розлогу статтю «Народний Театр ім. Тобілевича» [28]. Автор статті відзначає, що на підвалинах створення коломийського театру стояли перші директори мистецького гуртка Леонтович і Карашкевич, а також Пйоторовський і Михалевський. На відміну від «Українського драматичного кружка» (1916), зорганізованого на самодіяльних засадах, «Народний Театр ім. Тобілевича» має статут. Згідно цього установчого документу, його членом може бути будь-яка інтелігентна людина, яка при вступі заплатить дві австрійські корони, надалі щомісячно вноситиме по одній короні. Дмитро Николишин детально охарактеризував основи діяльності коломийського театру, виокремивши його чотири секції. Члени театральної («виставової») секції повинні займатись сценічною справою; формуючи групу з артистів (акторів), співаків і «музиків», вони спільно творять «артистичну горстку». Представники другої, літературно-наукової секції зобов'язані вивчати драматичну літературу, готувати акторів до сценічної діяльності, – «одним словом: її завдання (секції. – А.К.) є перетворити шаблянового манекіна у свідомого своєї сили мистця, що на сцені живе і творить глибоко передумані типи по інтенціям автора твору». Учасники музично-вокальної секції відають музикою і співом, зорганізують оркестр і хори для вистав, самостійно плекають пісню й музику для концертів, вечорниць тощо. Щодо останньої, видавничої секції, то вона, у разі нагальної потреби, може бути впроваджена в життя, оскільки доцільно видавати оригінальні твори зі сфери драматичного мистецтва, вокальної або музичної творчості. Задля успішної діяльності цієї секції товариство має заснувати спеціальну бібліотеку [28].

Першими результатами роботи літературно-наукової секції під проводом знавця драматичного мистецтва проф. М. Роздольського стала підготовка лекцій-відчитів з теорії й історії української драми. У видавничій секції наприкінці січня 1919 р. виринула думка видавання театрального літературного квартальника.

Члени музично-вокальної секції готувались до концертів на честь Т. Шевченка, І. Франка і М. Лисенка [33].

Невідомий публіцист, що заховався під псевдонімом А. Степовий, був переконаний, що «театр стає душею громадянства і в глухонімії запліснівий город вливає якусь живу і молоду думку». Коломийські театральні звертали до творчих здібностей інтелігенції, тих, «які почувують у собі артистичну жилку і можуть з успіхом працювати для рідного мистецтва» [33]. Стверджуючи необхідність зміни ставлення суспільства до ролі театру у перехідний, військовий час, Дмитро Николишин пояснював, що «розколихане море всенародніх страстей починає поволи стихати. Старі вартости повалилися, нові займають їх місце» [28; 27, с. 41].

У цей період театр здійснює свої перші гастролі. 8 січня 1919 р. їде до столиці ЗУНР м. Станіславів (нині – м. Івано-Франківськ) і в залі товариства ім. С. Монюшка з успіхом дає свою першу виставу – драму «Степовий гість» Б. Грінченка. Діяльність Українського народного театру ім. І. Тобілевича високо оцінюється в тогочасній станіславській пресі. Зокрема, в часописі «Нове Життя» друкується такий відгук: «Від початку грудня 1918 р. грають на сцені «Народнього Театру ім. Тобілевича» в Коломії отсі відомі артисти кращих українських театрів п.п. Осиповичева, Юрчакова, Балеви́ч і Балеви́чева. Театр грає добре і з гарними успіхами» [30; 32, с. 54–55].

Вищезгаданий літературно-мистецький критик А. Степовий серед недоліків діяльності Українського народного театру імені І. Тобілевича виокремив наступні: невідповідний для проведення вистав театральний зал, нестача декорацій та костюмів, відсутність грошової допомоги зі сторони місцевої української влади – «се факт, який на самосвідомість місцевої влади кидає тінь» [33]. Однак уже в наступному номері «Покутського вістника» керівники коломийського театру Й. Чайківський і Д. Николишин спростували буцімто неправдиву інформацію стосовно недофінансування і прикрого матеріально-технічного стану мистецького закладу. За словами дописувачів, місцева цивільна і військова влада надала допомогу у розмірі 500 корон, а також зробила все можливе задля того, щоб у розпорядженні театру був ще один зал товариства «Каса ощадності» [11].

Життя українського народного театру імені Івана Тобілевича не обмежувались тільки виставами. У залі коломийського театру проводились не тільки театралізовані заходи, але й різноманітні концерти художньо-самодіяльних колективів, які з'їжджались з усього Покуття і суміжних територій. Так, 15–16 березня 1919 р. з нагоди 58 роковин смерті Тараса Шевченка на сцені виступили представники культурно-мистецької громади м. Косів. Усі кошти з проданих квитків з мистецького заходу мали надійти на встановлення і благоустрій пам'ятника Т. Шевченка і однойменної площі у м. Косові [14]. У квітні 1919 р. у залі театру виступала відома українська артистка з Наддніпрянщини Марія Шекун-Коломийченко [6].

Підсумовуючи другий етап діяльності Українського народного театру ім. І. Тобілевича (1918–1920) І. Полякова та І. Дейчаківська відзначають, що діяльність цього мистецького закладу «не була систематичною і послідовною. Це пояснюється складними умовами післявоєнного лихоліття на Галичині» [32, с. 56]. Проте зауважимо, що Покуття періоду становлення української державності і національно-визвольних змагань 1918–1923 рр. все ж знаходилося у вирі воєнних лихоліть українсько-польської війни (листопад 1918 р. – липень 1919 р.), румунської (травень–серпень 1919 р.) і польської (з

вересня 1919 р.) окупації краю, а тому і в доволі непростих умовах функціонував коломийський театр. Погоджуємось з міркуванням авторів, що окремі вистави, продовжуючи кращі традиції, започатковані в перші роки існування театру (станіславівський період 1911–1914 рр.), були представлені на досить високому рівні [32, с. 56].

Театральні-містецькі гуртки діяли і в інших містах і містечках Покуття. Зокрема, «аматорський кружок» м. Городенка на 16 березня 1919 р. відіграв комедію М. Старицького «Перехитрили» [4; 22]. Подібний аматорський гурток і хор функціонував при читальні товариства Просвіта с. Чернелиця Городенківського повіту [3]. У Снятині діяла «аматорсько-забавова» секція при місцевій філії товариства Просвіта [12]. Активно діяв місцевий український театр у Косові, директором якого був відомий прозаїк, поет, драматург, видавець, фотограф Микола Угрин-Безгрішний (1883–1960). Кожного тижня на сцені виходили вистави «Зразковий муж» О. Стадника, «Медвідь» і «Освідччини» А. Чехова, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки Основ'яненка [38].

З гастроліями на території ЗО УНР перебували театр М. Садовського, Республіканська капела О. Кошиця, ряд інших колективів з Наддніпрянщини. У найбільшому місті Покуття наприкінці березня 1919 р. гастролював «Український чернівецький театр» Михайла Онуфрак, який представив на осуд коломиян низку вистав і оперних постановок «Воскресення», «Вій», «Чортиця», «Циганка Аза», «Перевертень», «Про що тирса шелестіла», «Запорожець за Дунаєм», «Катерина», «Паливода» «Запорожець за Дунаєм» [9; 20; 21; 27, с. 42]. На думку глядацької аудиторії, вистава «Воскресення» показали непогані успіхи буковинського театру, і коломияни бажали «побачити ще раз згадану виставу, а також інші постанови черновицьких театралів». Місцева громада висловила подяку директору театру за те, що «оживив гостюванням своєї трупи глухе покутське місто» [8].

Така нагода трапилася у травні, коли чернівецький театр представив на осуд коломиян виставу «Запорожець за Дунаєм», оперу Миколи Арсака «Катерина» і комедію Івана Тобілевича «Паливода» [13]. Поціновувачі відзначаючи добру гру театру, підкреслювали, що спів і хори були затихлі й нерішучі [27, с. 42].

До речі, на зорі національно-визвольних змагань західних українців цей театр спочатку діяв у Чернівцях, а потім з успіхом об'їхав усю Буковину. Проте захоплення румунськими військами в листопаді 1918 р. сусіднього до Покуття історико-географічного регіону поставило театр у безнадійне становище, бо румунська влада заборонила ставити вистави українською мовою. Театральна трупа змушена була переїхати до столиці ЗУНР м. Станіславів, де організовано «Український Чернівецький театр». Акторам театру дали дозвіл виїхати до Галичини за умови, що вони більше не повернуться на Буковину. В цьому театрі виступали відомі актори Л. Новіна-Розлуцький, Ф. Лопатинська, К. Пилипенко, О. Польовий та інші. У травні 1919 р. він об'єднався з театром Й. Стадника в Державний театр ЗУНР під проводом Й. Стадника. Та через окупацію краю польськими військами діяв він недовго [35, с. 446].

У роки національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр. у Коломії спробували відновити діяльність музично-хорового товариства «Боян». У лютому 1919 р. відбулися перші повоєнні збори і репетиція хорового колективу. Але українсько-польська війна і окупація румунськими військами Покуття у травні 1919 р. перешкодили відродженню товариства [36, с. 182].

Отож, одним із елементів піднесення мистецького життя українців Покуття періоду національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр. стало становлення і розвиток національного театру. Тогочасні українські митці розуміли, що театр як пристановище драматичного мистецтва, музики й пісні зможе піднести духовне життя народу. На місцях важливим елементом піднесення національної самосвідомості українців стало створення читалень, літературно-драматичних гуртків, оркестрів, які стали не тільки центрами мистецького життя села, містечка, округи, але й були осередками піднесення інтелектуального рівня населення Покуття. Ініціаторами створення таких мистецьких закладів стали місцеві греко-католицькі священики, вчителі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арсенич П. Николишин Д. В. (12.10.1884–14.12.1950) : [Біогр. довідка] // Українська журналістика в іменах. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 149–150.
2. Боньковська О. Український народний театр Товариства «Українська Бесіда» в роки Першої світової війни (Стрілецький театр) // Записки НТШ. – Т. ССXXXVII. Праці театрознавчої комісії. – Львів, 1999. – С. 111–133.
3. Голоси Покуття. І. В-н. Із Чернеличчини // Покутський Вістник. – 1919. – 18 мая. – Ч. 42. – С. 1–2.
4. Життя Покуття. Із Городенки // Покутський Вістник. – 1919. – 20 марта. – Ч. 22. – С. 3–4.
5. Життя Покуття. Із «Народнього театру ім. Ів. Тобилевича» // Покутський Вістник. – 1919. – 2 лютого. – Ч. 9. – С. 3.
6. Життя Покуття. Концерт д. Коломийченкової в Коломії // Покутський Вістник. – 1919. – 20 цвітня. – Ч. 31–32. – С. 6.
7. Життя Покуття. Народний театр ім. Ів. Тобилевича в Коломії // Покутський Вістник. – 1919. – 16 марта. – Ч. 21. – С. 3; 27 марта. – Ч. 24. – С. 4.
8. Життя Покуття. О[мелян] К[арашкевич]. Український Черновецький Театр // Покутський Вістник. – 1919. – 30 марта. – Ч. 25. – С. 3–4.
9. Життя Покуття. Ом.[елян] К[арашкевич]. Черновецький укр. театр під управою дир. Онуфрака // Покутський Вістник. – 1919. – 27 марта. – Ч. 24. – С. 4.
10. Життя Покуття. Розладде // Покутський Вістник. – 1919. – 13 марта. – Ч. 20. – С. 3.
11. Життя Покуття. Спростовання // Покутський Вістник. – 1919. – 6 лютого. – Ч. 10. – С. 3.
12. Життя Покуття. У Снятині // Покутський Вістник. – 1919. – 30 марта. – Ч. 25. – С. 3.
13. Життя Покуття. Укр. черновецький театр під управою Онуфрака // Покутський Вістник. – 1919. – 8 мая. – Ч. 38. – С. 4.
14. З життя Покуття. Концерт // Покутський Вістник. – 1919. – 16 марта. – Ч. 21. – С. 3.
15. Засновини «українського Народнього Театру в Коломії ім. Тобілевича» // Покутський Вістник. – 1918. – 28 падолиста. – Ч. 6. – С. 4.
16. Затварська Р. Корифеї галицьких театрів. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. – 88 с.
17. Із Коломії. Діяльність «Народнього театру ім. Тобилевича» // Покутський Вістник. – 1918. – 8 грудня. – Ч. 8. – С. 3.
18. Із Коломії. Інавгураційна вистава // Покутський Вістник. – 1918. – 15 грудня. – Ч. 10. – С. 2.

19. Культурно-просвітне життя Покуття. Коломия // Новини. Інформаційний щоденник. – 1919. – 25 марта. – Ч. 11. – С. 2.
20. Культурно-просвітне життя Покуття. Коломия. З театру // Новини. Інформаційний щоденник. – 1919. – 26 марта. – Ч. 12. – С. 2.
21. Культурно-просвітне життя Покуття. Юрбин. З театру // Новини. Інформаційний щоденник. – 1919. – 29 марта. – Ч. 15. – С. 2.
22. Літературно-просвітне життя Покуття. Городенка // Новини. Інформаційний щоденник. – 1919. – 19 марта. – Ч. 6. – С. 2.
23. Літературно-просвітне життя Покуття. З Коломій // Новини. Інформаційний щоденник. – 1919. – 18 марта. – Ч. 5. – С. 2.
24. Лужницький Г. Від Котляревського до Лисенка // Григор Лужницький: Український театр. Наукові праці, статті, рецензії: Збірник праць. – Львів, 2004. – Т. 2. Статті, рецензії. – С. 14–31.
25. Лужницький Гр. Про місто, що дихало театром // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія : Видання Комітету Коломیان, 1988. – С. 273–280.
26. Лужницький Г. Український театр після визвольних змагань // Наш театр: Книга діячів українського театрального мистецтва: В 2-х т. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1975. – Т. 1. – С. 9–94.
27. Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної. – Коломия, 2000. – 80 с.
28. Николишин Дм. Народний Театр ім. Тобилевича // Покутський Вістник. – 1918. – 22 грудня. – Ч. 12. – С. 2–3.
29. Николишин Дмитро (1884), письменник і педагог: [Біогр. довідка] // Енциклопедія українознавства / Під ред. В. Кубійовича. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1762.
30. Нове життя. – 1918. – 8 грудня. – Ч. 10. – С. 3.
31. Полякова І. Особливості музично-театрального руху в Галичині періоду кінця ХІХ – 30-х років ХХ ст. // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – Вип. ІІІ. – С. 122–132.
32. Полякова І., Дейчаківська І. Діяльність Українського Народного Театру ім. Івана Тобилевича / Ірина Полякова // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – Вип. VI. – С. 51–63.
33. Степовий А. Із «Народнього театру ім. Ів. Тобилевича» // Покутський Вістник. – 1919. – 2 лютого. – Ч. 9. – С. 3.
34. Степовий А. Із театральної салі // Покутський Вістник. – 1919. – 23 лютого. – Ч. 15. – С. 3 ; 27 лютого. – Ч. 16. – С. 4.
35. Театр // // Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: Ілюстрована історія. – Львів ; Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2008. – С. 442–448.
36. Толошняк Н. Роман Ставничий – провідний диригент музично-хорового товариства «Коломійський Боян» // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – Вип. ІІІ. – С. 180–187.
37. У Коломій. Із театральної салі // Покутський Вістник. – 1918. – 26 грудня. – Ч. 13. – С. 3–4.
38. Український театр в Косові // Покутський Вістник. – 1919. – 27 марта. – Ч. 24. – С. 4.
39. Хороб С. Українська драматургія 20–30-х років у Західній Україні та діаспорі. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2008. – 192 с.

40. Хороб С. Українська модерна драма кінця ХІХ – початку ХХ століття (неоромантизм, символізм, експресіонізм). Монографія. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 414 с.
41. Черепанин М.В. Музична культура Галичини (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): Монографія. – К. : Вежа, 1997. – 328 с.
42. Чупрей Ів. Народний театр ім. Тобилевича в Коломиї // Січовий Голос. – 1919. – 12 січня. – Ч. 2. – С. 3–4.
43. Явір І. З театральної салі // Покутський Вістник. – 1918. – 19 грудня. – Ч. 11. – С. 3.

Марина Давиденко,
Кандидат історичних наук,
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН

Катерина Ковальська,
Кандидат історичних наук, доцент
Переяслав-Хмельницького ДПУ
Імені Григорія Сковороди, Україна

**ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ КОСМІЧНОЇ БОТАНІКИ В ЦЕНТРАЛЬНОМУ
РЕСПУБЛІКАНСЬКОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ АН УРСР
(1970–1980-ТІ РР. XX СТ.)**

Стаття присвячена дослідженню питань космічної ботаніки в Центральному республіканському ботанічному саду АН УРСР у 1970–1980-тих рр. XX ст.

Ключові слова: космічна ботаніка, колекція тропічних і субтропічних рослин, Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР.

Анотація. Стаття посвящена исследованиям вопросов космической ботаники в Центральном республиканском ботаническом саду АН УССР в 1970–1980-х гг. XX в.

Ключевые слова: космическая ботаника, коллекция тропических и субтропических растений, Центральный республиканский ботанический сад АН УССР.

Summary. The article is devoted to research of the in the Central Republican Botanical Garden of the AS UkrSSR (the 1970–1980's th. XX cen.).

Keywords: the Central Republican Botanical Garden of the AS UkrSSR.

Актуальність проблеми. У період космічної гонки стрімко розвивалися авіакосмічна техніка та електроніка, однак вплив космічних технологій позначився і на багатьох інших галузях науки. Після інтерв'ю космонавта Г. Гречко, в якому він сказав, що одним з найбільших прагнень у космосі в нього було бажання пройтися травою луків, відчутти земну природність через дотик до рослин, почалася інтенсифікація наукового пошуку багатьох біологічних шляхів і можливостей присутності живих рослин на космічних станціях [8].

Завданням даної статті є розкрити дослідження питань космічної ботаніки в Центральному республіканському ботанічному саду АН УРСР у 1970–1980-тих рр. XX ст.

Методи дослідження. При виконанні поставлених завдань використано такі *методи дослідження*: порівняльно-історичний, синхронний, ретроспективний, стадіально-регіональний, інші загальнонаукові та допоміжні методи.

Результати досліджень.

Введення рослин у системи життєзабезпечення космічних апаратів планував ще К.Е. Ціолковський. У роботах ученого наводяться перші «технічні умови» щодо створення оранжерей із замкнутим екологічним циклом. Він наголошував на необхідності відбору найбільш врожайних культур і оптимізації умов їх вирощування з тим, щоб з кожного квадратного метра збиралася продукція, якої вистачило б на одного жителя космічного поселення. В 1915–1917 рр. Ф.А. Цандер продовжував експерименти зі створення за його висловом «оранжерей авіаційної легкості» [13].

Але те, про що мріяли теоретики космонавтики, стало втілюватися в життя тільки в 60-ті рр. XX ст. під керівництвом Головного конструктора космічних кораблів С.П. Корольова після першого польоту людини в космос – Ю.А. Гагаріна. С.П. Корольов у 1962 р. намітив цілу програму ботанічних досліджень у космосі. Він писав, що потрібно почати розробку багатоблокових оранжерей по К.Е. Ціолковському, які можна при необхідності спускати на Землю. З його ініціативи в Красноярську вперше створений експериментальний замкнутий біотехнічний комплекс – «Біос». За шість місяців дослідники забезпечувалися киснем, рослинною їжею за рахунок системи життєзабезпечення за участю вищих рослин і мікрододоростей. Даний експеримент певною мірою пролив світло на низку питань щодо вдосконалення даної системи, оскільки у першу чергу необхідно вивчити всі етапи розвитку рослин в умовах невагомості [13].

Дослідження росту і розвитку ряду сільськогосподарських культур в умовах реального космічного польоту показали, що хоча на початкових фазах ростові процеси проходять без будь-яких помітних змін, однак у подальшому зростання сповільнюється, і рослини гинуть.

До цих космічних пошуків був причетний Центральный республіканський ботанічний сад (ЦРБС) Академії наук УРСР під керівництвом академіка АН УРСР А.М. Гродзинського. Учений цікавився питанням створення ґрунту на Місяці для

вироснування рослин і забезпечення міста, яке планувала створити існуюча в той час фірма К.Д. Бушуєва. Це були фундаментальні пошуки, надзвичайно цікаві розробки тих субстратів, які могли б замінити землю. Його мрією було перетворити Місяць у житловий простір для людей. На жаль, фірма К.Д. Бушуєва раптом зникла, залишившись нікому невідомою [5].

У 1974 р. академік А.М. Гродзинський створив відділ тропічних і субтропічних рослин (на той час – відділ рослин закритого ґрунту), який нині є провідним науковим центром з орхідології та космобіології в Україні. З перших років існування відділу як самостійної одиниці основні зусилля було спрямовано на створення та вдосконалення колекцій. Наукові дослідження відділу зосередилися на створенні окремих таксономічних комплексів рослин, їх упровадженні у промислове квітництво та фітодизайн [7].

Основні дослідження рослин видів тропікогенних флор у відділі тропічних і субтропічних рослин на сьогодні здійснюються за такими напрямками: вивчення біології розвитку в умовах оранжерейної культури (чергування фаз активного росту і спокою); вивчення структурної морфології (будова вегетативних і репродуктивних пагонів, типи пагоноутворення); вивчення репродуктивної біології (час і тривалість цвітіння; особливості запилення; тривалість дозрівання плодів); вивчення структурних аспектів адаптації рослин в умовах оранжерейної культури; вивчення фізіолого-біохімічних особливостей рослин, що належать до різних екологічних груп; опрацювання методів масового розмноження та особливостей морфогенезу рослин в умовах оранжерейної культури та культури *in vitro*; аналіз консортивних зв'язків в умовах закритого ґрунту та пошук шляхів підвищення адаптаційної здатності інтродукованих тропічних і субтропічних рослин; вивчення впливу мікрогравітації на ріст та розвиток рослин різних екологічних груп.

На основі аналізу літературних даних співробітники ЦРБС АН УРСР серед першочергових завдань подальших досліджень визначили виявлення найбільш чутливих до дії космічних умов ланок метаболізму, вивчення особливостей гормональної регуляції, вдосконалення і створення нових культиваторів, підбір нових видів рослин, що необхідно в першу чергу для прогнозування надійності функціонування автотрофного ланки біологічних систем життєзабезпечення [12].

На думку фахівців ЦРБС досить перспективним стало використання й вивчення в умовах реального космічного польоту росту й розвитку тропічних орхідних, які завдяки особливостям їхньої екології могли бути одним із найбільш оптимальних об'єктів для космічних біологічних експериментів. Ці види, як правило, поселяються на бідному субстраті, не вимагають глибокого простору, де містяться корені, і задовольняються невеликими скупченнями гумусу. Завдяки наявності туберидіїв і м'ясистих листків, у яких накопичуються запаси вологи та поживних речовин, потовщених кутикулі листя і стебел багато видів орхідних добре переносять посуху й можуть до двох-трьох тижнів обходитися без поливу. Оптимальна температура для вирощування тропічних орхідних приблизно відповідає комфортній для людини температурі (18–22 °С) [1].

Основною біологічною особливістю епіфітних орхідних є ослаблена геотропічна реакція, що має важливе значення при відсутності гравітації в умовах космічного польоту. Як наслідок епіфітного способу життя коріння епіфітних

видів орхідних закріплюються в будь-якому напрямку на корі дерев, у розвилках гілок і дуплах під впливом гідро- і геотропізму, вони не володіють ні негативним фототропізмом, ні явно вираженим позитивним геотропізмом, властивим корінню інших наземних рослин [9].

Дуже істотним моментом при виборі орхідних як об'єкта досліджень для замкнених просторів було й те, що їх пилок зібрано в поллінії і він не розсипається, оскільки склеєний особливою речовиною – вісцином. Поллінії розміщуються у воскоподібній капсулі. Незважаючи на таку своєрідну структуру генеративних органів орхідних, здавалося б, їх виключають як алергени. Співробітниками ЦРБС спільно з відділом алергології Інституту проблем онкології АН УРСР були проведені дослідження з постановки шкірних проб із витяжками з вегетативних та генеративних органів ряду видів орхідних. Результати досліджень показали, що досліджувані види орхідних не чинили алергенної дії навіть на хворих на поліноз із явно вираженою сенсабілізацією до пилку різних видів рослин

Для досліджень в тривалому космічному польоті були взяті такі види епіфітних орхідних: епідендрум вкорінюється, дорітис красивий, дендробіум Кінга. З метою перевірки гіпотези про перевагу використання епіфітних орхідних для тривалих космічних польотів у досвід були взяті і наземні види орхідних: черевичок гібридний, черевичок красивий і анектохілюс Даусона [11].

В експерименті з культивування орхідей у кабіні космічного комплексу «Союз-36» – «Салют-6» орхідеї були висаджені в чотири касети спеціальної мікрооранжереї «Малахіт», виконаної дослідним виробництвом Інституту ботаніки АН УРСР ім. М.Г. Холодного. Конструкція запропонована НДІ «Біотехніка» й ЦРБС АН УРСР. Установа «Малахіт» являла собою прямокутну ємність вертикального типу розміром 45 x 34 x 10 см. У верхній частині були змонтовані два світильники СДІ-5, у нижній – встановлені пенали (касети), призначені для посадки рослин і забезпечені пристроєм для подачі води й для аерації кореневої зони рослин. Передня змінна стінка установки виконана з органічного скла. У якості субстрату використаний штучний синтетичний матеріал на основі іонообмінних матеріалів із гранул ІС-2 і тканин АС-І, КН-І. Інтенсивність освітлення в середній частині установки становила 1500 лк., температура – 16–28 °С, відносна вологість повітря за весь період досліджень – 50–60% [12]. Розробка цієї оранжереї – видового складу рослин, штучного субстрату, на якому існували ці рослини, системи живлення, поливу, рівнів додаткового освітлення – була виконана в результаті копіткої роботи працівників кількох підрозділів ЦРБС АН УРСР під науковим керівництвом академіка А.М. Гродзинського [10].

У квітні 1980 р. були споряджені три мікрооранжереї, одна з яких була піднята 9 квітня на борт космічного комплексу, а друга і третя з метою контролю перебували в НДІ «Біотехніка» і в камері штучного польоту в ЦРБС АН УРСР, де були створені умови, еквівалентні тим, що були в кабіні «Союз-36» (за винятком невагомості). Такі ж рослини в теплиці ЦРБС були взяті за норму [6].

Догляд за рослинами в польоті й фенологічні спостереження проводили космонавти Л. Попов і В. Рюмін, у наземних експериментах – співробітниця ЦРБС Т.М. Черевченко.

Два пенали з рослинами після 60-добового польоту були повернуті на Землю експедицією відвідування. Замість них на «Салют-6» тією ж експедицією

були доставлені два нові пенали з орхідними. Установа була опущена на Землю при поверненні космонавтів після 171-добового польоту. Таким чином, дослідники мали змогу досліджувати рослини після 60-, 110- і 171-добового перебування на орбіті [3].

Спостереження показали, що рослини без видимих змін перенесли переважання при виході корабля на орбіту. Дослідження рослин після повернення їх на Землю показали неоднакову стійкість різних видів в умовах тривалого космічного польоту. Найбільш витривалими в цих умовах з випробуваних видів виявилися рослини епідендрума, які не тільки зберегли декоративність, але і дали помітний приріст осьового втечі з нормально розвиненими листям і повітряним корінням. У верхній частині осьового втечі на одній рослині відзначена поява двох бічних пагонів. Однак інтенсивність росту досліджених рослин була меншою, ніж контрольних.

Умови тривалого космічного польоту надавали інгібуючу дію на розтягнення клітин, що мабуть, пов'язано з порушенням балансу ендогенних рістрегулюючих речовин в рослинах, що розвиваються при відсутності гравітації. На жаль, з технічних причин вченим не вдалося дослідити активність ендогенних регуляторів росту в рослинах після їх приземлення [4].

Після повернення на Землю рослини були висаджені в горщики й поміщені в теплицю, де знаходилися й контрольні рослини. В епідендрума деякий час спостерігалось повне гальмування росту термінальних пагонів, тільки через 55–65 днів після приземлення в рослин з'явилися молоді бічні пагони, на яких згодом розвивалися повітряні корені. Надалі рослини вирівнялися й не відрізнялися від контрольних. Дендробіум Кінга (*Dendrobiumkingianum*) на орбітальній станції скинув листя, що не характерно для рослин цього виду в наземних умовах. Однак туберидії залишилися живими, зберігаючи форму й забарвлення, біля їх основи почали розвиватися молоді безлисті пагони. Після висадки в теплицю туберидіїдендробіума поступово протягом 8–11 місяців всихали і врешті-решт загинули [11].

Рослини дорітиса красивого, як і епідендрума, в умовах космічного польоту значно сповільнили зростання. Проте вже на другий день після приземлення з пазухи листка з'явилися квітконоси, а через місяць – новий листок і повітряні корені. Інтенсивність росту квітконоса і листків була в два рази вище, ніж у контролі, а період від появи квітконоса до цвітіння скоротився з 98 до 45 діб. Однак висота цього квітконоса, середній діаметр квіток і довжина квітконіжок виявилися трохи меншими, ніж у контролі. У наступному, 1981 р., фенорізм рослини дорітиса, який був в умовах тривалого космічного польоту, повністю стабілізувався, наблизившись до контролю. У 1982 р. відзначено незвичайне розгалуження квітконосів дослідної рослини до третього порядку розгалуження, тоді як контрольні рослини мають тільки два порядки розгалуження. Завдяки наявності трьох квітконосів, що з'явилися один за одним, цвітіння тривало майже цілий рік, перериваючись лише з другої половини березня до травня. Усі роки після польоту суцвіття на цій рослині утворювалися більш рясні, ніж зазвичай, що надавало їм своєрідну ажурність [1].

Особливу увагу заслуговує збільшення в дослідній рослині кількості квіток у суцвітті в 1982 і 1983 рр. Крім того, на ній за три роки після польоту розвинулися дві «дітки», які після відділення від материнської рослини нормально росли і давали по два квітконоса на рік. Суцвіття на цих квітконосах більші і рясні, ніж в контролі, за рахунок подовження їх осей і, як уже зазначалося, третього порядку розгалуження,

Таким чином, тривалий космічний політ стимулював наступні ріст і розвиток дорітєса красивого, що становить інтерес для подальших досліджень післядії космічних умов на рослини. Отримані дані показують також, що це питання вимагає подальшого вивчення в напрямку пошуку шляхів закріплення ознак, що з'явилися у рослин після польоту.

Особливий інтерес становить досвід відправки на орбітальну станцію квітучих орхідних у зрізаному вигляді. У червні 1982 р. на орбітальну станцію з міжнародний екіпажем були відправлені зрізані суцвіття орхідеї дендробіумфаленопсєовидний, які в звичайних умовах зберігають свіжість протягом 1-1,5 місяця. Суцвіття були поставлені в спеціальну ємність у вигляді пластмасової пробірки з загостреним нижнім кінцем, що закривалася гумовим ковпачком, у якому був отвір для встановлення квітконоса. Ємність наповнювалася дистильованою водою і містилася з квітами в целофановому пакеті. Суцвіття дендробіумафаленопсєовидного відмінно перенесли перевантаження при виході на орбіту. Витрата води була незначна, оскільки целофановий пакет охороняв її від випаровування. Суцвіття зберігалися свіжими протягом усього періоду експедиції – 10 днів [12]. Цей експеримент показав, що квітки і суцвіття орхідних у зрізаному стані можуть з успіхом служити для фітодизайну космічних літальних апаратів. [2].

Вагомим здобутком відділу є дослідження впливу умов клінонстатування та мікроклімату герметичних камер на фізіолого-біохімічні, біофізичні й молекулярно-біологічні зміни в рослин різних видів орхідних в умовах мікрогравітації. Пізніше був здійснений проект «Оаза», як оновлений варіант попереднього – з космонавтами А. Береговим та В. Лебедевим [8]. Таким чином, ученими відділу тропічних і субтропічних рослин ЦРБС було розвинуто новий науковий напрям – космічне рослинництво, – яке залишається актуальним і сьогодні.

Саме в ЦРБС уперше в Радянському Союзі вивчено біоморфологічні особливості декоративних видів орхідей для прогнозування можливості їх вирощування в умовах закритого ґрунту, специфіку нагромадження нативних регуляторів росту в річному циклі росту окремих видів, регенераційну здатність ізольованих тканин орхідей. Наполеглива праця співробітників відділу закритого ґрунту, очолюваного Т.М. Черевченко, була оцінена премією імені В.Я. Юр'єва (за цикл робіт «Вивчення біологічних особливостей тропічних орхідей, розробка прийомів їх розмноження та вирощування»)

Висновки. Результати досліджень росту й розвитку тропічних орхідних в умовах реального космічного польоту, закладених у 1970–1980-х рр. ХХ ст. Т.М. Черевченко з ініціативи директора ЦРБС АН УРСР А.М. Гродзинського, сприяли розвитку нового наукового напрямку – космічного рослинництва і зробило установу провідним науковим центром з орхідології та космобіології в Україні.

Список використаних джерел

1. Гродзинський А. М. Биология орхидей, загадки и перспективы / А. М. Гродзинский // Охрана и культивирование орхидей. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 3–6.
2. Гродзинський А. М. Орхідеї на орбіті : [про дослідження космонавтів В. Рюміна і Л. Попова по вирощуванню орхідей на борту орбіт, станції «Салют-6»] / А. М. Гродзинський // Рад. Україна. – 1980. – 6 черв.

3. Гродзинський А. М. Космічна оранжерея / А. М. Гродзинський // Вечірній Київ. – 1980. – 7 черв.
4. Гродзинський А. М. Земне повітря для космонавтів / А. М. Гродзинський // Знання та праця. – 1977. – № 4. – С. 12–13.
5. Гродзинський Д.М.Мрії академіка / Д.М. Гродзинський // Наукові читання до 85-річчя від дня народження академіка АН УРСР Андрія Михайловича Гродзинського (3.12.1926–17.12.1988) 6 квітня 2012 р.: збірка матеріалів / уклад. : М.М. Давиденко; наук. ред. В. А. Вергунов ; Асоц. бібліотек України, ДНСГБ НААН України. – К. : ФОП «Корзун Д.Ю.», 2012. – С. 23–27.
6. Маркова Н. Орхідеї на орбіті: для вас, діти / Н. Маркова // Говорить і показує Україна. – 1981. – № 7.
7. Сайт Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbg.kiev.ua/scientific_activity/nauka.php.
8. Сніжко В. В. Зазирни далеко, за обрій! (До 80-річчя академіка Андрія Гродзинського) / В. В. Сніжко // Українознавство. – 2006. – № 4. – С. 109–113.
9. Петренко В. Вырос на орбитекорешок / В. Петренко // Там же. – 12 апр.
10. Покровский А. Цветы для космоса / А. Покровский // Правда. – 1982. – 8 нояб.
11. Черевченко Т.М. Перспективывиспользованиятропическихорхидей для космическихисследований / Т.М. Черевченко, Т.К. Майко, В.Б. Богатирь, И.В. Косаковская // Космическаябиология и биотехнология: сб. науч. трудов. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 41–54.
12. Черевченко Т.М. Орхидеи в культуре / Т.М. Черевченко, Г.П. Кушнир. – К.: Наукова думка, 1986. – 200 с.
13. Черевченко Т. М.Тропическиехорхидные, морфобиологическоеизучение и внедрение в культуру закрытогогрунта : автореф. дисс. на соисканиеучен. степени д-ра биол. наук : 03.00.05 «Ботаника» / Т. М. Черевченко. – К, 1984. – 44 с.

Бойчук Христина Андріївна
аспірантки кафедри етнології та археології
Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника

НАРОДНІ ПРИКМЕТИ ТА ЗАБОБОНИ ЩОДО НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

У даній статті розглянуто деякі елементи родильної обрядовості. Автор робить спробу проаналізувати народні прикмети, звичаї та забобони пов'язані з народженням дитини.

Ключові слова: обряд, звичай, забобони, прикмети, заборона.

Сімейне життя українців традиційно супроводжувалося різноманітними обрядами та ритуалами, які в обрядово-символічній формі відзначали певні етапи життя людини та найважливіші стадії розвитку родини в її життєвому циклі. Із розвитком раціональних знань магичні обряди поступово втрачали свій первісний зміст, все більше набуваючи розважального характеру [10, с. 166].

Щоб вагітність і пологи пройшли нормально, щоб забезпечитись від імовірного зурочення, а майбутню дитину наділити здоров'ям та доброю вдачею, вагітна жінка мала дотримуватися певних норм поведінки, знати неписане зведення прекмет, заборон і обмежень [3, с. 69]. Насамперед про вагітність не варто говорити вголос, однак і замовчувати її заборооноється інакше дитина пізно почне говорити. Мабуть, у цьому наївному на перший погляд звичаї є рація, коли взяти до уваги сучасні твердження про те, що активно сприймати світ дитина починає ще в утробі матері [11, с. 69].

Так, вагітній за будь-яких умов заборонялося красти. З крадіжкою пов'язували появу на тілі малюнка-плями, котра за своїм малюнком нагадує вкрадену річ [2, с. 379]. Проте найбільше застерігають від переляку. Вважається, якщо жінка чогось злякається і в цей момент доторкнеться до обличчя руками, то дитина народиться з плямами на обличчю. Тому майбутню матір старалися всіляко оберігати від негативних емоцій, не лихословити у її присутності, не допускати конфліктів адже мамина поведінка та психічний стан впливає на розвиток немовляти. Тому жінку при надії, яка збирається до ворожки, суворо попереджають, що з дитиною в майбутньому може статися біда. Ненароджене дитя ні в якому разі не повинно попадати під вплив магичних сил, «всього, що іде не від Бога» [8].

У часі вагітності жінка знаходилась в такому стані, що будь-який психічний чинник: гнів, страх, неспокій та інші подібні почуття можуть вплинути на здоров'я майбутньої дитини, спричинити викидень. Тому вагітній заборонялося лаятись, бо дитина буде сварливою; сходитись з людьми, які люблять сваритись, висміювати інших, бо так можнуть висміювати її майбутнього малюка [4, с. 131].

Широко відомою була заборона штовхати ногою свиню, особливо kota чи собаку, які в народних віруваннях мають відношення до демонічної сили. Вважали,

що в такому разі щетина, шерсть тварини мучитиме немовля або ж дитина буде волосатою (“як у шерсті”, “у моху”) [2, с. 380].

Вірять, до речі, і в те, що жінці при надії не слід задивлятися на калік, глухих, сліпих, німих, через загрозу успадкування їхніх вад дитиною. Також, матері, не слід дивитися на покійника і вже ні в якому разі не цілувати його, в протилежному випадку дитина народиться з обличчям мерця (блідим і зморщеним). Щоб дитя народилося вродливим, майбутнім матерям радять «задивлятися» на гарних парубків і дівчат, щоб дитина унаслідувала їхні риси.

Щоб уникнути народження мертвої дитини, майбутнім матерям не слід купатися у водоймах, купляти на перед колицку і одяг. Не рекомендується, також стригти і фарбувати волосся, бо в дитини воно буде повільно рости. Для забезпечення щасливих пологів, вагітні остерігалися ходити по грядках, де ростуть гарбузи чи огірки, і не шити у свято, щоб при народженні дитина не заплуталася у пуповинні [7, с. 226].

Велику увагу звертали на перше годування дитини. Вважалося, якою груддю мати вперше нагодує дитину (правою чи лівою), то відповідно вона і буде правою чи лівою [11, с. 70].

З моменту народження до хрестин, дитина і мати знаходилися у небезпеці, від впливу злих сил (уроків, злого ока, нечистого духа). Щоб убезпечити себе і дитину в цей час до будинку не впускали нікого чужого, крім «хатніх» і нічого не позичали, щоб немовля не було плаксивим. Також не дозволяли входити в хату, де є не похрещене немовля, жінці під час менструації («тії, що мала на собі»), бо дитина покриється виразкою [9]. Матері заборонялося, в цей час, виходити на двір із не покритою головою; залишати на вечір сушити дитячі пелюшки чи одяг, щоб не було плаксиве; не можна брати воду з криниці; не можна нічого з хати позичати по заході сонця, щоб не плакало дитя вночі; не виливати на стежку купелі, щоб по долі дитини не походили злі люди [1, с. 320]. Щоб захистити від лихого ока дитині на руку в'язали червону нитку, що за віруваннями мала магічну силу. З цією метою в кімнаті залишали горіти свячену свічку або настільну лампу. У цій обрядовій дії проявляється народна віра у те, що в темряві активізується нечисть, шкідливі для людини сили, а також віра у захист та очисну силу вогню, якому поклонялися з найдавніших часів як першобожеству – Сонцю [5, с. 16].

Щоб у дитини був міцний сон у вікно ставили тарілку, колицку накривали маминою шлюбною хусткою або фатою. Заборонялося заглядати у вікно з надвову, щоб не вкрасти сон у немовляти [8].

Отже, дотримання народних прекмет та забобонів, пов'язаних із народженням дитини, дозволяє створити сприятливий психодогічний клімат для породіллі та умови для народження здорових нащадків. Насамперед, ідеться про убезпечення матері від негативних емоцій та дій які можуть вплинути на фізичний та психологічний розвиток іще не народженої дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Борисенко В. Народження дитини. Обряди перших років життя / В. Борисенко // Українська етнологія [Текст]: навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. – К., 2007. – С. 318 – 329.
2. Гаврилюк Н. К. Родильні обряди та звичаї / Н. К. Гаврилюк // Історія Української культури [Текст]: у 5-ти томах. К., 2008. – Том 4, Книга 1. – С. 379 – 390.

3. Грушевський Марко. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.
4. Дармиць Р. Народні гігієнічні знання і повір'я, пов'язані з народженням і вихованням дитиниання (за матеріалами з сільського побуту Карпат) / Р. Дармиць // Вісник Львівського університету [Текст]: зб. наук. праць. – Львів, 2012. – С. 128 – 145.
5. З родильної обрядовості гуцулів / Стефанія Гвоздевич // Гражда. – 2007. – № 16. – С. 15 – 20.
6. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. – 2-ге вид., доп. та перероблене. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
7. Обрядість // Україна: друга половина ХХ ст. К.: Либідь, 1997. – С. 224 – 229.
8. Свідчення Магеровської Катерини Михалівни – 1949 р.н.: нар. у с. Фитьків Надвірнянського району Івано-франківської області; освіта – середня; пенсіонерка; проживає за адресою вул. Січових Стрільців с. Фитьків Надвірнянського району. Записано 21.01.2013.
9. Свідчення Прокоп'юк Марії Михайлівни – 1940 нар. у с. Фитьків Надвірнянського району Івано-франківської області; освіта – середня; пенсіонерка; проживає за адресою вул. Січових Стрільців с. Фитьків Надвірнянського району. Записано 24.01.2013.
10. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-ге вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. К.: Либідь, 1994. – 256 с.
11. Українська родина: Родинний і громадський побут / Упорядник Лідія Орел. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 424 с.

Краснюк Олена Вікторівна

аспірантка

кафедри етнології та археології

Інституту історії, політології і міжнародних відносин,

Прикарпатського національного університету

ім. В. Стефаника

**«ВЕСІЛЬНИЙ ДЕНЬ» – ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОБРЯДІВ
ГУЦУЛЬСЬКОГО ТА РУМУНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
СУЧАВСЬКОГО ТА МАРАМУРЕШСЬКОГО ПОВІТАХ РУМУНІЇ ХХ – ХХІ СТ.**

Активні польові дослідження, проведені автором, дали змогу визначити, що взаємовплив між східнороманською та східнослов'янською культурами відбився значною мірою на взаємостосунках між етнічними групами, котрі ще здавна заселяли територію Південної Буковини. У весільній обрядовості цей взаємовплив проявився у запозиченні один від одного певних звичаїв, традицій та фольклору.

Ключові слова: чільце, вінчання, вінчальні батьки (нанашки), прощання з батьками, пісні, танці, бомбетель.

Друге «таїнство» в житті кожної людини це весілля. Утворенню сім'ї завжди надавали великого значення. Відповідно до цього формувалася весільна обрядовість. Як різні етнографічні групи так само й гуцули котрі проживають на румунській території, навіть у наші дні дотримуються таких весільних традицій, яких дотримувались їхні батьки та діди-прадіди. І сьогодні вони одягаються в національний одяг, прикрашають свої оселі, коней і навіть дерева.

У день весілля наречену і нареченого супроводжують одягнені в святкові вбрання бояри, дружки, свати, старости [6]. У всіх одяг прикрашено маленькими святковими букетиками. Весільні пісні, веселі й сумні – це обов'язковий атрибут. Ну і ясна річ, не обійтися без танців [7].

Жодне весілля не обходиться без пишних калачів на вишитих рушниках.. За давніми звичаями найкращі калачі батьки нареченої батькам нареченого і навпаки, дарують на вишитих рушниках з побажанням багатого та щасливого життя [9].

Головним ритуалом гуцульського весілля є «вінчання»- церковний шлюб. Колись уся церемонія поєднання закоханих-від сватання до отримання приданого тривала більше місяця. Тепер- від трьох до п'яти днів. За давньою традицією, свято влаштовують посеред тижня (в неділю гріх вінчатися)стверджує Марія Бажура з Ізвораєле Сучевей [1, с. 55].

За словами Міцней Евдокії з села Молдовіца коли молоді йшли до церкви їх супроводжували вінчальні батьки (нанашки)[15]. Нанашка несла в руках дві спеціально зроблені свічки кожна по метру за висока та кожна з них мала бути гарно оздоблена квітками. Нанашко мав нести в вишитому рушнику калач. Молода в руках тримала ікону Божої матері, а молодий два обмотані в вишитому рушнику калачі [16,17]. Ці звичаї збереглися й по сьогоднішній час як у гуцулів так і у румунів.

Гуцули зазвичай влаштовують гостину не за кількістю людей, а за числом до-

мів. Переважно на 100 хат, накрито на 300 чоловік. За столи сідають у певному порядку: спочатку батьки «заводять» молодого, за ним ідуть «матки» (найближчі родичі-жінки), дружки і всі решта [12,13,14].

Молода була у довгій вишитій сорочці, попружка (широкий тканий пояс) котрий тримає дві запаски, по них нав'язані п'ять великих хусток з френзлями. На ногах у дівчини — тузінки і постолі. Її садять на стільці, вкритому ліжником, і мужньо терпить, як «вбирають голову». Жінка «вбиральниця» розповідає Раба Марія плела коси, викладала з них віночок і обв'язувала його «поплітками» — пасмами червоної вовни [21].

Головна прикраса весільної зачіски — «чільце». Невелика корона зроблена з дрібненьких бляшок різної форми і кольору, що підвішені за кільця до основи. Квітки, зірочки та ромбики тріпотять і дзвенять від найменшого поруху голови. «Чільце» прив'язували дванадцятьма «волочками» (стрічками), кінці яких випускали до середини спини. В них уплітали дощик і «висячки» — китиці. Зверху викладала «пасочки» — яскраві смужки, вишиті бісером. Просто на коси нашивали великі квітки. Прикраси, які молодій довелося носити на голові майже добу, важать понад два кілограми [28, с. 132].

Молода підводилася зі стільця, щоб одягти «кожух» (кептар) і «дар» — вишиту перемітку, яка відіграє роль шалика. «То є свідченне багатства, — пояснює пані Марія. — Бо молоду так мотають, аби була, як писаночка!». Весь гуцульський весільний одяг символізує заможність молоді, по цьому можна було помітити чи дівчина багата чи ні. А за спиною молоді розігрувалося вистава. Дружки кумедно штовхалися, намагаючись сісти на її місце [30, с. 231].

В супроводі дружок молода виходила до гостей. Тим часом поки «виводили молоду» — гості бралися за руки, утворювали живий ланцюжок, обходили столи і прямували до виходу. Попереду — «батько» (хресний) із «деревцем». Дещо відрізняється даний звичай у румунів, де звичай з деревцев відсутній [5,6,8]. Процесія проходила попід калачі, які на знак благословення у дверях тримали мама й тато молоді. За словами Марії Барбуца такий звичай ще з давнини притаманний і румунам, тільки вже хто в кого запозичив не відомо. Респодентка зазначає що коли мали виводити молоду то всі дружки та дружки під повільну музику музикантів обходили три рази навколо столу, батьки з калачами стояли в кутик й чекали поки молода підійде. Вона мала покрутитися та поцілувати батькам руки [4,19]. Під час цього дійства родичі молоді плескали в долоні й при цьому приспівували (ухкали)

Azi e zi de sărbătoare,

Să e nuntă de onoare,

La o zi de iarmaroc,

Cu tot neamu la un loc.!

Azi îi nuntă – n sat la noi

Ia stringeți voi toți pripoi

Орааааааа!!!!!! Іу іу – іу – хааа!!!

[10,11,18].

Сьогодні день великий, свято

у нас весілля грають п'ярко

у цей день як ярмарок

Разом родичі всі хоп!

свято сьогодні в нашому селі,

ану зібрались всі до танцю.

Опаааааааа!!!!!! Ю -ю – ю –хааа!

Після цього як вони зустрілися йшли до молодого. До будинку майбутнього чоловіка справжня гуцулка мала в'їхати на коні. Приїхавши молоду зустрічали музиканти [19].

По дорозі за молодою з молодим під музику йшли дружки з приданим нареченої котрі везли до молодого витанцьовуючи кожну подушку, одяг, навіть бомбетель (Бамбетель (від нім. Bankbettel) — лавка–ліжко, яка розсувається для спання та складається для сидіння [21, 22]. У 19 ст. та на початку 20 ст. на Галичині в розкладену лаву клали сінник, і на ній спали, водночас часто виконувала функцію скрині. Кришкою на день закривали висувну шухляду-лежак, вимощену соломою. З'явилася така лавка-ліжко в українських селах в останні роки австрійського панування.). Даний обряд гуцули запозичили у румунів.

Щодо одягу гуцулів, зокрема, весільний, відзначався своєю пишністю та мальовничістю. Він складався з уставкової сорочки, темно – синьої спідниці, кептаря або кожуха, білої гуглі, по якій викладали велику червону хустку. На шию перекладали великий білий завій (рантух). Шию оздоблювали справжнім намистом, згардами. На ноги взували постоли або чоботи, які отримали від чоловіка як дарунок [23, 24].

Головні убори відігравали велику роль у весільному обряді. У зв'язку з цим було поширено багато різних вірувань. Білий рантух і хустку дарував молодий молодій, які зберігалися до кінця життя [20,21].

Верхній весільний одяг молодих плащевидна гуля з білого або сірого домотканого сукна. Вона нагадує мішок, один бік якого не зашивався. Гуля не мала рукавів, по швах обшивалася вовняним шнурком, під шиєю застібалася металевими чепрагами, з'єднаним шнурком, ланцюжком або вовняним шнуром. Її носили накинувши на плечі [18, 19, 22].

Безліч звичаїв свідчить про пережитки в гуцульському весіллі архаїчної форми шлюбу через купування. Найпоширеніші з них — «викупи» (перегородження шляху молодим з церкви додому і вимагання викупу у молодого, якщо він бере собі наречену з іншого села, кута чи присілка) і «викупи» молоді у батьків, у брата, сестер [1, с. 73]. Так, у с. Бряза молодий матері платить за молоду хусткою, у с. Сату Маре молодий дає родині і гостям молоді гроші, у Ізвоареле Сучевей та в інших місцевостях місце біля молоді займає брат і не уступає його молодому доти, доки він йому не заплатить. Кілька разів протягом весілля молодий викупує молоду. Останній викуп — «пропій весільний» — мав місце в кінці весілля. Привертає увагу іще одна деталь гуцульського весілля — звичай «ловитись у колесо», тобто утворювати коло.

Очевидно, коло в гуцульському весіллі символізує і кругла форма калача, а розривання калача — виривання одного із членів роду, в даному разі молоді чи молодого. Безперечно що з напоїв було вино і самогон. За столом зазвичай сиділи у молодого, оскільки й все весілля проходило там [12,13].

Коли молоді сідали за стіл то дві родички, одна з боку молодого інша з боку молодого витанцьовували подушки на котрих ціле весілля сиділи батьки молоді. За це їм назад давалися хустки цей звичай притаманий більше румунам, але дещо пізніше перейняли його й гуцули. Під кінець вечора вінчальні батьки умивали водою руки витираючи новим рушником, брали миску й ходили по гостях збирати гроші та подарунки. А молоді йшли за ними й частували гостей вином [15,17].

Таким чином, весільній обрядовості притаманні різноманітні духовні компоненти які проявляються в обрядах, традиціях, атрибутіці які несуть в собі важливе значення для добродуту створеної сім'ї та майбутнього покоління.

Гуцульське населення Сучавського та Марамурешського повітів зуміло зберегти багато загальноукраїнських родинних звичаїв та традицій, які притаманні тільки для них, проте спосереігається й певний румунський взаємовплив у обрядах, який відбувся протягом століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДЖЕРЕЛА

1. Mugar Andronic. Huțuli – o monoritate din Bucovina, Suceava, 1998, 95.p
2. M. Iacobescu. Din istoria Bucovinei, București 1980, 150 p.
3. Troian Valentin Poncea. Istoria Bucovinei, București, 1989, 197 p.
4. Апостол Наталя Григорівна – с. Поляна, Марамурешський повіт, 105 років – не закінчена середня освіта.
5. Барбу Іоана – м. Редеуць, Сучавський повіт, 69 років, працівниця етнографічного музею міста Редеуць.
6. Барбуца Марія – с. Молдовіца, Сучавський повіт, 60 років, закінчила Сучавський коледж мистецтва, домогосподарка.
7. Бажура Марія – с. Извоареле Сучевей, Сучавський повіт, 59 років, домогосподарка.
8. Бредулеску Юлія – м.Марамуреш, 45 років, журналістка.
9. Волос Іліана – с. Гура Хуморулуй, Марамурешський повіт, 91 рік, відсутня будь – яка освіта, пенсіонерка.
10. ГріжінкуАна – с. Гура Хуморулой, Марамурешський повіт, 56 років
11. Гусар Анатолій Володимирович – с. Кимпу Лунг, Марамурешський повіт, 73 роки, середня освіта, працював у будинку культури села.
12. Деняса Мірча – с. Поеніле – де – суб – Мунте, Марамурешський повіт, 56 62 роки, фольклорист.
13. Діаконеску Емануїл – с. Келінешть, Марамурешський повіт, 68 років, поет, письменник.
14. Драгош Іванка – м. Редеуць, 58 років, закінчила Університетім..Великого Стефана в Сучаві, працівниця місцевого історичного музею.
15. Міцней Евдокія с. Молдовіца, Сучавський повіт, 90 років, пенсіонерка.
16. Немічний Іоан –с. Бродіна, Сучавський повіт, 59 років, працівник обласного етнографічного музею в м. Сучава
17. Панцір Сімон– с. Ватра Молдовіцей, Сучавський повіт, 55 років, сільський голова, закінчив технікум.
18. Паржел Софія – с. Купені, Марамурешський повіт, 58 років, місцева композиторка.
19. Попеску Еліана – с Драгомірна, Сучавський повіт, 60 років, домогосподарка.
20. Порумбеску Сімон – с. Ваду – Узей, Марамурешський повіт, 43 роки, журналіст.
21. Раба Марія – с. Сучевіца, Сучавський повіт, 58 років, працівниця сільської бібліотеки.
22. Скородуб Олекса – с. Сату Маре, Сучавський повіт, 60 років, вища освіта, керівник художньої самодіяльності в сільському будинку культури.
23. Статковичь Олексій – с. Валя – Кьорулуй, Марамурешський повіт, 70 років, пенсіонер.

24. Урсуліан Георгій – с. Зишеу – де – жос, Марамурешський повіт, 58 років, працівник бібліотеки імені Петре Дуфлу.
25. Шухевич В. Гуцульщина. – Ч.4. – Верховина, 1999 р.
26. Marian S.F. Nunta la romini Studiu etnografic – 593 р.

Рева Богдан Васильович
аспірант кафедра етнології та археології
Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника,
Інститут історії, політології і міжнародних відносин

КОЛЯДКИ У СВЯТКУВАННІ РІЗДВА ХРИСТОВОГО НА ОПІЛЛІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЛИЦЬКОГО РАЙОНУ)

Анотація. Автор на основі зібраних польових, опублікованих та архівних матеріалів зробив аналіз святкування Різдва Христового у колядках на Опіллі.

Ключові слова: колядки, Різдво, Святий вечір.

В давнину колядування виконувало важливу апотропеїчну і виробничу функцію, участь у ньому була обов'язковою для дорослих чоловіків [12, с. 72-73]. Поступово цей звичай втрачав свій первісний зміст і перетворювався у традиційну форму відзначення свята, своєрідну розвагу переважно молоді і дітей [12, с. 74]. Різдвяні свята позначилися повним християнським впливом, але залишалися в основі цікавим явищем народної духовної культури, святом зимового сонцестояння. Вони втілювали мрії хлібороба про добробут і щедрі урожаї. Внутрішня ж структура обряду сягала своїм корінням сивої давнини, життя землеробських племен [2, с. 33]. Святе Різдво переносить людей в атмосферу якогось містичного захоплення, такого ніжного й тихого, як те мовчазливе Дитя віфлеємське. Люди витають це свято сяйвом розіскрених ялинок, невгомним співом традиційних колядок, небуденними почуваннями своїх сердець [17, с. 3]. Міфологічне пояснення колядки та щедрівки має предметно раціональний характер, де переплітаються господарські і релігійні мотиви. В інваріанті колядка містить спробу витлумачення творення світу та конкретизацію господарської користі: «жито – на хлібець», «пшениченьку – на проскіроньки» [20, с. 83].

Серед дослідників, які займалися духовною культурою в ХІХ- початку ХХ століття були Ф. Колесса – колядки, І.Франко – приповідки, В.Гнатюк – колядки, щедрівки та легенди [21, арк. 3]. Як зазначали С.П.Павлюк та Г.Й.Горинь колядники – це пришельці з іншого світу, світу померлих. Вони відображають живе втілення давно померлих предків, авторитет яких був незаперечним [19, с. 133]. Колядування відноситься до типу обхідних магічних обрядів, широко представлених в календарному циклі слов'ян [3, с. 21]. Важливим моментом для визначення типу обхідних обрядів є ставлення господарів будинку до відвідувачів [3, с. 22].

Колядувати починали від Святого вечора перед Різдом до Другого святого вечора. За це колядникам давали яблука і горіхи [14, арк. 10]. На Різдво колядують хлопці самі, а дівчата собі. Дівчата підходять до вікна, а хлопці в хату [15, арк. 159]. Дуже пильно слідкують господарі дому, щоб їхню хату не минули колядники. Дитяче колядування зводилося до отримування подарунків від господарів хати [5-10]. На початку колядування, колядники віталися з господарями дому «Здрававуї хазяинь сь хозяюшкой» [13, арк.]. На Святий вечір при приході першого колядника беруть від нього прут і б'ють ним дітей, щоб вони цілий рік слухали родичів [13, с. 65]. По-

колядувавши під вікном, вінчують. Потому ходять юрбами окремо хлопці та дівчата [6-10]. В основі цих звичаїв була свята віра в магічну силу слова, яка мала забезпечити рільникові урожай, скотареві – приплід худоби, добробуту і щастя людям. Звичаї з пісненими колядками, віншівками були характерними для румунів, білорусів [18, с. 259-260]. Кожна колядка та щедрівка розкриває душу, вірування, життя та ідеали наших пращурів [11, с. 56]. Побажаннями добробуту та злагоди в новому році, возвеличуванням господаря і членів його родини [1, с. 96]. Урочиста й радісна коляда несла в українську хату радість і теплий настрій, що впливала на уяву й підносила дух до висот ідеальних бажань [4, с. 7].

Серед колядок в селах Галицького району (с. Медина [7], Дорогів [5], Тенетники [10], Крилос [8], Вікторів [9], Комарів [6]) найбільш побутовими є: «Бог предвічний» [6; 7;8] та «По всьому світу стала новина» [7; 8]:

По всьому світу стала новина
 Діва Марія Сина зродила,
 Сіном притрусила, в яслах положила
 Господнього сина.
 Діва Марія Бога просила:
 В що ж би я Сина свого сповила
 Ти небесний Дарю, пришли мені дари
 Цього дома господарю.
 Зійшли янголи з неба до землі,
 Принесли дари Діви Марії:
 Три свічі воскові, ще й ризи шовкові
 Ісусові Христові
 І зійшли янголи к Діви Марії
 Поють Божі пісні господні невесті
 Радості приносять [22, арк. 9].

Після завершення колядування, прощаючись діти-колядники співали «На далгіє вам, на многія літа!» [13, арк. 27]. Прощання колядників за етнографічною спадщиною Я.Ф.Головацького, які він записав в Галичині відбувалися так:

«Господареньки на имя Василю
 Виєви вичко та в окорбеко
 Із оконьки там за подвірвяко
 Та подвнуй там за колядочку
 Ой добре ми тобі колядували
 Колядували дім звеселяли...» [14, арк. 24].
 В с. Медина вінчували колядники так:
 «Гей пастері, Ви так твердо спите,
 На небі гласно, Ви не спишете,
 На небі гласно сріблом, золотом сіє,
 Я віншую нехай кожен чує
 Христос ся Рождає!» [7].

Отже, колядки на відміну від весільних пісень є більш архаїчними у народній музичній творчості нашого краю. Свого початку колядки та щедрівки сягають ще дохристиянських часів. Колядки та щедрівки возвеличували господаря і всю його

родину, бажали злагоди та добробуту в новому році. Коляда несла в українську оселю радість і теплий настрій, дарувала надію любов та родинний затишок. Глибина цих обрядів надовго укорінилися в традиціях українського народу, хоч багато з них з часом забувалися чи видозмінювалися, але великий відбиток народної обрядовості відчувається і досі.

Список використаних джерел:

1. Бабинський Я. Українські колядки та щедрівки: деякі аспекти еволюції жанру / Я.Бабинський // Народознавчі зошити. – 2000. – № 1. – С. 96-101.
2. Борисенко В. Різдвяні колядки. Малоросійські святки / В.Борисенко // Наука і суспільство. – № 12. – С. 33-35.
3. Виноградова Л.Н. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян. Генезис и типология колядования. – М.: Наука, 1982. – 256 с.
4. Возняк М. Давньоукраїнська поезія різдвяних свят: коляди і вертеп // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 1-2. – С. 5-9.
5. Записано автором від Дойців Євдокія Йосипівна, народ. 16 березня 1942 р. в селі Дорогів вул. В.Чорновола Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., вища освіта, вчителька історії, на даний час пенсіонер, прож. в с. Дорогів вул. В.Чорновола Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., дата провед. польов. дослід. 30 вересня 2014р.
6. Записано автором від Затварницького Олексія Дмитровича, народ. 21 червня 1922 р. в селі Комарів вул. Ворони 127 Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., на даний час пенсіонер, прож. в с. Комарів вул. Ворони 127 Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., дата провед. польов. дослід. 11 жовтня 2014р.
7. Записано автором від Куцоконь Ярослави Олексіївни, народ. 9 вересня 1945р. в селі Мединя вул. Набережна Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., працювала муляром та штукатуром четвертого розряду, на даний час пенсіонер, прож. в с. Мединя вул. Набережна Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., дата провед. польов. дослід. 28 грудня 2013р.
8. Записано автором від Медвидович Ігора Петровича, народ. 13 вересня 1940р. в селі Крилос вул. Я.Осмомисла Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., працював завладом на Нафтобазі, на даний час пенсіонер, прож. в селі Крилос вул. Я.Осмомисла Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., дата провед. польов. дослід. 20 жовтня 2014р.
9. Записано автором від Пушика Василя Дмитровича, народ. 21 жовтня 1958р. в селі Вікторів Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., працює водієм, прож. в с. Вікторів Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., дата провед. польов. дослід. 10 грудня 2014р.
10. Записано автором від Собчишин Михайлини Степанівни, народ. 1937 р. в селі с. Тенетники вул. Шухевича 36 Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., працювала технічним працівником Сільської ради, на даний час пенсіонер, прож. в селі с. Тенетники вул. Шухевича 36 Галиц. р-ну Ів.-Фран. обл., дата провед. польов. дослід. 3 липня 2014р.
11. Кібець Н. Зимовий цикл святкування / Н.Кібець // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 1. – С. 55-57.
12. Курочкін О.В. Новорічні свята українців: традиції і сучасність / О.В.Курочкін. – К.: НАУКОВА ДУМКА, 1978. –191 с.
13. ЛНБ НАН України. Відділу рукописів. Ф. 19 Вагилевич І., од. зб. 29 Materialy do jwiewta kolegdy u jednoplemiencow i obcoplemiencow колядки, повір'я, народні звичаї списані І.М.Вагилевичем арк. 89.

14. ЛНБ НАН України. Відділу рукописів. Ф. 36 Головацький Я.Ф., од. зб. 723/п 49 Етнографічна спадщина Я.Ф.Головацького. колядки, гаївки з поясненнями Я.Ф.Головацького 30 арк.
15. ЛНБ НАН України. Відділу рукописів. Ф. 151 Дикарев, од. зб. 11-б Календарні уривки з «Народного календаря» 235 арк.
16. Панькевич І. Різдвяні забобони у нашого народа / І.Панькевич // Подкарпатська Русь. – 1929. – Ч. 3. – С. 65-67.
17. Різдвяні свята // Нова Зоря. – 1937. – 7 січня. – Ч. 1. – С. 3.
18. Українська етнологія / В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – С. 254-268.
19. Українське народознавство / за ред. С.П.Павлюка, Г.Й.Горинь. – Львів, 1994. – С. 127-137.
20. Хмель В. Колядки в різдвяному фольклорі українців і поляків / В.Хмель // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 1. – С. 82-86.
21. ЦДІАУ м. Львів. Ф. 122 Товариство «Просвіта», м. Львів 1868-1939 рр., од. зб. 38 Колеса Ф. «З минулого української етнографії» арк. 8.
22. ЦДІАУ м. Львів. Ф. 309 Наукове Товариство Шевченка, опис 2, од. зб. 95 Тексты песен (собранные Мурским Владимиром) арк. 10.

Муляр В. І.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного технологічного університету

МИКОЛА СЦІБОРСЬКИЙ ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО АВТОРИТАРИЗМУ

Сьогодні, коли Україна переживає, можливо, найдраматичніший період своєї новітньої історії, що вмістив Революцію Гідності, окупацію Криму сусідньою державою, яка усі роки нашої незалежності позиціонувала себе дружньою, справжню війну в частині українського Донбасу за відкритою участю російських військових підрозділів та найманців, мимоволі повертаєшся до минулого, яке дає багато підстав для роздумів. В цьому контексті важко пропустити повз увагу політичні погляди та діяльність Миколи Сціборського (28.03.1897, Житомир – 30.08.1941, Житомир) – українського національного діяча, публіциста і теоретика українського націоналізму, прихильника національно орієнтованого авторитаризму. Він закінчив першу чоловічу гімназію, а вищу освіту отримав у 1929 році по закінченні Української господарської академії у м. Подебради, Чехословаччина. Економіст. У Першу світову війну М. Сціборський служив у російській армії, дослужився до звання капітана, був двічі поранений, нагороджений орденами Святої Анни (3 і 4 ступенів), Святого Станіслава (3 ступеня), Георгіївським Хрестом (4 ступеня). В 1917 році М. Сціборський добровільно записується в армію УНР, стає підполковником. Після поразки УНР емігрує (в Австрію, Францію, Чехословаччину). Там невдовзі стає співзасновником та обраним керівником Легії Українських Націоналістів (праобразу Організації Українських Націоналістів, 1925 р.). З 1927 року М. Сціборський входив до складу Проводу ОУН, став делегатом I Конгресу Українських Націоналістів, Відень, 1929 рік. На ньому був обраний 1-им заступником Голови ОУН. У 1938 році після вбивства Є. Коновальця М. Сціборський очолював ОУН, а після її розколу через 2 роки зайняв сторону А. Мельника, за завданням якого розробив проект конституції України. Багато писав. В 1928-1934 рр. видавав у Празі ідеологічний орган ОУН – журнал «Розбудова нації», співпрацював з націоналістичними виданнями «Державна нація», «Сурма», «Українське слово». З початком німецько-радянської війни М. Сціборський повернувся в Україну. Загинув 30.08.1941 р. в Житомирі в результаті терористичного акту. Основні праці – «Робітництво і ОУН» (1932), «Націократія» (1935), «Україна і національна політика Советов» (1938), «Сталінізм» (3 вид. 1938, 1941, 1947) та інші.

Основні проблеми людини, суспільства, історії М. Сціборський розглядав у контексті головного предмета своєї не тільки наукової, але й політичної діяльності – перспективи створення української національної держави. Саме цим можна пояснити той факт, що основну увагу він сконцентрував на аналізі лише останнього періоду європейської історії – від часів Французької революції до 30-х років ХХ ст. М. Сціборський проаналізував найбільш показові в цей період (та і до сьогодні) суспільно-політичні феномени історії: демократію, соціалізм, комунізм, фашизм. Саму ж історію

український мислитель і політичний діяч уявляв процесом, де розгортаються ключові виміри людського буття: нація, держава, громадянські обов'язки, права, свободи. Стрижневим серед них є нація – духовна, а не обов'язково етнічна єдність людей, які усвідомлюють своє спільне майбутнє. Головними засадами і чинниками нації М. Сціборський вважав дух (ідею) і волю до творчості та боротьби. Нація – фундаментальний і справжній творець історії, усі дії громадянина поза нацією не мають суттєвого значення для історії. Звідси – переконання українського провідника в тому, що інтереси нації, а відтак і держави, яку нація розбудовує, є важливішими від інтересів окремих громадян, політичних партій тощо. Однак повного розвитку нація отримує лише в рамках держави, яка за своєю суттю має бути національною.

М. Сціборський послідовно аналізував демократію, соціалізм, комунізм, фашизм. Називаючи такі достоїнства демократії, як рівність, свобода, братерство, визнання самоцінності людини, він вказував, що реальна дійсність усе більше розхитувала віру широких мас в універсальність демократії, її спроможність з успіхом розв'язати нові завдання. М. Сціборський критикував парламентаризм як профанацію народоправства. Крім того, устрій політичної демократії, як небезпідставно вважав український національний провідник, може існувати лише в умовах спокою, стабільності й рівноваги, однак з порушення останніх, коли вимагається найбільше напруження ідейних, духовних і творчих сил, цей устрій виказує свої органічні хиби [4, с. 675-676]. Соціалізм і комунізм М. Сціборський оцінював лише негативно, зазначаючи, що у світоглядній і теоретичній площині вони є тотожними, бо їх народила доктрина марксизму з її ідеєю рівності [4, с. 677]. Він вважав, що начало рівності взагалі видається безпідставним у самих процесах світобудови, в соціальному ж плані абсолютна рівність є абсолютним злом. «На самій матеріальній базі, – зазначав М. Сціборський, – нівелююча рівність ніколи не обмежується; вона закономірно тягне за собою нищення тих суспільних і духовних первнів, що стимулюють якісний розвиток і зводить життя до панування кількісного, не продукуючого, лише споживаючого, примітиву» [4, с. 677]. Фашизм за М. Сціборським – це насамперед ідейна й духовна реакція на стан сучасності, що його витворили демократія, соціалізм і комунізм, знехтувавши цінністю нації. Натомість фашизм весь свій ідеалізм і волюнтаризм зосереджує в одному вирішальному центрі – у власній нації. Нація для нього – це абсолютна цінність, що їй підпорядковується все інше. Разом з тим, на думку українського теоретика, фашизм ототожнює націю з державою як такою формою, що найкраще забезпечує національний розвиток, намагаючись погодити загальнонаціональні й часткові інтереси, віддаючи перевагу першим [4, с. 678].

Отже, М. Сціборський, як видно, віддавав перевагу фашизму перед демократією, соціалізмом і комунізмом, зважаючи на проблему національної держави. Однак, він не поділяв скепсису фашизму щодо творчої неспроможності народу у розбудові національної держави. М. Сціборський запропонував так звану націократію – «режим панування нації у власній державі, що здійснюється владою всіх соціально-корисних верств, об'єднаних – відповідно до їх суспільно-продуктивної функції – у представницьких органах державного управління» [4, с. 682]. Націократія, як переконував український вчений, – це найкраща державна форма для українського народу. В ній – оптимальне поєднання цінностей як нації, так і держави. Крім того, націократія оптимізує провідну роль української еліти у розбудові національної дер-

жави з активною участю усіх громадян, які цього бажають. «Лише такий державний устрій, – пише М. Сціборський, – де побіч принципів авторитарности правління, якісної суспільної гієрархії та дисципліни – збережені також елементи суспільної контролю та самодіяльности (в їх здорових формах) – лише такий устрій у стані... забезпечити нації корисне сполучення авторитарности проводу зо збірною, діючою волею народніх мас» [4, с.680].

Говорячи про перспективу розвитку української національної держави, М. Сціборський пропонує так званий державний синдикалізм як форму суспільної організації націократії і реальне втілення організованого націоналізму – ударного легіону революції, що черпатиме свої сили з безпосереднього джерела: з народу та його нової провідної верстви – еліти. Україна, за переконаннями українського вченого буде авторитарною та унітарною, але в належній мірі й децентралізованою республікою, що всіма елементами свого устрою відповідатиме істоті націократії як режиму панування цілої нації у власній державі [4, с. 687]. Український історик В. Мороз назвав «Націократію» М. Сціборського поряд з «Націоналізмом» Д. Донцова і «Призначенням України» Ю. Липи триєдиним символом, що сформував українську ідею в середині ХХ ст.

Список використаної літератури:

1. Ковальчук І. В. Нарис історії діяльності ОУН під проводом А. Мельника на Житомирщині у другій половині 1941 року / І. В. Ковальчук, С. В. Стельникович. – Житомир: Рута, 2011. – 188 с.
2. Костиця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. З берегів Тетерева – у вічність. О. Ольжич і Житомирщина // Проблеми українського державотворення: історія і сучасність / М. Ю. Костиця, Р. Ю. Кондратюк. – У 2-х тт. – Т. 1. – Житомир: М. Косенко, 2007. – С. 3–20.
3. Таран С. Державотворення Миколи Сціборського / С. Таран // ОУН: минуле і майбутнє. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1993. – С. 108–114.
4. Сціборський М. Націократія // Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: Хрестоматія / За ред. О. І. Семківа. – Львів: Світ, 1996. – С. 673 – 687.

Коцур В.В.

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”,
кандидат політичних наук, доцент кафедри політології

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано особливості діяльності національних меншин Київської області на початку ХХІ ст. та їх вплив на суспільно-політичні, культурні, економічні, конфесійні та ідеологічні процеси в регіоні.

Ключові слова: національні меншини, етнонаціональні проблеми, етноси, автохтонні народи, національно-культурні товариства.

Keywords: ethnic minorities, national problems, ethnic groups, indigenous peoples, national-cultural societies.

Етнічні проблеми в Україні посідають одне з провідних місць серед сучасних наукових досліджень. З відновленням незалежності, перед плеядою українських науковців постала проблема дослідити становище та роль національних меншин у всіх сферах їхнього життя, як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівні.

У даному дослідженні робиться спроба розкрити деякі аспекти діяльності національних меншин Київської області на початку ХХІ ст.

Національні меншини в Україні, і зокрема Київщини, стали предметом дослідження низки провідних українських науковців, серед яких слід виокремити Войналовича В.А., Левенця Ю.А., Панчука М.І., Калакуру О.Я., Котигоренка В.М., Рафальського О.О., Ніколайця Ю.О., Майбороду О.М., Кочан Н.І. Макаренко Н.Ю., Ковач Л.Л. та інших [6, С. 2].

За даними перепису населення 2001 р., етнонаціональні меншини в Україні становили 14 млн. чол., або 27,3 % від усіх жителів (представники понад 130 національностей), найчисельнішими серед яких є росіяни, євреї, білоруси, молдавани, болгары, поляки, угорці, румуни, греки, татари, вірмени, осетини, цигани та ін [4].

За даними перепису на Київщині проживає 1 821,0 тис. осіб. З них, 1 684,8 тис. осіб (92,5%) складають українці, а 136,2 тис. осіб (7,5%) – представники понад 120 національностей. Серед яких росіяни становлять 6%, білоруси – 0,5%, поляки – 0,2%, вірмени – 0,1%, інші національності – 0,7% [10].

Найчисельнішими в області є представники 6 національних меншин: росіяни (109,3 тис.), білоруси (8,7 тис.), поляки (2,8 тис.), вірмени (2,3 тис.), молдовани (1,5 тис.), євреї (1,4 тис.). Найбільш компактно проживають росіяни: у м. Біла Церква, Ірпінь, Бровари, Бориспіль, Фастів, Славутич, Васильків та Києво-Святошинському Обухівському, Васильківському, Вишгородському, Бородянському районах. Менш компактно проживають білоруси, поляки, вірмени, молдовани та євреї. Решта представників етнічних спільнот проживають в різних регіонах області і є мало чисельними [10].

Лише у м. Києві за останнім переписом населення офіційно проживає 323 327 тис. росіян, 17 962 тис. євреїв, 16 549 білорусів, 6 924 тис. поляків, 4 935 вірмен, 2 567 азербайджан, 2 451 татар, 2 352 грузини, 1 927 молдаван і 1 426 арабів [2].

Важливе місце серед національних меншин займають осетини. Станом на 1 січня 2011 року в Україні створено 13 громадських організацій, що пов'язані з діяльністю осетинської діаспори України. Зокрема, у Київській області функціонує «Київське земляцтво осетинів», яке час від часу виступає ініціатором проведення зустрічей київських осетинів для спілкування та відзначення різних свят. Окрім того, під егідою Е. Тедеева та Р. Савлохова в Києві щорічно відбувається традиційний Міжнародний турнір з боротьби, на якому виступають найкращі борці світу. На цьому турнірі завжди можна побачити як глядачів багатьох представників осетинської діаспори Києва та зарубіжжя [7].

В області зареєстровано 57 громадських організацій національних меншин. З них єврейських громад налічується 17, німецьких – 7, польських – 6, ромських – 6, російських – 5, азербайджанських – 4 (в тому числі 2 – міжнародні) та болгарське, грецьке, молдовське, литовське, албанське, китайське, узбецьке, палестинське, африканське товариства тощо [5].

В Київській області діють насамперед національно-культурні товариства національних спільнот покликані підтримувати етнічну, культурну та релігійну самобутність народностей, які проживають на території області. Етнічні колективи з Київської області беруть участь у міжнародних та всеукраїнських заходах, зокрема: щорічному Міжнародному фестивалі „Музыкальное лето в Кузьминках» (м. Москва), Міжнародному літературно-мистецькому святі „Лесині джерела» (м. Новоград-Волинський Житомирської області), Міжнародному еко-фестивалі „Трипільське коло» (м. Ржищів) [1].

Етнонаціональні товариства мають власні друковані органи, через які відбувається процес об'єднання спільнот. Зокрема, Громадська організація Київська міська „Єврейська громада” з 18 червня 2000 року випускають газету „Відродження ХХІ вік” в 10-15 тис. примірників українською, російською та єврейською мовою; Республіканське товариство єврейської культури України з 6 лютого 1998 року випускають газету „Єврейські новини” приміром у 990 примірників єврейською мовою; Іудейська релігійна громада видає газету „БаКсіла” з 23 лютого 2004 кількістю у 1000 примірників українською, російською та на мові іврит та Приватне підприємство „Корвін

Прес” мають друкований орган «Дзвін», що видається польською мовою від 30 червня 2004 року загальною кількістю у 10 тис. примірників [11].

Національно-культурні організації залучаються до культурного життя Київщини, що дає можливість гармонійно поєднувати культуру української нації та національних меншин. Вони мають свої національні та художні аматорські колективи, які відтворюють фольклор, традиції та звичаї своїх етносів. Виступи ансамблю „Азербайджан” (м. Ірпінь), циганського ансамблю пісні і танцю „Бахтале терне”, єврейського хореографічного ансамблю „Нахес” та вокального ансамблю „Хавеїрін” (м. Переяслав-Хмельницький), дитячого єврейського театру „Фейгеле” (м. Ірпінь), хорового та танцювального самодіяльних художніх колективи товариства німців у м. Біла Церква вносять культурно-мистецьке розмаїття у заходи, що проводяться в Київській області [11].

Зазначимо, що у Київській області створено систему освітніх та культурно-мистецьких закладів, які в цілому відповідають національно-культурним потребам населення. Навчання дітей здійснюється на добровільних засадах, що виключає можливість їх утиску чи дискримінації[8]. Водночас, в області відсутні школи, навчання в яких здійснюється мовою національних меншин, але функціонують окремі класи з російською мовою викладання у 12 навчальних закладах, де навчається 1120 учнів [10]. Польську мову факультативно вивчають 321 учень загальноосвітньої школи № 1 м. Біла Церква та 167 учнів загальноосвітньої школи № 5 м. Бровари, а болгарську мову, як предмет, вивчають 248 учнів загальноосвітньої школи № 1 м. Біла Церква. У м. Біла Церква діє приватна єврейська школа „Міцва 613», де 102 учня вивчають рідну мову (ідиш) та історію [10].

Важливою складовою загальнонаціонального культурного розвитку є збереження та розвиток культур національних меншин Київщини, а також задоволення їхніх культурно-мистецьких потреб. В Київській області проводиться робота щодо надання практичної допомоги національно-культурним товариствам у відзначенні урочистих подій, проведенні національних свят, культурно-мистецьких фестивалів, конкурсів, концертів, Днів національних культур, виставок декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва [10]. Так, у лютому 2011 року в Києві за підтримки Київського земляцтва осетинів побачило світ літературно-художнє видання – «Нартіада: героїчний епос». Книжка лаконічно проілюстрована унікальною графікою художника Жоржа Шанаєва – киянина, осетина за походженням. Вона являє собою переклад частини нартського епосу українською мовою, до якого включено багато древніх легенд скіфо-сарматської та алано-осетинської історії й міфології [7].

На Київщині існує 57 національно-культурних товариств різних етнічних груп, на основі яких поступово утворюються релігійні громади. Так, на 1 лютого 2013 зареєстровано 14 – іудейських громад, 3 – месіанського іудаїзму, 1 – німецька євангелічно-лютеранська громада, 3 – мусульманські громади, які входять до Духовного управління мусульман України (ДУМУ) [1].

Водночас, м. Києві та Київській області спостерігаються тенденції до поширення расизму і ксенофобії[3]. Проте планом заходів щодо протидії проявам ксенофобії у Київській області, расової та етнічної дискримінації, що затверджений розпорядженням голови Київської облдержадміністрації передбачено проводити консультації з представниками місцевих релігійних організацій щодо необхідності проведення роботи з віручними, спрямованої на виховання толерантного світогляду; забезпечити взаємо-

дію з правоохоронними органами щодо проведення попереджувально-профілактичної роботи з членами радикально налаштованих місцевих молодіжних організацій і угруповань, діяльність яких спрямована на поширення ксенофобії, расової та етнічної дискримінації [9]. Задля формування у молоді національної свідомості, почуття патріотизму, відродження духовності, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей, гордості за минуле і сучасне [12].

Отже, етнонаціональні процеси в Київській області є досить важливими для збалансованого розвитку демократичної держави, яка базується на засадах толерантності й міжетнічної співдружності та покликана забезпечувати інтереси усіх громадян регіону.

Література

1. Відділ у справах релігій і національностей. Стан міжнаціональних відносин у Київській області. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.kyiv-obl.gov.ua/viddil_u_spravah_religij_i_natsionalnostej.
2. Всеукраїнський перепис населення за 2001 р. Перелік найбільш численних національностей по м. Києву за результатами ВПН – 2001 року.
3. Інформаційно-методичні аспекти превенції проявів ксенофобії та расизму в умовах ПТОЗ. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zpp.org.ua/node/227>.
4. Національні меншини в Україні. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/geonas/naselukr/etno/nazmen/nazmen.htm>.
5. Національно-культурні товариства, міжнародні фонди організації. Електронний ресурс] – режим доступу: http://oblrada.rv.ua/mistseve_samovryaduvannya/pasport_oblasti/potencial/index.php?SECTION_ID=87&ELEMENT_ID=4667
6. Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект. / М. Панчук М., В. Войналович, М. Генік, О. Калакура, В. Котигоренко... / – К.: ІПЕ-ІНД, 2000. – 356 с.
7. Осетини як національна меншина України. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3015/>.
8. Пилипенко Т.І. Реалізація освітніх потреб представників національних меншин в Україні: стан, проблеми, перспективи. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/index-90983.html>
9. Про затвердження Плану заходів щодо протидії у Рокитнянському районі проявам ксенофобії, расової та етнічної дискримінації на 2012 рік. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://on2.docdat.com/docs/1908/index-3894.html?page=4>
10. Стан міжнаціональних відносин у Київській області. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.kyivobl.gov.ua/stan_mizhnatsionalnih_vidnosin_u_kijivskij_oblasti.
11. Стан міжнаціональних відносин в Київській області. Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.kyiv-obl.gov.ua/stan_mizhnatsionalnih_vidnosin_u_kijivskij_oblasti
12. Утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей молоді. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://molodistua.org/international_policy/priorities/patriotism/?pid=3672.

Савчук Б.П.

доктор історичних наук, професор
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Савчук А.Б.

студент 4 курсу
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ПІДРУЧНИК З ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ УЯВЛЕНЬ ПРО ЗМІСТОВУ СУТНІСТЬ ПРЕДМЕТА

Ключові слова/keywords: політологія/political science, С. Рябов/S. Ryabov, підручник «Політологічна теорія держави»/the textbook «Political scientists theory of the state».

Підручник – основний засіб навчання як у школі, так і у виші. Освітні цілі, які стоять сьогодні перед вищою освітою, вимагають нових підходів до процесу підручникотворення. Традиційна форма подання навчального матеріалу повинна поступитись удосконаленим підходам до розробки методичної системи підручника та її реалізації в його структурі. З огляду на зміну світових освітніх орієнтирів, акценти у вітчизняній філософії освіти зміщуються зі знанневого складника змісту на поглиблене засвоєння базових знань та формування ключових компетентностей [1, 8]. Таким чином підручник стає не тільки важливим джерелом уявлень про сутність предмета, а й віддзеркалює ідеали суспільства, реагує на виклики, які стоять перед ним. До таких, на наше глибоке переконання, належить підручник С. Рябова «Політологічна теорія держави» (К.,1996) [2].

Рябов Сергій Геннадійович – відомий український учений, один з провідних фахівців у ділянці політології, він доктор філософських наук, професор, один із тих науковців-освітян, які стояли біля витоків відродження і розбудови Києво-Могилянської академії.

С.Г. Рябов – автор численних монографій, понад 10 навчальних посібників, наукових статей, у яких порушено актуальні питання сучасної вітчизняної політологічної науки. На нашу думку, найбільш значущими з-поміж них є такі: «Політологічна теорія держави» (К., 1996); «Політичні вибори» (К., 1998), «Політична наука в Україні ХХІ століття: Стан та перспективи розвитку»(К., 2005), «Основи теорії політики» (К., 1996), «Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (К., 2005), «Політичні вибори» (К., 1998) та ін. Велику практичну значущість, до прикладу, має його «Словник понять і термінів у ділянці політології», який містить тлумачення понад 400 понять і термінів, що вживаються у політичній практиці, її науковому дослідженні, в публіцистиці та вивченні політології. Словник покликаний сприяти деміфологізації політичної свідомості, культивувати традиції коректного вживання термінів. Пропонуються сучасні й поширені у демократичному світі тлумачення понять і термінів політичної лексики, в багатьох випадках наводяться їх англомовні ек-

віваленти. Наведено нове, сучасне тлумачення традиційних термінів, а також таких, що нещодавно залучені в політичну мову.

Невелика колективна праця «Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку», що вийшла у світ за загальної редакції С. Г. Рябова, має всього сорок чотири сторінки. Утім, тут порушено надзвичайно актуальну для того часу (доба після Помаранчевої революції) проблему політичної освіти українського суспільства. Важливим здобутком наукових пошуків став проєкт концепції політичної освіти в Україні, завдання якої – стимулювати суспільні дебати про політичну освіту, запропонувати відповіді на запитання, що неодмінно постають, коли люди задумуються, як має виглядати політична освіта у суспільстві, що переживає посттоталітарну трансформацію. Автори цього видання пропонують розуміти політичну освіту як систему взаємопов'язаних сфер – громадянської освіти школярів, освіти дорослих, політичного навчання урядовців і громадських діячів, академічної освіти. Спільним для всіх перелічених сфер є те, що політична освіта має стимулювати до отримання нових знань та до стимулювання участі людей у суспільних справах. Ця брошура містить текст проєкту концепції політичної освіти в Україні, перелік заходів, покликаних сприяти її практичній реалізації, пояснення термінів і понять, що вживаються у тексті концепції, а також її теоретичне обґрунтування, міркування про політичну культуру й політичну освіту у площині соціальної психології та порівняльну характеристику систем політичної освіти в країнах світу.

Праця «Політологічна теорія держави» посідає не тільки помітне, а й етапне місце у творчому доробку С.Г. Рябова, оскільки автор тут озвучив та обґрунтував «політологічний підхід» до вивчення держави. Про її значущість та актуальність засвідчує бодай той факт, що одразу після виходу у світ книга того ж року отримала друге видання.

Це видання можна віднести до розряду навчально-дидактичних, тому що воно стало настільною книгою майбутніх політологів та всіх, хто цікавиться актуальними проблемами теорії держави, влади, політичної культури, громадянської освіти тощо. Ознайомлення зі змістом праці дає підстави для висновку про те, що книгу можна віднести і до розряду видань у ділянці політичного просвітництва українства. Автор наскрізно проводить ідею про те, що теорію держави слід розглядати як інститут політичної системи та політичної форми організації суспільства. Такий підхід передбачає аналіз форм державного правління, державно-територіального устрою, усебічний розгляд типів політичних режимів, а також аналіз структури та механізмів функціонування органів державної влади.

Наступний аспект, який проглядається в авторському тлумаченні політологічної теорії держави, – це положення про те, що ключовим її складником є громадянин, отож громадянськість певною мірою визначає форму держави. Звідси – актуалізація вченим питань громадянського суспільства, його структури, функцій та механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства.

У вступній частині автор підкреслює, що «логіку розкриття предмета визначає методологічна ідея про чітке розрізнення трьох головних аспектів держави як: а) владно організованого суспільства; б) урядово-адміністративної установи; в) територіальної організації населення» [2, 6]. Відтак «однією з методологічних засад створення навчального посібника було структурування знань про політику, виокремлення в

ньому знань з царини політичного практикування, знань повсякденної політичної свідомості та фундаментальних знань як відбиття сутності, ества політичної матерії» [2, 6]. У такому контексті С.Г. Рябов розглядає державу в політичній системі суспільства (1 розділ), державу як спосіб організації влади в суспільстві (3 розділ), державу як інституцію публічного адміністрування (4 розділ), державу як територіальну організацію влади (5 розділ). У другому розділі автор розкриває та глибоко аналізує проблеми визначення держави. Цікаво, що він не нав'язує своїх думок та авторських оцінок, а спонукає читача (від вченого до студента чи пересічного громадянина) з'ясувати, до прикладу, такі положення: «Держава: природна необхідність чи добровільне творіння людей?», «Держава: усезагальна єдність чи класове панування?»

Цікавим є сьомий розділ «Держава – це громадяни», де автор, вочевидь, сам перебуваючи на громадянсько-патріотичних позиціях, маючи високий рівень громадянської свідомості (до слова, це виразно проглядається зі всього тексту посібника), обстоює «громадянську ідею» [2, 186-189], два наступні підрозділи стосуються актуальних для сьогодення проблем політичної культури та культури громадянства. Учений наголошує, що одним із суттєвих компонентів будь-якої держави є її громадяни. Громадськість певною мірою визначає форму держави. Не випадково значну увагу зосереджує навколо питань громадянського суспільства, його структури, функцій та механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства.

У шостому розділі «Держава у міжнародних відносинах» авторові вдалося доступним викладом матеріалу в ділянці міжнародної політики, багатим фактологічним матеріалом, змістовним і вдалим добром цитувань, науковою мовою (до слова, доволі грамотною, чіткою, неперенасиченою науковими термінами та дефініціями), покликанням на авторитетів зацікавити тих, хто здобуває фах міжнародника. Окремий підрозділ С.Г. Рябов присвятив проблемі «Україна як суб'єкт міжнародної політики, де схарактеризував усю складність та особливість зовнішньої політики України на зорі її незалежності. відносин. Автор у методології дослідження держави виокремлює три її взаємопов'язані площини, так само чітко розділяє їх у праці. Відтак логічно та послідовно їх аналізує: спочатку С.Г. Рябов розглядає державу як уособлення владно організованого суспільства. Власне, у межах такого підходу аналізує природу влади, сутність держави, деякі теорії її походження. Логічним підсумком такого методологічного підходу є розділ «Держава – спосіб організації влади у суспільстві» [2, 44-72]. Відтак учений послідовно розриває таку методологічну позицію про державу, як урядово-адміністративну установу. Під таким кутом розглядає функції держави, систему органів державної влади, політичні режими тощо [2, 73-136]. Підсумовуючи, автор аналізує державу як територіальну організацію громадян, у рамках якої досліджуються явища державного суверенітету, державного устрою та ін.

Таким чином, маємо підстави стверджувати, що авторська концепція політологічної теорії держави уможливила С.Г. Рябову тісно взаємопов'язати зміст та провідні методологічні засади, передовсім структурно: проаналізовані нами вище методологічні підходи наскрізно проходять крізь усі сім розділів рецензованої праці.

Вартісним вважаємо метод подання матеріалу: текстовий матеріал, висновки, які підсумовують важливі положення, контрольні запитання і завдання, подані для самоперевірки, та література. У книзі є рисунки, що увиразнюють текстовий матеріал, а також короткий словник політичних термінів та політологічних понять.

Безумовною перевагою цього видання над більшістю аналогічних нині чинних навчальних посібників для студентства є доступність, зрозумілість викладу, чіткість сформульованих думок і положень, відсутність оціночних думок (читач сам для себе з'ясує, що краще, до прикладу, федерація чи унітарна держава, парламентська чи президентська республіка). А також, що надзвичайно імponує, вдалий добір цитат (епіграфів) до розділів, які мають не тільки пізнавальний характер, є досить змістовні, цілком відповідають змістові розділів та глибоко розкривають їхній зміст, спонукають замислитися над ними й читачеві. Деякі з них – афоризми чи вислови видатних людей, що стали крилатими («У Англії немає довічних друзів і немає довічних ворогів, а є лише довічні інтереси» (Г. Пальмертсон), «Для нас у ріднім краю навіть дим солодкий та коханий» (Леся Українка), «Держава існує не для того, щоб перетворити життя на рай, а для того, щоб завадити йому остаточно перетворитися на пекло» (В. Соловйов)), чи навіть анекдот радянської доби, який досить вдало уміщено автором до розділу «Держава – це громадяни»: «– Скажіть, чи я маю право...? – Так, маєте. – Значить, я можу...? – Ні, не можете».

Таким чином, праця «Політологічна теорія держави» С.Г. Рябова є прикладом вартісного високоякісного навчального видання, яке вартує бути перевиданим.

Література

1. Гірняк А. Н. Система традиційного підручникотворення та її психолого-дидактичний аналіз / За ред. А. В. Фурмана. – Тернопіль, 2004. – 65 с.
2. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави [Текст] / С. Г. Рябов. – К.: Тандем, 1996. – 239 с.

Гніпель Д.І., Кобильнік Л.М.

студентка

Науково-навчального інституту соціально-педагогічної
і мистецької освіти;

к. психол.н., доцент кафедри практичної психології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ЇХ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: самоактуалізація /self-actualization, психічне здоров'я /mental health

Актуальність. Важливою науково-практичною проблемою є узгодження процесу самоактуалізації зі специфікою вікового розвитку особистості. Потреба в самовдосконаленні, потяг до саморозвитку важливі протягом всього життя людини, але найбільш актуальними вони постають у старшому шкільному віці. Адже саме на цей час припадає особистісне і професійне самовизначення юної особистості, формуються її ціннісні орієнтації й особистісні смисли, відбувається усвідомлення молодою людиною себе в якості суб'єкта в різних площинах власного становлення: соціального, психологічного. Та саме в цьому віці старшокласник схильний до впливу багатьох факторів на його психічне здоров'я.

Мета дослідження: розкриття можливостей стимулювання самоактуалізації особистості як засобу захисту психічного здоров'я старшокласників.

Об'єкт дослідження: особливості самоактуалізації особистості старшокласників.

Предмет дослідження: стимулювання самоактуалізації особистості в юнацькому віці як засіб захисту їх психічного здоров'я.

Проблемою розвитку та формування особистості займалися: Л.С. Виговський, Г.С.Костюк, А. Маслоу, К. Роджерс, С.Л. Рубінштейн.

Психічне здоров'я – стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів та забезпечує адекватну до умов дійсності регуляцію поведінки та діяльності [1, 317].

До критеріїв сприятливого стану психіки відноситься позитивний емоційний стан, що включає: емоційну стійкість (самовладання); зрілість почуттів, відповідно до віку; керування негативними емоціями (страхом, гнівом, жадобою, заздрістю та ін.) [7, 200]; вільний природний прояв почуттів та емоцій; здатність радіти; збереження звичного оптимального самопочуття. Критерієм психічного здоров'я, самореалізації є здорова особистість, яка характеризується вираженою цілеспрямованістю (здобуттям сенсу життя), енергійністю, активністю, самоконтролем, волею, адекватною самооцінкою.

Останнім часом навіть виділився такий новий науковий напрям, як психологія здоров'я – наука про психологічні причини здоров'я, про методи і засоби його збереження, зміцнення і розвитку.

Поняття психічного здоров'я – одне з найбільш гостро обговорюваних в психології особистості в клінічній психології, теорії психотерапії [2, 113]. Вже в кінці XIX ст. у зв'язку з роботами З.Фрейда намітився відхід від старих уявлень про психічне здоров'я. Саме в рамках психоаналітичної школи стала переглядатися ідея «нормальності» поведінки людини, його реакцій, мотивів, емоцій.

А. Маслоу припустив, що всі потреби людини вроджені, і що вони організовані в ієрархічну систему пріоритету і домінування [3, 13]. В основі цієї схеми полягає припущення, що домінуючі потреби, розташовані внизу, повинні бути більш-менш задоволені до того, як людина може усвідомити наявність і бути мотивована потребами, розташованими зверху. Самоактуалізація знаходиться на самій верхівці ієрархії, і якщо всі наявні нижче потреби в достатній мірі задоволені, самоактуалізація виступає на передній план [5, 17]. А. Маслоу охарактеризував самоактуалізацію як бажання людини стати тим, ким він може стати. Людина, яка досягла цього вищого рівня, домагається повного використання своїх талантів, здібностей і потенціалу особистості.

Питання особистісної та професійної самоактуалізації школярів досить актуальні для учнів саме старших класів. Сьогодні учні потребують допомоги у самовизначенні, що вимагає організації певної роботи, яка, на нашу думку, повинна ґрунтуватися на теоріях особистості, детально розглядають проблеми самоактуалізації та самовизначення [6, 14]. Обов'язковим компонентом роботи має стати програма практичних занять (які включають бесіди, ігри, тренінги), що стимулюють саморефлексію і самосвідомість.

Вік 15-17 років є одним з таких відрізків життя, де відбувається черговий перегляд самоактуалізації навколишнього життя. Особливості, які можна виділити в цьому процесі: перегляд позицій, поглядів активно пов'язаний зі зміною внутрішньо-особистісних орієнтирів, моральної позиції [4, 55]. У цьому віці на перший план виходять питання моралі, моральності, самовизначення.

Висновок: Самоактуалізація відіграє дуже впливу та важливу роль у житті кожної людини, бо людина завжди перебуває в якійсь певній життєвій ситуації. Ситуація містить проблеми і конфлікт, самоактуалізація – це пошук таких рішень, які вирішують проблеми і конфлікти оптимальним способом, призводять до розвитку та росту особистості.

Найбільш важливим аспектом життя, з точки зору особистості, є прагнення людини до самоактуалізації. Намагаючись досягти реалізації свого потенціалу, людина проживає життя наповнене сенсом, пошуками та хвилюваннями. До того ж самоактуалізована людина живе невимушено насолоджуючись кожним моментом життя і повністю беручи участь в ньому.

Тому що саме самоактуалізована особистість забезпечується захистом свого психічного здоров'я.

Отже, самоактуалізація – це бажання, мотивація людини стати тим, ким він здатний стати, прагнення повністю реалізувати свої потенційні можливості; це постійний процес розвитку своїх здібностей, виявлення вже існуючих внутрішніх сил і можливостей.

Список використаних джерел

1. Галецька І.В. Критерії психологічного здоров'я / І.В. Галецька // Вісник Львівського університету. – 2012. – № 10. – С. 317 – 328.
2. Коцан І.Я. Психологія здоров'я людини / І.Я. Коцан, Г.В. Ложкін, М.І. Мушкевич; [Під ред. І.Я. Коцана]. – Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с.
3. Курашова Р.А. Самоактуалізація личности / Р.А.Курашова, В.М.Бондаренко, В.Т. Завалай; [Под ред. В.В. Сухобской]. – М.: Новое знание, 2013. – 61 с.
4. Мерзлякова О.Л. Професійне самовизначення старшокласників як впливовий чинник їх саморозвитку / Мерзлякова О. Л. // Психологія. – 2013. – № 12. – С. 54–62.
5. Мороз С.В. Процес самореалізації особистості: поради та рекомендації / С.В. Мороз, П.Т. Марусенко. – Х.: Знання, 2012. – 59 с.
6. Русова В.В. Самоактуалізація особистості як інноваційна складова навчання старшокласників: poradnik практичним психологам і соціальним педагогам / В.В. Русова.. – К.: Науково-методичний щорічник, 2010. – 120 с.
7. Сосновський Т.В. Психологія здоров'я особистості: теорія і практика / Т.В. Сосновський, І.В. Галецька. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010 – 338с.

Дудар Олена Василівна

кандидат психологічних наук, доцент

кафедри практичної психології

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

Університет імені Г. Сковороди»

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття присвячена проблемі міжособистісної перцепції особистості. Представлено шляхи оптимізації міжособистісної перцепції старшокласників.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, міжособистісна перцепція старшокласників, об'єкт сприймання, суб'єкт сприймання, образ.

Key words: interpersonal interaction, high school students' interpersonal perception, object of perception, subject of perception, image.

Постановка проблеми. Рання юність – пора важливих інтелектуальних, емоційних, моральних та вольових змін. Старшокласники переживають інтенсивний розвиток оцінних здібностей, у них виокремлюється здатність розуміти внутрішній емоційний стан людини. У своїх оцінках старші учні намагаються орієнтуватись на сформовані еталони. Діапазон суджень про об'єкт сприймання визначає внутрішньо прийнятний зразок, який виступає в ролі ідеалізованого образу, і саме на нього свідомо чи несвідомо орієнтується юнак, оцінюючи партнерів по взаємодії.

У процесі спільної діяльності та спілкування юнаків сформований образ іншої людини поступово змінюється, уточнюється, доповнюється, що свідчить про фазовість міжособистісної перцепції: спершу відбувається безпосереднє чуттєве відображення зовнішності, виразної поведінки та вчинків людини; потім здійснюється інтерпретація того внутрішнього психологічного змісту, який приховується за зовнішньою формою. Таким чином, міжособистісна перцепція являє собою процес переходу від сприймання до розуміння та оцінювання людини людиною, від психологічного контакту до стійких соціальних стосунків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен міжособистісної перцепції досліджувався багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, у сучасних умовах вже виконано широкий спектр досліджень, спрямованих на вивчення процесу формування образу іншої людини та створення першого враження про неї (Т. Данильченко, Г. Дьяконов, І. Цимбалюк). Вивчалися механізми соціальної перцепції (В. Агеев, Г. Андреева, І. Кон, В. Фомічева, Т. Хайдер) та соціально-перцептивні характеристики спільної діяльності (Х. Теджфел, С. Фрейзер, А. Хараш, В. Худякова А. Юркевич). Значна кількість досліджень стосувалась експериментального вивчення соціального статусу людини в групі та його впливу на оцінку інших людей (І. Волков, А. Крикунов, Р. Кричевский, М. Савін, Н. Федотова). У вітчизняній психології досліджувалися особливості міжособистісного сприймання у різних сферах життєдіяльності та спілкування людини (М. Пірен, В. Циба, Н. Чепелева, Ю. Швалб тощо). Окремі роботи стосувалися вивчення специфіки міжособистісної перцепції у наукових і

виробничих колективах (В. Агеєв, Т. Базаров, В. Соловйов, А. Свенцицький, І. Шинкаренко); у спорті (А. Марженя, Т. Миронова, М. Новіков); у педагогічному процесі (І. Булах, Л. Долинська, Є. Дубовська, О. Киричук, Я. Коломінський, Л. Савенкова).

Мета написання статті полягає у розкритті шляхів оптимізації міжособистісної перцепції старшокласників.

Виклад основного матеріалу. У ранньому юнацькому віці міжособистісна перцепція суб'єктів, на думку вчених, характеризується збільшенням кількості описових категорій, зростанням їх гнучкості та визначеності у процесі їх використання; підвищення рівня вибірковості, послідовності, складності та інтегрованості інформації. Все це свідчить, по те, що характер сприймання інших людей пов'язаний із розвитком особистості як суб'єкта пізнання [1; 3; 4; 6; 7].

Однак, варто враховувати той факт, у ранньому юнацькому віці вже сформовані певні стандарти, що проявляються при описі людей, проте недостатньо розвинена здатність до узагальнення та синтезу, що не дозволяє засвоїти і взяти на «озброєння» метафоричні поняття, які в одному або кількох словах об'єднують в собі все стандартне, стереотипне в групі явищ або в одному явищі. Варто відмітити майже повну відсутність стереотипів при оцінці ними людини, яка безпосередньо сприймається, відсутність фіксування і оформленості в наукових і побутових поняттях, взаємозв'язків між рисами фізичного і психічного складу особистості. Можна зробити загальний висновок про те, що стереотипи цього роду у них «не працюють» у ситуації безпосереднього сприймання інших людей. Очевидно, що перенос від свідомості до дії здійснюється пізніше. Отже, в ранньому юнацькому віці використання подібних стереотипів при недостатньому життєвому досвіді стає джерелом помилок та ускладнень у процесі спілкування. Слід мати на увазі, що в уявленні старшокласників певним якостям особистості мають відповідати певні зовнішні ознаки. Ці уявлення пронизані внутрішньою єдністю бачення, що відображається у відборі експресивних ознак і типів людей, які характеризуються цілісністю образу, що відтворюється. Ця цілісність, зримість образу (складена навіть із небагатьох деталей), свідчить про достатню оформленість певних стереотипів.

На основі узагальненого аналізу психологічної літератури та результатів емпіричного дослідження було розроблено психологічну програму оптимізації міжособистісної перцепції старшокласників [2; 5]. Означена програма складається з теоретичного та практичного етапу на кожному з яких передбачається реалізація певних завдань (див. табл. 1.).

Основні завдання першого (теоретичного) етапу:

- надання інформації стосовно міжособистісної перцепції, її механізмів, соціально-психологічних чинників, що визначають сприймання однокласника і впливають на особливості формування образу іншої людини;
- розкриття індивідуально-особистісних характеристик старшокласника, як суб'єкта перцепції, визначення їх значення у формуванні образу партнера по взаємодії;
- усвідомлення впливу власних установок та стереотипів на сприймання іншого у міжособистісній взаємодії.

Вищезазначене набуває важливого значення, оскільки сформований образ об'єкта перцепції викликає відповідне емоційно-ціннісне ставлення до нього

Таблиця 1.

Блок-схема психологічної програми оптимізації міжособистісної перцепції старшокласників

Етапи реалізації програми	Основні форми занять	Мета і завдання навчальних занять
Теоретичний	міні-лекції, тематичні дискусії, бесіди, обговорення	розкриття особливостей міжособистісної перцепції, вивчення механізмів і соціально-психологічних чинників сприймання
Практичний	тренінгові процедури, рольові ігри, групові дискусії, аналіз ситуацій взаємодії, самостійна робота у вигляді домашнього завдання	відпрацювання соціально-перцептивних умінь і навичок, використання засвоєних умінь і навичок у процесі взаємодії з іншими людьми; становлення і закріплення мотивації з розвитку власних соціально-перцептивних характеристик

з боку суб'єкта перцепції і, відповідно, впливає на процес міжособистісної взаємодії. Отже, даний етап передбачає, перш за все, засвоєння відповідного понятійного апарату. Для цього старшокласникам необхідно оволодіти окремими поняттями міжособистісної перцепції, навчитися формувати цілісне бачення структури психологічних знань з даної проблематики, вміти знаходити еквіваленти теоретичних знань у реальному житті.

У результаті реалізації даного завдання старшокласники отримують знання про закономірності дії чинників, механізмів і ефектів міжособистісної перцепції. Завдяки міні-лекціям, груповим дискусіям, диспутам, бесідам, мозковому штурму учні усвідомлюють значення власного досвіду взаємодії з іншими людьми, що зумовлений механізмами та ефектами міжособистісної перцепції, які ускладнюють адекватне сприймання та самосприймання і впливають на формування перцептивного образу іншої людини.

У процесі проходження даного рівня учні мають можливість навчитися:

- застосовувати отримані теоретичні знання у процесі реальної міжособистісної взаємодії;

- виокремлювати у спілкуванні з однокласниками вплив соціально-психологічних чинників та механізмів, пояснювати їх.

Другий етап- практичний, передбачає застосування у міжособистісній взаємодії засвоєних на попередньому етапі теоретичних знань; оволодіння способами та прийомами розуміння себе та інших людей, подолання дії установок, стереотипів сприймання, які впливають на точність і адекватність відображення інших людей, розвиток оцінних здібностей.

Реалізація поставлених занять досягається завдяки використанню активних форм і методів психологічного навчання і, в першу чергу, за рахунок перцептивно орієнтованого соціально-психологічного тренінгу. Перцептивно орієнтований соціально-психологічний тренінг є методом діагностики і корекції соціально-перцептивних утворень учасників тренінгу, який передбачає інтенсивний зворотній зв'язок між партнерами по груповій роботі.

Запропонована програма реалізується впродовж трьох етапів групової роботи: підготовчого, основного, заключного. Схарактеризуємо етапи спеціально орга-

нізованого впливу, аналізуючи методи та прийоми, які використовувалися нами для досягнення поставлених завдань.

Підготовчий етап передбачає проведення двох занять, під час яких відбувається ознайомлення учасників групи з специфікою тренінгових занять. Завдяки інформаційним повідомленням старшокласники ознайомлюються з поняттям міжособистісної перцепції, її механізмами та чинниками.

Основний етап програми з оптимізації міжособистісної перцепції старшокласників включає в себе 17 групових занять (зустрічі 1 раз на тиждень тривалістю 90 хвилин). Архітектура групових занять включає три фази: вступну (5-10 хвилин), робочу (65-75 хвилин), підсумкову (10-15 хвили).

Вступна фаза занять присвячена підготовці старшокласників до основної роботи з поставленою проблемою за допомогою різноманітних психологічних засобів. Завдяки виконанню психогімнастичних вправ досягається подолання напруженості, активізація уваги на темі заняття, створення позитивної мотивації до участі в роботі групи, тренування навичок самоаналізу та рефлексії. Застосування техніки «висловлювання по колу» сприяє виявленню та закріпленню внутрішньої мотивації особистості до участі в груповій роботі. Вони дозволяють учасникам активізуватися, переключитися від власних проблем до роботи у групі, позитивно налаштуватися на заняття з певної теми, включитися у ситуацію «тут і тепер». Як правило вони не обговорюються групою (вправи «Відлуння», «Ім'я», «Розминка», «Зроби подарунок» тощо).

Робоча фаза групових занять спрямована на опрацювання заявленої проблеми за допомогою використання наступних методів, прийомів та технік: бесіда, групова дискусія, рольова гра, міні-лекції, проєктивне малювання, метафоризація, робота в підгрупах, активне слухання, Я-висловлювання, вправи, спрямовані на розвиток емоційного відгукування та формування позитивного емоційного ставлення старшокласників до себе та інших людей. Основними процедурами соціально-психологічного тренінгу у цій частині, таким чином, є рольові ігри, групові дискусії і психогімнастичні вправи.

Підсумкова фаза групових занять спрямована на узагальнення та оцінку отриманих знань старшокласників, з'ясування ними розвитку свого емоційного відгукування та динаміки власних емоційно-ціннісних ставлень до себе та інших. Для досягнення поставлених завдань використовуються рефлексивні техніки та само-рефлексія проблематики заняття, обмін груповим досвідом, техніка висловлювання по колу («Сьогодні я відчув, зрозумів, усвідомив...»). До них відносяться наступні вправи: «Аплодисменти по колу», «Хода», «Заборонений плід» тощо.

На основному етапі програми базовими методами групової роботи виступали психогімнастичні вправи, міні-лекції, рольові ігри та групові дискусії.

Узагальнення старшокласниками особистісного досвіду, отриманого в процесі групових занять, розвиток емпатійності, осмислення динаміки емоційно-ціннісних ставлень до себе та іншого відбувається під час *заключного* етапу програми.

Висновки. Використання у певній послідовності вищезазначених методів і форм навчання (міні-лекцій, рольових ігор, групових дискусій, бесід в умовах спеціально організованого перцептивно орієнтованого соціально-психологічного тренінгу) створює передумови для оптимізації міжособистісної перцепції старшокласників.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком / А.А. Бодалев. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 199с.
2. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: учебное пособие / И.В. Вачков. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Ось-89, 2003. – 224 с.
3. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон – М.: Просвещение, 1989. – 254с.
4. Куницына В.Н. Межличностное общение: учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погорьша. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
5. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская – М.: МГУ, 1989. – 216 с.
6. Х. Би Развитие ребенка / Би Х. [Пер. с англ. А. Ершова, Н. Зуева]. – СПб: Питер, 2004. – 768с.
7. Шэффер Д. Дети и подростки: Психология развития: научное издание / Д. Шэффер; Пер. с англ. А. С. Батуева. – 6-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2003. – 976 с.

Бузулуцкая Т.М.

ст.преподаватель

Аркалыкского государственного

педагогического института

им.И.Алтынсарина,

г.Аркалык

Абуова А.К.

студентка 4 курса

Аркалыкского государственного

педагогического института

им.И.Алтынсарина,

г.Аркалык

ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗА В СТЕПЕНИ СОЦИАЛЬНОЙ ПРИЕМЛЕМОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ДРУГИХ ЭТНИЧЕСКИХ ГРУПП

Аннотация

В статье делается сравнительный анализ восприятия и социальной приемлемости представителей других этносов в гендерном аспекте.

Ключевые слова: толерантность, гендер, социальная дистанция.

In the article the comparative analysis of perception and social acceptability of representatives of other ethnoss is done in a gender aspect.

Keywords: tolerance, social sex, social distance.

Одной их болевых точек современной общественной жизни, в значительной степени блокирующих развитие позитивных социальных тенденций, являются проявления различных форм нетерпимости – ксенофобии, экстремизма и терроризма. Поэтому этническая толерантность и ее психологические составляющие сегодня стали предметом широкого круга научных исследований и в значительной мере несут междисциплинарный и межкультурный характер.

Несмотря на то, что сегодня относительно новый для нашего сознания термин «толерантность» используется довольно часто, нет единства в его понимании и применении, а диапазон расхождений во мнениях о том, что такое толерантность и каковы ее границы, достаточно широк. Одни авторы пишут о толерантности как свойстве личности, другие – о навыках толерантного поведения третьи – о толерантных отношениях и установках. В литературе можно найти подходы к толерантности как ценностной ориентации, групповой норме, форме социального взаимодействия, механизму общения и др.

В психолого-педагогической литературе идеи толерантности/интолерантности рассматриваются в различных аспектах. Они отражены в работах Т. Адорно, А. Аронсон, Г. Олпорт. Современные педагогические и психологические исследования в области выявления факторов этнической толерантности и направленного формирования толерантных установок связаны с именами А.Г. Асмолова, Б.С. Гершунского, В.Н. Гурова, Г.У. Солдатовой, П.В. Степанова, Л.А.

Например, Асмолов А.Г. в содержании понятия «толерантность» выделяет три основных аспекта: один связывает данное понятие с устойчивостью, выносливостью, другой — с терпимостью, третий с допуском, допустимостью, допустимым отклонением.[1] Разные авторы, определяя понятие «толерантность», указывали на некоторые оттенки. Асташова Н.А. дает определение: «Уважительное отношение к чужому мнению, лояльность в оценке поступков и поведения других людей, готовность к пониманию и сотрудничеству в решении вопросов межличностного, группового и межнационального взаимодействия».[2]

Л.М.Дробижева в статье «Толерантность и рост этнического самосознания: пределы совместимости» определила: «Толерантность – это уважение к мнению другого человека, готовность понять его и осуществлять взаимодействие» [3].

В полиэтническом Казахстане уровень толерантности достаточно высок, что подтверждается мирным сосуществованием более ста наций и народностей. Однако, мы предположили, что он может иметь определенные отличия в зависимости от пола испытуемого, т.е. возможно существуют гендерные различия в отношении к различным этническим группам.

В нашем исследовании использовалась Шкала социальной дистанции Э.Богардуса, характеризующая степень социальной приемлемости представителей других этнических групп (метод предполагает выявление готовности человека контактировать с людьми другой национальности в качестве граждан республики, деловых партнеров, начальника, соседей, друзей, членов семьи).[4]

Исследуемая выборка включила в себя 36 испытуемых -студентов 1-4 курсов Аркалыкского государственного педагогического института (21 девушка и 15 юношей) разных национальностей.

Согласно методике, респондентам предлагалось выразить свое согласие или несогласие с шестью суждениями, относящимися к определенной социальной группе и выражающими их социальные дистанции к типичным членам изучаемой группы. Групповая установка измерялась как сумма оценок членов групп или как среднее по группе.

Данные нашего исследования выявили следующее (см. таблицу 1).

Результаты исследования показывают, что имеются гендерные различия (хотя и незначительные) в общем уровне толерантности. Девушки в исследовании показали более высокий уровень этнической терпимости, что, вероятно можно объяснить общим более высоким уровнем толерантности лиц женского пола.[5] Прослеживаются также различия в дистанции с социальными партнерами. У юношей социаль-

Таблица 1

Готовность принять человека другой национальности в качестве...	Юноши	Девушки
Делового партнера	76%	84%
Начальника	34%	54%
Соседа	35%	36%
Друга	64%	52%
Супруга (супруги)	29%	34%
Супруга (супруги) Ваших детей	23%	32%
Общий уровень толерантности	43,5%	45,3%

ная дистанция увеличивается в соответствии со следующей последовательностью: деловой партнер, друг, сосед, начальник, супруг (супруга), супруг (супруга) детей. 76% опрошенных готовы принять человека другой национальности в качестве делового партнера, 64% в качестве друга, 35% в качестве соседа, 34% в качестве начальника. Социальная дистанция увеличивается, когда речь идет о семейной сфере – 71% опрошенных не готовы принять человека другой национальности в качестве супруга (супруги) и 77% – в качестве супруга (супруги) детей.

У девушек социальная дистанция имеет следующую траекторию: деловой партнер – начальник – друг – сосед – супруг – супруг (супруга) детей. 84% опрошенных девушек готовы принять человека другой национальности в качестве делового партнера, 54% в качестве начальника, 52% в качестве друга, 36% в качестве соседа. В семейной сфере: 66% опрошенных не готовы принять человека другой национальности в качестве супруга (супруги) и 68% – в качестве супруга (супруги) детей.

Мы видим, что в семейной сфере этноизоляционистские тенденции доминируют и, вероятно, объясняются тенденцией сохранить свой этнос. По данным экспертных интервью, для многих опрошенных важным становится этническая составляющая при выборе будущего супруга (супруги) и супруга (супруги) детей для гармоничной жизнедеятельности семьи.

Также, по данным экспертных интервью, мужчины реже хотят видеть начальником человека другой национальности, в отличие от женщин, для которых это не имеет столь важного значения. В качестве друга человека другой национальности чаще выбирают мужчины. Возможно, это коррелирует с процентными данными по деловым партнерам, так как мужчины чаще соотносят дружбу с деловым партнерством. У женщин же дружба носит более интимный характер, значительно демонстрируя особенности ментальности этноса. По данным экспертного интервью, девушки более терпимо относятся к межнациональным бракам.

В целом, межэтнические установки в студенческих группах носят толерантный характер, имея предпочтения сохранения связей со своей этнической группой и демонстрируют небольшую гендерную разницу в степени социальной приемлемости представителей других этнических групп.

Литература

1. Асмолов А. Г. Толерантность: от утопии к реальности. \ на пути к толерантному сознанию \ Отв. ред. А. Г. Асмолов. – М: Смысл. 2000.
2. Асташова Н.А. Аксиологическое образование современного учителя. -М.: МПСИ, 2000.
3. Дробижева Л.М., Национализм, этническое самосознание и конфликты в трансформирующемся обществе. М., 1994.
4. Психодиагностика толерантности личности, Под редакцией Г.У Солдатовой, Л.А.Шайгеровой.- М.Смысл,2008.
5. Бендас Т.В., Гендерная психология, Питер, 2006.

Литвинчук О. В.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарних та соціальних наук
Житомирського державного
технологічного університету

УКРАЇНЬСКА МОЛОДЬ В УМОВАХ МАРГІНАЛЬНОСТІ

Маргінальні процеси в Україні – це загальноцивілізаційна тенденція. Україна, яка поступово відкривається світові, переносить на себе усі суттєві особливості цього світу: прискорення темпів розвитку усіх сфер життєдіяльності людського соціуму, інформатизація суспільного життя, глобалізація, які спричиняють проблему маргінальності. Особливої уваги в контексті даної теми заслуговує питання молодіжного середовища в сучасній Україні, адже молодь найбільшою мірою, в порівнянні з іншими віковими категоріями громадян, зіштовхується з об'єктивними факторами маргіналізації.

Розглянемо головні причини маргіналізації молодих людей. Визначальною причиною виступає стан стресовості, викликаний кардинальними змінами базових засад буття. Стрес викликає фізичну, емоційну та психологічну напругу, дезорганізовує життя людини, вимагає швидкого перелаштування, спричиняючи різноманітні психологічні порушення, викликаючи депресію, неврози, тривожні стани. За даними Щорічної доповіді Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні, загалом зазнають стресу молоді люди: у державних установах та закладах – 38,8 %, на вулиці та в громадських місцях – 33,8 %, у навчальних закладах, де навчаються – 21,3 %, з сім'єю, родичами, що проживають разом – 51,3 %, на роботі – 44,6 % [2, 27]. З вище вказаного бачимо, що найвищу стресовість молодій людині створюють сімейні стосунки та робота. Саме вибір професії, набуття освіти, працевлаштування виступають важливим виміром ідентичності молоді. З одного боку, українська молода людина покладається на віру у власні сили, щоб впевнено дивитися в майбутнє [2, 38]. Так вона вважає бажаним найповніше співпадання здібностей і профілю роботи [2, 44]. З іншого боку, майже чверть студентів навчається за спеціальністю, за якою не бачить своєї професійної самореалізації на ринку праці в майбутньому [2, 39]. Очевидно, що основною причиною тут виступає відсутність чітких меж індивідуальної ідентичності і слабе її усвідомлення молоді людиною, а також недостатньо гостро розвинена потреба у самореалізації.

Ще однією з прямих причин потрапляння в маргінальний статус виступає безробіття серед молодих українців. Дана проблема в Україні є досить складною. Так за даними згадуваної вище Щорічної доповіді Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні станом на кінець 2010 року молодь становила майже 1 млн. або 54,6 % усіх офіційно зареєстрованих безробітних (у 2000 році ця кількість сягала майже 1,5 млн. або 54,8 %). Результати соціологічних досліджень свідчать, що до 2001 року рівень офіційного безробіття серед молоді постійно зростав і виріс порівняно з 1995 роком майже в одинадцять

разів. Починаючи з 2000 року рівень безробіття молоді поступово зменшувався у всіх вікових групах аж до 2008 року і стрімко зріс у 2009 році на 4,5 % для вікової групи 15–24 років, та на 3,4 і 3,1 % для молоді віком 25–29 та 30–34 років відповідно [2, 47]. Як бачимо, показники красномовні. Зауважимо, що частка молоді стосовно всього населення України на 1 січня 2011 року становила 31,9 % [2, 6], а частка безробітної молоді щодо всіх безробітних в Україні – 54,6 %.

Найвразливішою групою на ринку праці сучасної України виступає молодь віком від 15 до 24 років. Це пояснюється так званим пошуком першого місця роботи. За даними Держкомстату України згідно методології МОП (Міжнародної організації праці), кожна п'ята молода людина в Україні не працює і не навчається [1]. Середня тривалість працевлаштування в нашій країні складає півроку. Чотири із десяти українців знаходять роботу менше, ніж за три місяці, кожен четвертий – від трьох до шести місяців, кожен десятий – від шести до дев'яти місяців, ще 6 % перебувають у пошуку роботи до одного року. При цьому кожен п'ятий український безробітний шукає роботу більше року. Експерти засвідчують, що основною причиною являється загальна соціальна ситуація в країні, яка, проектуючись на кожную конкретну людину і підкріплюючись матеріальною базою, визначає життєву позицію кожного. Проблема молоді полягає в тому, що вона лише визначається в своїх життєвих пріоритетах, має лабільну психологічну та світоглядну структуру власного «Я» і певною мірою не виробила твердих смисложиттєвих основ буття. Саме це на тлі невлаштованості трудового життя виступає сильнодіючим фактором маргіналізації молоді людини з усіма негативними її наслідками.

Отже, роблячи висновки, зауважимо, що українська молодь – найвразливіша частина соціуму, для якої небезпека потрапляння в маргінальний статус є найвищою. Проте саме молоді люди сьогодні вирішальним чином впливають на долю України на тлі забезпечення її територіальної цілісності та європейських перспектив.

Література:

1. Как найти первое место работы // Комсомольская правда Украины. – 6 февраля 2013 года. – С. 14.
2. Молодь в умовах становлення незалежності України (1991-2011 роки): Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Державний інститут розвитку сімейної та молодіжної політики ; ред. кол.: О. В. Белишев (голова) та ін. – Київ, 2011. – 276 с.

Муляр В. І.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного
технологічного університету

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ Й. Г. ГЕРДЕРА

В когорті німецьких інтелектуалів останньої третини XVIII – початку XIX століття значне місце зайняв Гердер Йоганн Готфрід (нім. *Herder Johann Gottfried*) (25.08.1744, Морунген – 18.12.1803, Веймар) – філософ-просвітник, письменник і мислитель, фактичний родоначальник теорії культури, відомий теоретик історії як суспільного прогресу та філософії історії як галузі знань. Син шкільного вчителя, навчався у Кенігсберзькому університеті (1762-1764 рр.), де слухав І. Канта. З 1764 року вчителював у церковній школі в Ризі, з 1767 року став помічником настоятеля двох найважливіших ризьких приходів. У 1771 році Й. Гердер був призначений головним пастором і членом консисторії в Бюкебурзі, потім очолив консисторію і став володарем патенту на дворянство від курфюрста Баварського. Відомий літературною діяльністю, зокрема написав «Нариси про новітню німецьку літературу», «Гаї критики», «Про походження мови», «Народні пісні» («Голоси народів у піснях») та ін. Разом з тим, вже в деяких літературних творах висловив окремі ідеї щодо філософії історії. Так, у рукописній версії «Нарисів про новітню німецьку літературу» формулює мету розробити всезагальну історію людського роду. У «Дорожньому щоденнику» висловлює думку про самотність, унікальність і самоцінність різних народів як своєрідних індивідів історії.

Головні праці Й. Гердер з філософії історії – «Ще одна спроба філософії історії для виховання людства» (1773 р.), «Ідеї до філософії історії людства» (1782-1791 рр.) та «Листи для заохочення гуманності» (1793-1797 рр.). Відправною точкою його історіософської концепції є заперечення людської природи як чогось споконвіку заданого, а відтак розуміння людської історії як процесуального, конкретно-історичного феномену, який зумовлюється не тільки еволюцією розуму, як про це говорили просвітники, але й взаємодією внутрішніх і зовнішніх органічних чинників життя людей. Найзагальнішим зовнішнім чинником серед них Й. Гердер вважав клімат як сукупність особливостей природного середовища, який у поєднанні з географічними умовами зумовлює відмінності народів у зовнішньому вигляді, психології, звичаях тощо. Однак провідну роль він віддавав внутрішнім чинникам – реальним людським індивідам, що мають неповторні задатки, здібності, знання, потреби, інтереси і т. д. Сукупність вказаних чинників, на думку Й. Гердера, детермінує своєрідні культурно-історичні утворення, які є цілісними і самотніми «одиницями», «індивідами» всесвітнього поступу, що проходять подібні періоди свого розвитку. Системоутворювальним фактором, який зумовлює таку цінність та самотність, виступає культура як сукупність базових чинників буття народу – мови, сім'ї, території, державних інституцій тощо. Це значить, що кожний народ має свій масштаб досконалості, непорівняний з іншими. Звідси – висновок про те, що кінцева

цілі поступу людства – щастя і людяність – досягаються для будь-якого конкретного народу не тільки в кінці всесвітньої історії в цілому, а й у певний історичний період і у формі, яка характерна лише для цього народу як конкретно-історичного формування завдяки його неповторності. У сукупності ж усі народи як своєрідні унікальності створюють єдиний, всесвітньо-історичний процес людства, де, з одного боку, простежується суспільний прогрес, з іншого – самодостатність кожного з культурно-історичних універсумів історії. Таке розуміння змісту історичного процесу призвело Й. Гердера до заперечення європоцентристського орієнтованого тлумачення його попередниками, насамперед просвітниками, всесвітньої історії як глобального, єдиного, однолінійного та прямолінійного, неухильного поступу людства, вершиною якого проголошувалось індустріальне європейське суспільство. Втім, німецький вчений не заперечував поступового характеру історичного процесу взагалі, однак розглядав історію як процес планетарний, глобальний, водночас багатоцентричний.

В основі історичного процесу, на думку Й. Гердера, лежить людська діяльність як специфічний спосіб існування людини. Вона несе в собі потенцію постійного удосконалення суспільних форм людських відносин з метою досягнення головного смислу історії – щастя і людяності. Останні неможливі поза суспільністю як певною органічною цілісністю людей та культурою. Суспільству німецький вчений віддавав безсумнівну перевагу перед індивідами, вважаючи, що людські індивіди самі собі, без ланцюга взаємозв'язку між ними та цілим (суспільством) не в змозі стати людьми лише власними зусиллями. Засобом ж, який об'єднує окремих людей і перетворює таку спільність в цілісний, індивідний та самобутній соціум (народ, націю тощо), виступає культура. Вона одночасно – результат, чинник і засіб вічної взаємодії людей. Основними складовими культури Й. Гердер називав мову (інструмент людського розуму та великого організатора людей), суспільні «правління» або інституції: сім'ю – «природне правління першого ступеня»; виборних керівників та суддів – «природне правління другого ступеня»; успадкованих посад – «правління третього ступеня». Окремою інституцією німецький філософ називав державу, але не як природну, а як суспільну організацію. Вона мислилась ним у якості неминучого зла, яке, втім, на деякий час потрібне людям. У майбутньому держава буде ліквідована взагалі.

Й. Гердер не створив повної картини історичного процесу до часу, в якому він сам жив і творив, обмеживши її, за об'єктивними обставинами, лише початком XV ст. Наразі історію він показав як множину органічно споріднених локальніших історичних культур, яких виділив більше тридцяти, зокрема, китайську, тибетську, вавилонську, ассирійську та халдейську, єврейську, фінікійську та карфагенську, грецьку, етруску, латинську та римську, фінську, пруську, німецьку, слов'янську, християнську, вест- і остготську, франкську, саксонську, нормандську, арабську, європейську купецьку і рицарську тощо. Кожну з них він піддав детальному аналізу з позицій їх передумов, виникнення та розвитку, а також внеску у загальноцивілізаційні надбання.

Філософію історію Й. Гердера можна розглядати як суттєвий крок вперед у порівнянні з просвітниками, насамперед у розумінні історії як єдиного, але багатоцентричного процесу функціонування сукупності унікальних, самодостатніх культурно-історичних утворень, кожна з яких є безцінною для людства. Цим німецький вчений фактично проклав міст від класичних тлумачень історії як лінійного

процесу до неklasичних обґрунтувань історії як багатомірному, різновекторному, багатоцентричному, однак єдиному і цілісному процесу (О. Шпенглер, А. Тойнбі та ін.). Ідеї Й. Гердера вже в кінці XVIII ст. стали майже загальним надбанням і набули широкої популярності не лише в Німеччині, а й по усій Європі, а сам Й. Гердер зайняв гідне місце в історії світової інтелектуалістики.

Список використаної літератури:

1. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
2. Гулыга А. В. Гердер. – М.: Мысль, 1975. – 181 с.
3. Бойченко І. В. Філософія історії: Підручник. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 723 с.
4. Ящук Т. І. Філософія історії. Курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2004. – 536 с.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНОРОДНОГО КАК АДАПТАЦИЯ К КОММУНИКАТИВНОМУ ПРОСТРАНСТВУ

Ключевые слова: коммуникация, Другой, приемлемое, инородное
Key words: communication, Other, common feature, particular feature

Формирование Я-концепции в ходе восприятия специфической для Другого информации (“кодов”) происходит под влиянием адаптационных нужд, необходимости нивелирования полученных “кодов” и определения их соответствия первичным представлениям каждого коллективного Я, которое принимает участие в интеракции. Таким образом, процесс коммуникации, предусматривает определение направлений информационного обмена и фокусируется на раскрытии возможного субъекта коммуникации, порождающего интенции и оценки в результате «социокультурного сканирования».

Таким образом, понимание собственного кода восприятия действительно-сти позволяет выяснить места стыка и расхождения, «линии напряжения», которые будут актуализироваться во время взаимодействия; определяется формула идеальной коммуникации как экстериоризация консенсуса с Я; перенесение этой структуры на Другого может способствовать возникновению гармонического взаимодействия; ощущение этого гипотетического партнера по коммуникации делает возможным применение регулятивной системы импликатур, то есть, апелляции к фоновым знаниям, формулированию общего пространства и способности реагировать на изменения условий взаимодействия.

Признание своих действий как таких, что отвечают определенным образцам социокультурного окружения, связано со своеобразным процессом “сканирования”, имеющим место в процессе взаимодействия. Имеется в виду определенный процесс сопоставления культурных и социальных кодов и выбор оптимальных для наиболее эффективного использования в интеракции [1, 2, 3]. Подобное “сканирование”, просмотр существующих образцов для установления меры необходимой адаптации к возможному коммуникативному партнеру, большей частью опирается на поиск мест наименьшего сопротивления и, соответственно, наименьших адаптационных изменений исходного кода. Это связано с решением проблемы “приемлемого” и “инородного”, то есть, формированием окончательного паттерна взаимодействия, где ядерная часть содержит принципиальные коды, которые не подлежат адаптационным изменениям, а маргинальная часть допускает включение инородного, приспособление к которому не угрожает потерей собственного исходного кода. Предусматривается уточнение того, какие социокультурные коды общества должны быть неизменными, в свете его самосохранения, и как можно предотвратить или предусмотреть процесс отторжения социокультурной информации в обществе.

Прежде всего, принципиальные коды, которые реализуются в информационно-интенциональном обмене коммуникации, имеют, цепочки специфических свойств (социальных и культурных), объединенных между собой. Формирование и функционирование кода приемлемого предусматривает необходимость параллельного существования кода инородного как источника материала возобновления и распространения и, вместе с тем, более четкого очерчивания исходного кода. Взаимозависимость культурного и социального аспектов реализации кода приемлемого обеспечивает необходимое его единство, выполняющее определенную амортизирующую функцию, осуществляя контроль над процессом диффузии инородного в любой из этих сфер.

В свою очередь, в отличие от архетипичности “приемлемого”, накопление признаков и опытов “инородного” как возможность оценки исключений направлено на расщепление соединений субстрата взаимодействия и установление той самой линии наименьшего сопротивления между сопредельными кодами. Решение проблемы этих сопредельных кодов и является ответом на второй вопрос. Ведь антистетичность “инородного” условна, учитывая то, что противопоставление проводится путем анализа расхождений между разными реализациями понятия “приемлемого” в социокультурном окружении. Таким образом, те коды, включение которых в паттерн социокультурного сканирования воображается возможным хотя бы на периферии, следует считать трансмутациями “инородного” или маргинальным “приемлемым”.

Процедура подобной эволюции “инородного” усложняется вероятностью отторжения его в обществе, которое может проявиться в отказе от положительного восприятия собственного кода приемлемого, подвергнувшегося соответствующим изменениям. Поэтому процесс ассимиляции “инородного” и преобразования его в маргинальное “приемлемое” определяет степень интеграции сообществ, а также то, насколько значимыми являются расхождения в их социокультурных знаковых системах.

Литература:

1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. К.: Ніка-Центр, 2011. – 408 с.
2. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с.
3. Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі / В.В. Лях, В.С. Пазенок, Я.В. Любивий, К.Ю. Райда та інші. К.: ТОВ «XXI століття: діалог культури», 2009. – 404 с.

Рогова Олена Георгіївна

кандидат філософських наук
доцент кафедри філософії освіти
Дніпропетровського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти.
Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНО-ЗМІСТОВНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Ключові слова: духовність, цінності, духовно-ціннісна освіта.

Keywords: spirituality, values, spiritual- values education

Однією з суттєвих властивостей сучасної освіти є напружений пошук нових принципів, ціннісних орієнтирів і способів організації освітньої діяльності, зумовлений тим, що попередній, так званий класичний етап освіти вичерпав себе і не відповідає як вимогам сучасного суспільства, так і освітнім запитам особистості в сьогоденні. В українському суспільстві такий пошук супроводжується і спрямовується все більшим усвідомленням того, що зміна ідеологічних орієнтирів, аксіологічна дезорієнтація у вітчизняній освіті становлять суттєву загрозу духовному здоров'ю і окремої людини, і суспільства в цілому. Дослідники відзначають [2], що на початку ХХІ ст. у доросле життя вступило покоління молодих людей з відсутністю визначеної і несуперечливої духовно-ціннісної ідентифікації, і, як наслідок, зазнали деформації свого духовного світу, виявились неспроможними протистояти деструктивним тенденціям, що виникають у процесі суспільного розвитку.

Аналіз ступеня розробленості проблеми показує, що філософсько-освітні пошуки все більше акцентують увагу на необхідності зміцнення і розвитку духовно-ціннісних основ особистості, а світоглядну переорієнтацію освіти визнають необхідним чинником продуктивного розвитку і людини, і майбутнього суспільства, яке повинно бути не тільки суспільством техногенних досягнень, а й суспільством високої духовності, з багаторівневою духовно-ціннісною орієнтацією.

Нові соціокультурні реалії висувають освіті інші вимоги, накреслюючи завдання виховання і навчання в контексті культури, визначаючи такі перспективні вектори розвитку, як критичне мислення і свобода [3], [7], ціннісно-сміслові повернення до духовних основ буття [4], [8], [9], до культуротворчої діяльності [1], [5], [6] й інших гуманістичних принципів. Це зумовлює тенденцію до нових підходів навчання в ціннісному просторі, які дозволять розглянути освіту з точки зору того, чим вона є для людини, якого ціннісно-змістовного наповнення набуває освіта в процесі сучасної життєдіяльності, а також проаналізувати освіту як один із способів трансляції духовних цінностей, що у посткласичній освіті переважно складається з активів пізнання, а не передачі та накопичення інформації.

Важливо сьогодні визнати, що основною ідеєю духовно-ціннісної освіти є формування людини, що вміє гідно прожити своє життя, максимально використовуючи особистий духовно-ціннісний потенціал і реалізуючи себе в соціально-значущій діяльності. Досягнення цієї мети можливо за умов переходу до взаємодії з

учнем в творчому освоєнні знань і досвіду попередніх поколінь, через освітянський вплив на життя дитини, що складається з певних значущих для неї подій, персоніфікації навчання і виховання. При цьому пошук освітніх засобів має йти від уніфікації до варіативності, надаючи можливість зробити дитині свій ціннісний вибір.

На нашу думку, слід приділити гідну увагу трьом провідним підходам щодо визначення метаоснов, а також найбільш загальних і, одночасно, системоутворюючих засад духовно-ціннісного компоненту освітньої діяльності, а саме – екзистенціальному, культуроцентричному та релігійно-гуманістичному. Факт одночасного існування релігійно-гуманістичного, соціокультурного та екзистенціального поглядів на суть, сенс і цінність людського буття приводить до розуміння можливості функціонування різних, водночас близьких духовно-ціннісних освітніх конструктів.

Зауважимо, що складність реалізації духовно-ціннісної освіти пов'язана з відповіддю на питання: чи можна, при всьому різноманітті ціннісних переживань і уявлень про цінності, виявити їх загальний сенс? Пошуки загального сенсу цінностей приводять до усвідомлення того, що в процесі становлення цінностей особистості велику роль грає прагнення до увічнення або зміцнення своєї присутності у бутті, наповнення його значеннями і сенсами, не заданими раніше. Бажання досягнення нової якості життя в тих, або інших формах закладене в самих різних цінностях, які показують, *що саме суб'єкт вважає необхідним для зміцнення свого буття та його змін у напрямку досконалості. Саме це бажання і можна вважати інтегральною підставою духовно-ціннісної освіти.*

На тлі глибоких відмінностей у поглядах науковців, які визначили оригінальність напрямів духовно-ціннісної освіти, визначимо множину внутрішніх зв'язків, що об'єднують її атеїстичний і релігійний різновиди. Їх ідейна спільність виявляється у розумінні *людини як істоти не завершеної і не досконалої, яка творить себе в повсякденному досвіді, в життєвих випробуваннях, розумінні унікальності та значущості людського буття в порівнянні зі всією рештою сущого, абсолютної значущості особистісного начала в людині, її вибору, відповідальності та свободи, уявлення про прорив крізь площину всіх змістовних визначень до такого нового простору, який є недоступним виключно розумовим можливостям людини. В обох варіантах, що є особливо важливо для духовно-ціннісної модернізації освіти, наголошується, що духовність – це не просто відповідність відомим і загальноприйнятим нормам, а специфічний і живий досвід переживання відмінного від звичайного стану, який засвідчує внутрішню зміну людини, піднімає її на новий ступінь життя і вимагає постійно та свідомо поновлювати зусилля щодо його утримання, зусилля, співпадаючого за своїм сенсом і кінцевою метою із затвердженням власно людського існування.* Обидва напрями, по суті, є двома варіантами вирішення проблеми подолання духовної немочі сучасного світу і людини в ньому, утвердження пріоритету духовного в людині над біологічним.

Література

1. Бондаревская Е. В. Воспитание как возрождение человека культуры. Ростов н/Д.: РГПИ. — 1993. — 32 с.
2. Власова Т. И. Духовно ориентированная парадигма воспитания в отечественной педагогике // Педагогика. — 2006. — № 10. — С. 36-42.

3. Газман О. С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию. // Новые ценности образования. – 1996. — № 6. — С. 10-36.
4. Гордієнко С. Г. Формування духовності дітей та молоді засобами християнської моралі (сучасний погляд). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.242.244/Portal/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3 / gordienko.pdf (Дата звернення – 15.08.2014)
5. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина. – М.: Республика, 1994. — 464 с.
6. Токарев С. Н. Культурологическое образование как аспект культурного развития // Культурологические исследования: сб. научных трудов. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. — С. 327-343.
7. Тягло А. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века / А. Тягло, Т.Воропай. – Х: Изд-во Ун-та внутр. дел, 1999. — 284 с.
8. Фоменко К. М. Педагогічні умови духовної самореалізації старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: дис. канд. пед. наук. – Луганськ, 2004. – 235 с.
9. Хайруліна В. М. Цінності освіти в духовному зростанні особистості / Мораль і освіта в полікультурному суспільстві: ідеали і цінності: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 22 жовт. 2010 р. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А. – 2011. – С.3-6.

ПОД- СЕКЦИ Я 5. Философия образования.

Сурело Євген Анатолійович
здобувач кафедри філософії освіти ДОШПО,
учитель “Біблійної історії та християнської етики”
Чаплинської СЗШ Васильківського р-ну Дніпропетровської обл.
Україна

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ М.КОРФА В ОРГАНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Досліджується духовно-моральне виховання отримане М. О. Корфом в учбових закладах та його подальший вплив на громадсько-політичну та педагогічну діяльність. Характеризуються різні підходи до християнсько-морального виховання на основі підручників, автором яких є Микола Корф та їхня орієнтованість на викладання курсів духовно-морального спрямування в сучасній школі.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, християнські цінності, православна віра, моральне виховання, релігійність.

Педагогические идеи Н. Корфа в организации духовно-морального воспитания учеников начальной школы.

Исследуется духовно-моральное воспитание полученное Н. А. Корфом в учебных заведениях и его дальнейшее влияние на общественно-политическую и педагогическую деятельность. Характеризуются различные подходы к христианско-моральному воспитанию на основе учебников, автором которых является Николай Корф и их ориентация на преподавание курсов духовно-морального направления в современной школе.

Ключевые слова: духовно-моральное воспитание, христианские ценности, православная вера, моральное воспитание, религиозность.

The ideas for teaching by M.Korf in the organization of spiritual-moral education for pupils of primary school.

In this article are researched spiritual-moral education that was received by M.O.Korf in the educational establishments and its further influence on the social-political and teaching activities. Here are also listed different methods and views on the Christian-moral teaching based on the text-books written by Mykola Korf and their orientation on the teaching of spiritual-moral focus in up-to-date school.

Key-words: spiritual-moral education, Christian treasures,
Orthodox belief, moral education, religious view.

Постановка проблеми. Втрата суспільством християнських цінностей, орієнтація на індивідуалізм, прагматизм, споживацтво в особистому і суспільному

житті, привело до духовно-морального зубожіння нації, відтворити яке можливо лише за умови звернення до історичних духовних основ суспільного життя.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням внеску М.Корфа в розвиток сучасної освіти займалися: О.Попельнюх «Педагогічна і просвітницька діяльність М.О. Корфа в контексті розвитку вітчизняної школи», М.Антощак «Суспільна та науково-освітня діяльність Миколи Олександровича Корфа», І.Шумілова та І.Кушніренко «Внесок М.Корфа у розвиток сучасної освіти». Зокрема І.Шумілова в своїй праці «Педагогічні ідеї М.Корфа щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в початковій школі» торкається проблеми духовно-морального виховання учнів, яку висвітлював М.Корф на вчительському з'їзді в Бердянську. До проблеми виховання толерантності на засадах морально-християнських якостей, на які вказував М.Корф, звертаються О.Голуб та в «Вихованні толерантності в учнів молодшого шкільного віку в світлі ідей М.Корфа».

У 2010-2011 рр. вийшли з друку дві книжки І.Кушніренка та В.Жилінського «Барон Микола Олександрович Корф (Одержимий з провінції)» та «М.О.Корф: справа всього життя» в яких автори розглядають не тільки життєвий шлях, а й значний внесок М. Корфа як педагога, етнографа і краєзнавця.

Мета статті. Здійснити аналіз впливу духовно-морального виховання на громадсько-політичну і педагогічну діяльність М.О.Корфа та його значення для сьогодення.

Важливим і ефективним чинником виховання є національна культура, яка у своїй основі в Україні є християнською. Отже, виховуючи дитину на кращих зразках української культури, ми залучаємо її до християнських духовних і моральних цінностей.

Українську культуру об'єднує і робить її цілісною християнський дух і зміст. Вони виявляються в різних сферах і в кращих зразках культури – в архітектурі, образотворчому й музичному мистецтві, літературі тощо. Християнському впливу завдячує українська культура у своїй естетиці і відчутті прекрасного, у прагненні до довершеного гармонійного поєднання змісту і форми; у своїх моральних засадах – у відстоюванні родинних і суспільних моральних устоїв, милосерді, чуйності до знедолених, позитивному світовідчутті, доброзичливому ставленні до носіїв інших культур і світоглядів.

Саме такими рисами володів відомий педагог, методист, діяч у галузі народної освіти Микола Олександрович Корф.

Постать Миколи Корфа була і залишається назавжди у пам'яті нащадків прикладом високого благородства у галузі народного просвітництва і вічної духовної наснаги у світлі педагогічних ідей. Його творчі починання співзвучні з пристрасним відстоюванням позицій демократизму, гуманізму, патріотизму у вихованні підростаючого покоління, невтомній боротьбі проти бюрократизму, несправедливості, морального невігластва [1].

Барон Микола Олександрович Корф з власного досвіду знав всі тяготи сирітського життя. Його мати, українка, Єлизавета Тимофіївна Врем'єва померла, коли хлопчиків виповнилося лише рік. Про це ми читаємо в записках барона М.Корфа «Из пережитого» на початку другого розділу: «...я только год с небольшим прожил с матерью и отцом в деревне Нескучной, Екатеринославской губернии, моём настоящем местопребывании [2]».

Батько, остзейський німець, Олександр Федорович Корф через рік після смерті дружини взяв інший шлюб.

Нічого не говорячи про свою мачуху, Микола Олександрович з ласкою і любов'ю згадує про свого вірного друга і захисника, а також першу вчительку Олену Іванівну Альберті, свою няню, яка прийняла його ще малям від матері. Ця жінка виховувала його до шестилітнього віку і зуміла прищепити малюкові любов до руської пісні, навчила хлопчика читати російською і німецькою мовами. Вона ж навчала свого улюбленця основам християнської віри у вигляді бесід про Христа.

З шести років вихованням Колі опікувалася його тітка Тетяна Тимофіївна Корф, яка віддала своїх дітей, а разом і племінника до «родинної школи» Д.Д. Градовського.

В цій школі не тільки навчали, а й виховували любов до села і сільської праці. На відміну від інших шкіл, у Градовського не заставляли днями сидіти над книжкою, а в літку більшість уроків проводили на свіжому повітрі, привчаючи вихованців до спостережень за навколишнім світом, самодіяльності та самостійності. В кожній дитини були свої обов'язки по догляду за тваринами, у кожного була своя ділянка на городі.

Годували вихованців на славу, а найбільшими святами були Різдво з кутею та величне святкування Великодня.

Але важка сирітська доля знову про себе нагадала і маленького барона забирає батько спочатку до себе в Новгород, а потім його відправляють до міста Верро. Тут Миколка потрапив до учбового закладу Крюммера, в якому весь навчально-виховний процес був підпорядкований суворим правилам, які забороняли будь-які прояви непристойної поведінки. Суворо забороняли насмішки з будь-чого. Завдяки цьому Микола зберіг свою православну материнську віру і рідну російську мову. Саме в цьому закладі юнакові «были заложены первые основы политического или гражданского его развития» [5].

А далі, невідомо з чиєї примхи, Микола опиняється в «родинному» колі вихованців Олександра Яковича Філіппова, людини талановитої в педагогічному відношенні і ефективно використовую чого свій авторитет батька в моральному вихованні учнів.

Саме в цьому пансіоні, за словами Корфа «господствовали заповеди Христа не на словах, а на деле». О.Я. Філіппов за переконаннями був гернгутером, тобто належав до високоморальної спільноти яка намагалася здійснити культ и подобу життя перших християнських общин [5].

Відомо, що морально-етичні й релігійно-моральні якості як основа духовності формуються завдяки цілеспрямованому процесу виховання й навчання людини, особливо актуальному в її дитячому та юнацькому періодах життя [6].

Петербурзькі родичі, Модест Андрійович Корф та Федір Федорович Корф заклали в серці хлопчика любов до книги, жагу до освіти та моральні якості, яким він жодного разу не зрадив на протязі свого життя.

Педагогічна діяльність Миколи Олександровича розпочалася дуже рано. Ще в сім років він передрік: «Вот как вырасту я, тогда то и заживут крестьяне деревни Нескучное» і на виконання обітниці кожні канікули проводив навчання селянських хлопців грамоті.

Маючи кріпосних селян, Микола Олександрович вбачав в них людей неграмотних, неспроможних читати і неосвічених, яких кожен може обдурити. Барон приймає активну участь у підготовці і проведенні реформи для звільнення селян. Після

відпусту селян, він залишився для них другом і помічником в усіх питаннях. В цих діях вбачаються плоди високоморального духовного виховання підвалинами якого є Біблійне вчення про любов до ближнього.

Ставши земським гласним Олександрівського повіту, він був найактивнішим діячем. До всього маючи справу, Корф особливу увагу приділяє народній освіті і організовує земські школи для селянських дітей. Для фінансування цих закладів освіти, Микола Олександрович робить благодійні меценатські внески від продажу своїх книжок «Наш друг», «Малютка», «Руководство по изучению грамоте по звуковой методе», «Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей сельских школ». Такими діями він сподобляється милосердному самарянині, який і допоміг нужденному, і надав свої кошти на його лікування. Микола Олександрович знав, що вилікувавши «хворобу» безграмотності можна сподіватися на розбудову міцної держави з високодуховною нацією.

Маючи міцне духовне коріння М.Корф вносить конструктивні пропозиції щодо наповнення релігійним змістом навчально-виховного процесу земської школи. Так, виступаючи на вчительському з'їзді 10 червня 1883 р. у м. Бердянську, М.Корф звернув увагу присутніх на виховний потенціал предмета «Закон Божий», нагадавши присутнім слова К.Ушинського про необхідність розуміння дітьми премудрості Божих законів. На думку М.Корфа, це допоможе вирішити головне завдання морально-виховання – «побороти зло в людині і спрямувати її на добро»[3].

Саме на боротьбу зі злом були спрямовані статті в розвивальному підручнику для земських шкіл «Наш друг», які мали суто релігійний характер і описували відомості про православні свята і обряди пов'язані з ними. Ці матеріали розміщувалися послідовно, за церковним календарем, і органічно вписувалися в навчальний процес. Учні не тільки бачили в храмі події, а й в підручнику могли прочитати і осмислити за питаннями, що вміщувалися після тексту, що саме відбувалося під час богослужіння. Важливим моментом виховання було розуміння молитов під свята, і як можемо здогадатися, відбувалося не лише механічне їх відтворення, а осмислене звернення до Творця з подякою за отримані нові знання. Підручник також містив матеріали практичного значення для майбутнього життя і діяльності учнів, тексти побутового характеру й технічного змісту (виготовлення одягу, посуду, сільськогосподарського приладдя) [1].

Складаючи підручники і методичні рекомендації до них, педагог підсвідомо виконує настанову Великого Вчителя – Ісуса Христа, який говорив, що той хто навчить найменших заповідям Моїм, той найбільшим буде названим у Царстві Божім.

Відчуваючи реальний виховний вплив Церкви на молоде покоління, Микола Олександрович постійно наголошує на необхідності релігійного навчання в школі. На останньому прижиттєвому вчительському з'їзді, який відбувся 10-15 червня 1883 р. в стінах Бердянської чоловічої гімназії, в своїй промові М.Корф висловився так: «В знак признательности своей за оказанное доверие, наставники и наставницы народа, встанем! Подыдем высоко знамя народной школы, на котором начертано крупными буквами: религиозно-нравственная, воспитывающая, развивающая школа» [7].

Від самого народження і до останнього подиху Церква опікується кожною людиною. Вона використовує кожну нагоду, писав М. Стельмахович, щоб нагадати

батькам про їхній святий виховний обов'язок, а дітям – про необхідність достойної поведінки [8, с. 477]. Саме на ці аспекти виховання спирався вчитель у своїй роботі.

Микола Олександрович вважав, що виховання мусить мати за мету формування людини з широким усвідомленням своїх громадських обов'язків, здатну до роботи, людину, яка за будь-яких обставин не загине морально й фізично. Педагог підкреслював, що виховання особистості має починатися з її морально-християнських якостей, з любові до рідного краю, до свого народу [4] і в цьому за допомогою знову звертався до Церкви. На думку російського релігійного філософа Семена Франка (1877-1950), церква відстоює гідність людини, робить все, що допомагає людині стати людянішою, знову і знову нагадує суспільству, що без Бога найвищий смисл людського існування ніколи не може бути відкритий [8, с.476].

Православний обряд втілював рідне, емоційно «тепле», батьківсько-традиційне, що плекало почуття етнічної ідентичності на основі любові до своєї етнічної культури і природи [9, с. 203]. Українській душі властиве прагнення до духовно-морального особистісного самовдосконалення відповідно до ідеалів Ісуса. За словами письменника-публіциста, громадського діяча Юрія Липи (1900-1944), українському національному духові притаманний еллінізм (порив у помислах і діях до добра і краси), згідно з якими людина завжди може бути осередком Божої ласки, а її характер – виявом Божої волі. Цей принцип глибоко увійшов в українське християнство, духовність народу.

Релігійність як рису українського національного характеру ґрунтовно вивчав етнограф, історик і письменник Микола Костомаров (1817-1885), який пов'язував, властиву всім слов'янським народам, глибоку релігійність, моральну чистоту з богообраністю, їхнім месіанським покликанням. Чильне місце у цій місії відводилося українському народові. Україна – обрана Богом на страждання за гріхи всіх – за порушення заповіді жити в мирі і злагоді. Тому вона має воскреснути і цим довести високий сенс своєї жертвності. Шлях воскресіння України полягає в її духовно-моральному відродженні і піднесенні.

Богообраність України не має бути погордливим само піднесенням її над іншими... Вона має виявлятися у постійному зіставленні себе із народами, які вже за свідчили свою богообраність... в утвердженні християнських цінностей: любові, братерства, свободи духу; у духовно-моральному збудженні решти братів; у відродженні волі та свободи у всіх слов'янських краях, у наданні правди всім тощо [9, с. 206].

Про патріотизм барона Корфа говорять його справи по організації і підтримці земських шкіл в Олександрівському повіті Катеринославської губернії, які стали зразком для всієї європейської частини Росії. Відомий педагог і методист (до речі, не маючи спеціального диплома вчителя), вів боротьбу за викладання навчальних дисциплін рідною мовою.

Організовувалися не просто школи, а національні школи, з навчанням національними мовами. За його словами, не має для української дитини природнішого, ніж вчитися мовою, яку вона чує дома, так і російська, болгарська. Рідна мова для дитини як повітря, степ, материнська пісня.

Російський уряд заводить одноманітні урядові школи з однотипними програмами та вимогами для всієї країни. Це призводить до знищення українських національних учбових осередків. Утворене в 1802 р. Міністерство народної освіти

поділило українську територію на Харківський та Київський шкільні округи. Початкові школи тепер називаються приходськими, виникають поволі і в обмеженій кількості.

На Лівобережній та Степовій Україні справи змінюються з заснуванням земського самоврядування. Воно засновує початкові школи, підтримує їх матеріально, для забезпечення кадрами відкриває вчительські семінарії. У зв'язку з ростом шкільної справи в земських губерніях різні земства домагаються права зробити українську мову викладовою. Так, в 1881 р. Херсонська губерньська земська управа з ініціативи народних учителів, зібраних на курси, якими керував відомий педагог барон М. О. Корф, звернулася до Міністерства освіти з петицією завести в школах українську мову. Міністр наказав Одеській шкільній окрузі намітити в порозумінні з земством ті місцевості на Херсонщині, де треба завести в школах українську мову [10, с. 65-66].

Про любов до України і всього українського свідчать слова барона Корфа: «...когда я бывало, мысленно стремился перенестись на родину, то мысли мои переносились в Малороссию и я чувствовал себя малороссом... я не мог слышать, без мления и содрогания сердечного, речи на «о», обличающей малоросса. Как бы то ни было, но два года, прожитые мною в детстве в среде малороссов, играют такую роль в моих позднейших симпатиях к южной России, при твёрдом сознании в себе общерусского начала, унаследованного, быть может, от отца, совершенно обрусевшего, и по правам и по воззрениям, остзейца, что я не могу умолчать о них, стараясь выследить в своём прошлом, какие люди и обстоятельства могли иметь воспитательное влияние на меня [2]. Чи не це яскравий приклад любові до Батьківщини, який ми повинні виховувати в учнів?

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновок: Микола Олександрович отримавши християнсько-моральне виховання в дитинстві, завжди проектував його на своїх вихованців і рекомендував використовувати виховний потенціал Православної Церкви у виховному процесі.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Діяльність Миколи Олександровича Корфа була різнопланова і досить активна. Фундатор земських шкіл, які були покликані дати не тільки знання а й духовно-моральне виховання селянинові, як і Христос, він страждав і мучився разом зі своєю Батьківщиною на хресті історії. Пролитав кров за право селянина отримувати знання рідною мовою і нести високо підняті хоругви Святої віри православної. А саме ця позиція вірного сина Православної Церкви, мало досліджена в діяльності Миколи Олександровича Корфа і чекає своїх дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб О.В., Христенко О. М. Виховання толерантності в учнів молодшого шкільного віку в світлі ідей М. Корфа./ О. В. Голуб, О. М. Христенко// Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «IV Корфівські педагогічні читання». – Бердянськ: БДПУ, 2010. – С. 44-47.
2. Ковцуняк С.І. Вплив релігієзнавства на розвиток розуміння у молодіжному середовищі духовних цінностей./ С. І. Ковцуняк// Матеріали науково-практичної конференції «Парадигма творення в сучасній науці: на шляху до інтегровано-

- го світогляду. Випуск № 1. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – С. 217-220.
3. Корф М. О. Наш друг. Малютка/ [упорядник І. Ф. Шумілова]. – Запоріжжя: Просвіта, 2010. – 18+265+115+8+38 с.
 4. Москалець В. П. Психологія релігії: Посібник/ В. П. Москалець// К.: Академвидав, 2004. – 240 с.
 5. Песковский М.Л. Барон Николай Корф. Его жизнь и общественная деятельность/ М. Л. Песковский – Спб., 1893. – 95 с.
 6. Повернення творчої спадщини М.О.Корфа. Спогади. Бібліографічні розвідки/ [упорядник О. С. Бугайов]. – Запоріжжя: Просвіта, 2010. – 82 с.
 7. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник/ Роль церкви у вихованні підростаючого покоління// О. М. Степанов, М. М. Фіцула// К.: Академвидав, 2006. – 520 с.
 8. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича/ [упорядник С. В. Ульяновська]. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.
 9. Шумілова І. Ф. Педагогічні ідеї М.Корфа щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в початковій школі./ І. Ф. Шумілова// Збірник наукових праць БДПУ: Педагогічні науки. №2. – Бердянськ: БДПУ, 2006. – С. 202-206.
 10. Шумілова І. Ф., І. К. Кушніренко. Внесок М. Корфа у розвиток сучасної освіти//

Коробко М.И.
аспирантка кафедры этики,
эстетики и культурологии
Философского факультета КНУ
имени Тараса Шевченко

ПРОБЛЕМА СООТНОШЕНИЯ АЛЬТРУИЗМА И ЭГОИЗМА В ЧЕЛОВЕКЕ (НА ПРИМЕРЕ ФИЛОСОФИИ ОБЪЕКТИВИЗМА АЙН РЭНД)

Ключевые слова: Айн Рэнд, альтруизм, объективизм, эгоизм, этика.

Key words: Ayn Rand, altruism, egoism, ethics, objectivism.

И хотя открытое отвращение американской писательницы Айн Рэнд к альтруизму вызывает у большинства читателей, которые были воспитаны в христианских традициях, достаточно неприятный привкус, но в эгоистической установке есть свое рациональное зерно. Одна из главных заповедей Нагорной проповеди Иисуса Христа: «...люби ближнего своего, как самого себя» [Евангелие от Матфея 19:19], она четко показывает, что человек в любом случае сначала думает о самом себе, и только потом о ком-то другом.

У Эриха Фромма можно найти такую цитату: «Современная культура вся пронизана табу на эгоизм. Нас научили тому, что быть эгоистичным грешно, а любить других добродетельно. Несомненно, это учение находится в вопиющем противоречии с практикой современного общества, признающего, что самое сильное и законное стремление человека — это эгоизм...» [1, 560]. Мы не можем защищать чистый альтруизм и полностью не замечать тот эгоизм, который присутствует в человеке от рождения.

Современные психологи высказывают мнение, что строгую дизъюнкцию между альтруизмом и эгоизмом ставить нельзя, в реальном мире они не являются антонимами, в реальности чистого альтруизма мы встретить не можем, потому что абсолютное альтруистическое действие (действие, которое полностью идет вразрез желанию человека) является мазохистским, и трудно найти человека, который будет так жить, скорее всего, мы будем его считать психически неуравновешенным. Психологи считают, что в любом альтруистическом поступке человека можно увидеть эгоистичный порыв, и это абсолютно нормально. Самое главное, надо избегать крайностей, потому и чистый эгоизм, и чистый альтруизм, с точки зрения психологии, не совсем адекватные явления.

Айн Рэнд рассматривает именно крайние формы и эгоизма, и альтруизма. Она не воспринимает альтруизм именно в его мазохистской форме, и пропагандирует эгоизм, который ни в коем случае не может рассматривать интересы других людей (именно это мы видим в отношении Дагни Таггерт к Эдди Уиллерсу в «Атлант расправил плечи»). Но даже в романе, который был призван описать идеальный мир разумных эгоистов, Айн Рэнд не смогла полностью отойти от альтруистических действий своих героев, которые она пыталась завуалировать под эгоистичные.

Альтруизм является неотъемлемой частью человеческой личности, как и эгоизм. Айн Рэнд говорит о том, что мы не должны ничего делать, если для нас от

этого не будет никакой пользы. Но часто люди что-то делают для духовного удовлетворения, ради того, чтобы чувствовать себя человеком, хорошим человеком. Но без эгоизма невозможна самореализация, человек ничего не достигнет в жизни, если думать только на других. Все должно быть в равновесии.

Есть еще одна негативная сторона альтруизма, которая была хорошо проиллюстрирована Айн Рэнд в «Атлант расправил плечи». Многие философы сходятся на том, что крайняя форма альтруизма плоха тем, что альтруизм одних приводит к крайнему эгоизму других, люди превращаются в ни на что не способных иждивенцев. Это можно увидеть на примере родственников (брата, матери и жены) Хэнка Риарден и на работниках того завода, с которого ушел Джон Голт. В 2011 году в Вильнюсе, столице Литвы, было запрещено просить и подавать милостыню, кроме храмов и специальных мероприятиях [<http://mir24.tv/news/world/4446737>]. Власти Вильнюса посчитали, что нищие создают негативный образ европейской столицы, загрязняют улицы столицы Литвы и вызывают недовольство жителей города. Это было вызвано тем, что большинство нищих даже не пытаются найти нормальную человеческую работу, потому что их работа – попрошайничество. Можно вспомнить Виктора Гюго, а именно его роман «Собор Парижской Богоматери», в котором были описаны парижские трущобы пятнадцатого столетия, где большинство людей не пытались стать нормальными членами общества, они принимали правила игры этого общества: есть люди (альтруисты), дающие милостыню, а есть люди (эгоисты), которую принимают, это и была их работа.

Люди в реальной жизни не являются ни альтруистами, ни эгоистами, ни плохими, ни хорошими. В них всего понемногу. И мы нормально воспринимаем людей только тогда, когда в них есть и плохая, и хорошо сторона. Люди не воспринимают всерьез людей, которые пытаются полностью принять на себя роль альтруиста, о такого человека начинают вытирать ноги, его не замечают, воспринимают все, что он делает, как должное. В то же время, с настоящим эгоистом люди также не хотят сосуществовать, потому что жить с человеком, который не считается с интересами других просто невозможно.

Айн Рэнд – это философ, который смог услышать людей и описать их чувства, она не побоялась пойти против традиционной истории философии и сказать, что альтруизм – это зло. Почти невозможно принять этот тезис полностью, но рассматривать крайнюю форму альтруизма как достаточно негативное явление нужно. Подходя к проблеме «альтруизм-эгоизм» с беспристрастной позиции можно построить достаточно эффективную философию и политику, именно это и пыталась сделать Айн Рэнд.

Литература:

1. Фромм Э. Человек для самого себя / Э. Фромм. – М.: АСТ, 2008. – 700 с.

